

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Luondusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeami ja ovddalgihtii caggama láhkaásaheami válmmaštalli fidnu loahpparaporta

Ovdebearbma: Jaakko Vähämäki/Vastavalo

Birasministeriija

Helsset 2019

Sisdoallu

BIRASMINISTERIJAI	5
1 Bagadus	8
2 Stivrenjoavku bargogohčus	10
3 Láhkaásaheapmi	11
3.1 Loddedirektiiva	11
3.2 Luonddudirektiiva	13
3.3 Luonddusuodjalanláhka	14
3.4 Gáibádusat mat bohtet vuodđolágas	15
3.5 Fuodđovahátláhka	15
3.6 Eurohpa uniovnna stáhtadoarjjamudden	17
3.6.1 Ákkat	17
3.6.2 Ráfáiduhhton šlájain šaddan vahágiin máksit dárkkuhuvvon doarjagat eanandoallosuorggis	18
3.6.3 Doarjagat ovddalgihtii caggi doaibmabijuide eanandoallosuorggis	21
3.6.4 Guolástan- ja čáhcegilvinsuorgi	22
3.6.5 Eará vahágat	23
4 Vahágiid ja daidda gullevaš buhttenmeannudeami dálá dilli	24
4.1 Buhttenmeannudeapmi birasministeriija mearrádusa mielde	24
4.1.1 Oktasaš prinsihpat	24
4.1.2 Meannudeapmi mii laktása buhtadusa ohcamii ja máksimii	24
4.1.3 Eanandoallovahágat	25
4.1.4 Guolledoallovahágat	26
4.1.5 Boazodoallovahágat	26
4.2 Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiin máksjuvvon buhtadusat 2000-logus ...	27
4.3 Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágat šlájaid mielde	30
4.4 Buhtadusat goaskima dagahan vahágiin boazodollui	31
4.5 Soahpamuš guorga-, čuonjá- ja njukčabealdduid dikšumis	32
5 Vahágiid dagaheadji loddešlájaid rievdadusat ja guovddášákkat vahágiidda	34
6 Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggamii ja vahágiid buhttemii dárkkuhuvvon doarjagiid vuoigatvuođalaš mudden Ruotas, Norggas, Dánmárkkus ja Estteatnamis	38

7	Stivrenjoavkku bargu	42
8	Molssaevttut mat ovdanbuktojit ja daid ákkat	44
8.1	Oppalaš vuolggasajit	44
8.2	Buhttenvuloš vahágat	47
8.3	Buhtadussii vuoigadahtton vahága dagahan šlájat	48
8.4	Eavttut mat gusket buhtadusa oažžu	48
8.5	Buhtadusa mieđiheami eavttut	49
8.6	Buhtadusa mearri	50
8.7	Buhtadusa ohcama ja máksima meannudanvuohki	52
8.8	Boazodoallovahágat	54
8.9	Neavvun ja eará kommunikašuvdna	56
8.10	Eará gárgehanevttohusat	56
9	Váikkuhusaid árvvoštallan	58
9.2	Árvvoštallama ulbmilat ja ollašuttin	58
9.2	Árvvoštallama diehtogáldut ja metodat	58
9.2.1	Vuodđodieđut ja materiálat	58
9.2.2	Diehtovuodá eahpesihkarvuodáat	59
	Loddemáddodagaid lassáneapmi	59
	Loddešlájaid meannudeami rievdan	59
	Mearragoaskin	60
9.2.3	Ekonomalaš váikkuhusat	60
9.2.4	Vuorrováikkuhusat	61
9.3	Árvvoštallama bohtosat	61
9.3.1	Evttohusaid molssaevttolaš ollašuttinvugiid veardádallan	61
9.3.2	Ekonomalaš váikkuhusat	64
	Ekonomalaš váikkuhusat vahátgillájeddjiide	64
	Váikkuhusat almmolaš ekonomiijai	65
9.3.3	Eiseváldiváikkuhusat	66
9.3.4	Birasváikkuhusat	67
9.3.5	Eará servodatlaš váikkuhusat	68
9.4	Čoahkkáigeassu ja ávžžuhsat	69
	Čoahkkáigeassu	69
	Ávžžuhsat	70
	Čuovus 1.	72
	Čuovus 2.	78
	Gáldut	82

BIRASMINISTERIJAI

Birasministeriija áсахii 2018 guovvamánu luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeami láhkaásaheami válmmaštalli fidnu, man váldoulbmilin lei gárgelit ja čielggasnahttit ráfáiduhtton šlájaid dagahan muddema vuhtii válddedettiin vuodđolága ja eará láhkaásaheami meroštallan gáibádusaid. Dasa lassin ulbmilin lei gárgelit eiseváldimeannudemiid ja eará meannudemiid, mat laktásit buhtadusa mieđiheapmái, máksimii ja bearráigehččui.

Stivrenjoavkku bargun lei válmmaštallat evttohusa luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid ákkain ja meannudemiin sihke lágalaš linnjemiin ja ollašuhttinmolssaeavttuin. Barggus galggai váldojuvvot dárbbalaš osiid mielde vuhtii vejolašvuotta eastit vahágiid ovddalgihtii. Stivrenjoavku galggai čáhkadit evttohussii váikkuhusaidárvvostallama sierra gárgehanmolssaeavttuin.

Stivrenjoavkku ságadoallin nammaduvvui njunušhoavda Ari Niiranen birasministeriijas. Čállin leigga spesiálaáššedovdi Hanne Lohilahti ja láhkaásahanráđđi Johanna Korpi birasministeriijas. Stivrenjoavkku lahtut ja várrelahtut (ovdanbuktojuvvon ruođuid siste) ledje: spesiálaáššedovdi Jussi Laanikari ja ráđđádalli virgeolmmoš Sini Wallenius eanan- ja meahccedoalloministeriijas, ráđđádalli virgeolmmoš Armi Liinamaa ruhtaministeriijas, luonddusuodjalanáššedovdi Mika Pirinen Davvi-Gárjila ealáhus-, johtalus- ja birasguovddázis (alladárkkisteaddji Taina Kojola Lappi EJB-guovddázis), njunušhoavda Petri Knaapinen Uusimaa EJB-guovddázis (ovttadaga hoavda Jyrki Pitkänen Nuortalulli-Suoma EJB-guovddázis), láhkaolmmoš Minna Mättö (birashoavda Miira Riipinen) Giieldalihtus, boarrásit dutki Markku Mikkola-Roos (dutki Pekka Rusanen) Suoma birasguovddázis, láhkaolmmoš Anna-Rosa Asikainen (láhkaolmmoš Simo Takalammi) Eanan- ja meahccedoallobuvttadeddjiid Guovddášlihtus, jurista Mikaela Strömberg-Schalin (Johanna Nyman) från Svenska lantbruks- producenternas centralförbund, organisašuvdnahoavda Teemu Simenius Suoma meahcásteddjiidlihtus, stivrre ságadoalli Irja Skytén-Suominen (lihtu koordináhtor Mari Virtanen) Suoma Guollešaddadanlihtus, doaimmajodíheaddji Anne Ollila (doaimmahathoavda Matti Särkelä) Bálgesiid ovtastusas, birasjurista Pasi Kallio (spesiálaáššedovdi Tapani Veistola) Suoma luonddusuodjalanlihtus, verksamhetsledare Bernt Nordman (miljövärdschef Anne Antman) från Natur och Miljö,

suodjalan- ja dutkanhoavda Teemu Lehtiniemi (suodjalanáššedovidi Tero Toivanen) Bird Life Suomas ja juridihkalaš ráđđeaddi Raija-Leena Ojanen (prográmmahoavda Petteri Tolvanen) WWF Suomas.

Stivrenjoavku čoahkkani logi háve ja gulai bargogohččosa mielde barggus áigge mánggaid doaimmahárjeheddjiid ja áššedovdiid. Gullanvuložin ledje láhkaásahanráđđi Heikki Korpelainen birasministerijjas, ráđđádalli virgeolmmoš Vesa Kahilampi eanan- ja meahccedoalloministerijjas, eanandoallofitnodatolmmoš Heikki Raerinne Tohmajärvis, Harri Kontkanen Davvi-Gárjila ealáhus-, johtalus- ja birasguovddázis, doaimmajodiheadji Yrjö Lankinen Savon Taimen Oy:s, Jani Virtanen ja Marko Jäntti Jyväskylä universitehtas, dutkit Camilla Ekblad Turku universitehtas ja Toni Laaksonen Luondduriggodatguovddázis, Antti Äärelä Bálgesiid ovtastusas, Veikko Feodoroff Sámedikkis ja Sámibálgosat rs:s, alladárkkisteaddji Tuomo Ollila Meahciráđđehusas, dálanguovločállit Maija Sairanen ja Hanna Parikka Parikkala gielddas sihke luonddusuodjalanbiologa Tuula Tanska Nuortalulli-Suoma EJB-guovddázis. Buhttenvuogádaga váikkuhusaid árvoštallama bargobádji lágiduvvui 26.2.2019 stivrenjoavkku čoakkáma olis. Bargobáji fasilitáhtorin doibme Jorma Jantunen, Aili Jukarainen ja Markku Mikkola-Roos Suoma birasguovddázis.

Sámediggelága 9 §:a eiseváldiráđđádallan fidnu boazodoallováikkuhusain dollojuvvui 13.2.2019. Ráđđádallamii oassálaste Sámedikki ovddasteaddjin Tiina Sanila-Aikio, Heikki Palto ja Sarita Kämäräinen sihke birasministerijjas ságadoalli Ari Niiranen sihke čálliguovttos Johanna Korpi ja Hanne Lohilahti. Ráđđádallanmuittuhančálus lea loahpparaportta čuovusin.

Bargogohččosa mielde stivrenjoavku válmmaštalai evttohusa vahágiid buhttema vuoduin ja meannudemiin sihke láhkaásahusa linnjemiin ja ollašuhttinmolssaeavttuin. Stivrenjoavkku lahtuid ja sin ovddastan organisašuvnnaid bargui bidjan deháleamos ulbmilat ja vuordámušat ledje dáláš buhttenmeannudeami čielggasvuoda ja vuoiggalašvuoda gárgeheapmi. Maiddái vahágiid ovddalgihntii cagganvugiid gárgeheapmi sihke fidnus gjeđahallanvuloš gažaldagaid oktavuoha eanandoallopoltihtikkii oidnojuvvui dehálažžan.

Stivrenjoavku dagai bargogohččosa olis ovdanbuktima, masa gulle molssaevttolaš evttohusat buhttenmeannudeami ovddideami várás.

Gustojeaddji buhttenvuogádat vuodđduvvá birasministeriija mearrádussii (1626/1991), mii lea ollašuhtton ministeriija ásahusain. Stivrenjoavku evttoha, ahte **luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttemis mearriduvvo lágain boahpte ráđđehusbaji áigge**. Lágas galgá mearriduvvot maid dain

ovttaskas olbmo vuoigatvuođaid ja geatnegasvuođaid vuođuide gullevaš áššiin, mat eai gustojeaddji birasministeriija mearrádusas gieđahallojuvvo.

Buhtadusaid mieđiheami eaktun lea govttolaš dálá áigge adnon ovddalgihtiicaggi doaimbajibuid geavaheapmi vahága šaddama dehe dan viiduma eastadeami várás danveardásaš vugiin, mii lea dálá virolašvuohta. Ovddalgihtii caggan ii goitge oidnojuvvo evttohis buhtadusa oažžuma eaktun, daningo muhtin vaháгат leat ovddalgihtii árvitmeahtumat.

Evttohusain viggojuvvo olbmo ja birrasa gaskavuođa dassedeattu ovddideaddji láhkaásahančovdosii. Stivrenjoavku evttoha láchkamearrádusa oppalaš **ulbmilin šládjasuodjaleami ja luonddusuodjalusa dohkálašvuođa ovddideami buhttenvuogádaga bakte.**

Luonddusuodjalanlága dárkkuhan spiehkastatlohpi lottiid árrimii ja goddimii ii leat eaktun buhtadusa oažžumii, iige vejolaš spiehkastatlobiin galggale leat váikkuhus buhtadusaid mearrái. Dákko bakte ii leat ulbmil earáhuhttit dálá dili.

Vejolašvuohta máksit sierra doarjaga ovddalgihtii caggi doaimbajibuid ollašuhttimis galgá čielggaduvvot joatkkabargun. Suomas ovddalgihtii cagganvuogit áruid eastadeami várás dehe lottiid dihttoma stivrema várás dovdojuvvojit oalle hejot. Dálkkádatrivdan sihke earáhuvvamat elliid meannudeamis lasihit vahágiid earenoamážit giđđadihttoma oasis, man dihte eanandoallovahágiid hálddašeapmái galggalii bidjat deattu dáláža eanet. Vahágiid unnideapmi galggalii vuođđuduvvat dihtui ja dutkamuššii elliid meannudeamis sihke áiggálaš ja guvllolaš leavvanviidodagas.

Oppalaš vuolggasajiid lassin stivrenjoavkku loahpparaporta doallá sisttis evttohusa čuovvovaš buhttenvuogi ákkain ja meannudemiin sihke láhkaásahanlinnjemiin ollašuhttinmolssaevttuidisguin ja ákkastallamiiddisguin: buhttenvuloš vaháгат; buhtadussii vuoigadahtton vahága dagaheaddji šlájat; eavttut, mat gusket buhtadusoažžu; buhtadusa mieđiheami eavttut; buhtadusa mearri; meannudeapmi, mii laktása buhtadusa ohcamii ja máksimii; boazodoallovaháгат, neavvun ja eará kommunikašuvdna sihke eará gárgehanevttohusat.

Raportta logus 9 gieđahallojuvvo luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájajd dagahan vahágiid láhkaásahanlinnjemiid ja ollašuhttinmolssaevttuid váikkuhusaid árvvoštallan, mii ii leat stivrenjoavkku oaidnu, muhto sierranas Suoma birasguovddáža čielggadeami boadus.

Stivrenjoavku dohkkehii loahpparaportta ovttamielalaččat 19.3.2019.

1 Bagadus

Luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid, earenoamážiid lottiid, dagahan vahágiid buhttenvuogi gárgeheapmi lea šaddan áigeguovdilin earenoamážit 2010-logus lassánan vahágiid meari šaddama dihte. Suomas gávnnahuvvon loddevahágiid šaddama duogábealde lea árvoštallon leat dihto loddešlájaid máddodagaid mearkkašahhti ahtanuššan, muhto maid lottiid bárbmojohtolagaid ja muotkunmeannudeami earáhuvvat.

Stáhta lea máksán buhtadusaid ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttema várás 1990-logu álgogeaži rájes. Máksit dárkkuhuvvon doarjagat vuodđuduvvet birasministeriija mearrádussii ráfáiduhhton hárvanaš elliid buvttadan vahágiid buhttema várás máksit dárkkuhuvvon doarjagiin (1626/1991, rievdaduvvon 838/2010).

Daningo ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggan šlája náliid sturrodaga muddemiin dehe daid árrin lea lágain ráddjejuvvon, de buhtadusaid máksimiin viggojuvvo buoriduvvot luonddusuodjaleami dohkálašvuohta sihke ovddiduvvot šlájaidsuodjaleami ja dihto ealáhusaiguin bargama oktiisoabaheapmi. Duogázis lea dasa lassan ulbmil juohkit luonddu mánggahápmásašvuođa dorvvasteami dagahan goluid sosiálalaččat gierdavaččat.

Lea árvoštallon, ahte ráfáiduhhton šlájaid dagahan vaháгат lassánit ain go loddemáddodagat šaddet. Dálkkádaga liegganeapmi rievdata ain eanandoallobirrasa bessenloddešlájaid, muhto earenoamážit dihttoma bessenáigodaga olggobealde. Suomas čakča- ja giđđajohtima áigge earenoamážit čuotnjágiid vuoinjastanmeriid lassáneapmi lea muhtin muddui čuovvumuš Suomas ja lagasguovlluin dáhpáhuvvan rievdadusain, muhto ihtaga duogábealde lea maid dálkkádaga liegganeapmi. Mánggaid čuonjášlájaid dálvádanguovllut leat sirdášan maŋemuš logijagiid davás, ja iđa lea givron maŋemus jagiid. Bivvalis dálvviid lottit bissot Suomas guhká ja bohtet juo áragiđa.

Dán raporttas vahágiid buhttemis adnojuvvo namahus buhtadus. Meroštallama gánnáha goitge dárkkálnuhttit dađi lági mielde, ahte ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhtadusat, mat máksojuvvojit, eai leat siviilavuoigatvuođalaš vahátbuhtadusat, maidda vuoiggalaččain lea vuoigatvuohta oažžut buhtadusaideaset dievasmearálažžan. Birasministeriija mearrádušas ráfáiduhtton hárvenaš eelliid buvttadan vahágiid buhttema várás máksit dárkkuhuvvon doarjagiin (1626/1991, rievdaduvvon 838/2010) lea gažaldat stáhta bušehtii válodojuvvon mearreruđa olis miedihannuloš guorahallannuloš doarjagis, man oažžumii vahátgillájeaddjis ii leat nd. subjektiivva vuoigatvuohta. Guorahallannuloš doarjagiid árvvu sáhtta meroštallat dihto ovddalgihtii šihttojuvvon standárdahattiid mielde ovttaskasdáhpáhusa dohkálaš árvvu nannema sajes.

Birasministeriija dingui čilgehusa luonddusuodjalanlágain (1096/1996) ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenvuogi gárgeheamis. Čilgehusa ollašuttii Nuorta-Suoma universitehta birasvuoigatvuođa dutkanjoavku ja Linnunmaa Oy:a ceggen konsortašuvdna. Čilgehus čohkiida loahpparaportta¹ lassin guđa čiekŋudeaddji duogáščilgehusas.²

Stivrenjoavkku evttohus luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenvuogádaga gárgeheamis várás ja lánkaásaheami linnjemii ii guoskka Álánda.

¹ Laakso, T., Miettinen, E., Kosunen, N., Ratamáki, O. ja Määttä, T. 2017

² Kosunen, N. 2017; Laakso, T. 2017; Laakso, T. 2017; Laakso, T., Miettinen, E., Kosunen, N., Ratamáki, O. ja Määttä, T. 2017 ja Ratamáki, O. 2017

2 Stivrenjoavkku bargogohčus

Birasministeriija ášahii guovvamánu 2018 luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenvuogi lánkaásaheami válmmaštalli fidnu, man váldoulbmilin lei ovddidit ja čielggasmahttit ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttema muddema ja váldit seammás vuhtii vuodđolága ja eará lánkaásaheami bidjan gáibádusaid. Dasa lassín ulbmilin lei ovddidit eiseváldimeannudemiid ja eará meannudemiid, mat laktásit buhtadusa mieđiheapmái, máksimii ja bearráigeščui.

Stivrenjoavkku bargun lei válmmaštallat raportta luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid ákkain ja meannudanvugiin sihka lánkaásahusa linnjemiin ja ollašuhttinvejolašvuodain. Barggus galggai váldojuvvot dárbbášlaš osiid mielde vejolašvuolta eastit vahágiid ovddalgihtii. Stivrenjoavkku galggai čáhkadit raportii/ evttohussii váikkhusaid árvoštallama sierra ovddidanmolssaeavttuin. Stivrenjoavkku barggus ja raportta válmmaštallamis galget adnot ávkin fáttás dahkkon čilgehusat.

3 Láhkaásaheapmi

3.1 Loddedirektiiva

Loddedirektiiva guoská 1 artikla 1 čuoggá mielde buot luonddudilálaš ealli loddešlájaid suodjaleami guovllus, mii guoská Eurohpa lahttoriikkaid. Direktiivva ulbmilin lea daid šlájaid suodjaleapmi, dikšun ja mudden. Dasa lassin direktiiva addá njuolggadusaid daid ávkin atnimis. Direktiivva 1 artikla 2 čuoggá mielde dat guoskaduvvo lottiide, daid moniide ja eallinbirrasiidda.

Direktiivva 2 artiklas mearriduvvo loddešlájaid máddodagaid dásiin sihke dárbblaš doaimbajuid buot ovdal 1 artiklas namuhuvvon luonddudilálaš loddešlájaid oasis. Artikla mielde lahttoriikkat fertejit ollašuhttit buot dárbblaš doaimbajuid 1 artiklas dárkkuhuvvon loddešlájaid máddodagaid (populašuvnnaid) doaláheami várás dakkár dásis, mii dávista earenoamážit ekologalaš, dieđalaš ja čuvgehuslaš gáibadusaide vuhtii válddedettiin seammás ekonomalaš ja áhpásnuvvangáibadusaid, dehege dáid šlájaid máddodagaid vuogáidduhttima namuhuvvon dássái.

Direktiivva čuvvosis 1 logahallon loddešlájaid oasis direktiivva 4 artiklas mearriduvvo dáid šlájaid eallinbirrasiin sihke earenoamáš suodjalandoaimmaid guovlluin. Danveardásaš doaimbajut galget ollašuhttot jeavddalaččat šlájaid oasis, mat dihttojit ja mat fárrejit.

Direktiivva 5 artikla mielde lahttoriikkat fertejit ollašuhttit, goitge ráddjekeahhtá 7 artikla ja 9 artikla guoskadeami, buot 1 artiklas dárkkuhuvvon loddešlájaid oppalaš suodjalanvuogádaga duddjoma várás dárbblaš doaimbajuid, maiguin gildojuvvo earenoamážit:

- a. gažaldatvuloš lottiid eaktodáhtolaš goddin dehe bivdin adnon vuogis beroškeahhtá,
- b. gažaldatvuloš lottiid besiid ja moniid eaktodáhtolaš duššadeapmi ja besiid sirdin,

- c. gažaldatvuloš lottiid moniid váldin luonddus ja moniid hálddus atnin guorusinnai, lottiid eaktodáhtolaš árrin earenoamážit lassánan- ja čivggaid šaddadanáigge, juos árrin váikkuhivččii mearkkašahtti ládje dán direktiivva ulbmiliidda, sihke
- d. dakkár loddešlájaid hálddus doallan, maid meahcásteapmi ja bivdin ii leat lobálaš. Dát buot luonddudilálaš loddešlájaid logahallon 5 artikla ráddjehusat leat dakko bakte váldonjuolggadus, main sáhtta spiehkastit direktiivva 7 artikla (šlájat, maid oažžu bivdit) dehe 9 artikla (spiehkastateavttut) vuodul.

Direktiivva 7 artikla vuodul direktiivva čuvvosis II A logahallojit dat šlájat, maid bivdin sáhtta suvvojuvvot buot lahttoriikkain, ja čuvvosis II B dat šlájat, maid bivdin sáhtta suvvojuvvot dain mearriduvvon lahttoriikkain.

Direktiivva 9 artikla 1 čuoggá mielde lahttoriikkat sáhttet, juos eará duhtadahtti spiehkastat ii leat, spiehkastit 5–8 artiklas (dehege eará olis buot lottiid suodjalanvuogádaga guoskevaš 5 artiklas) čuovvovaš ákkaid mielde:

- a. álbmotdearvvašvuoda ja almmolaš dorvvolašvuoda dorvvasteami várás,
 - girdindorvvolašvuoda dorvvasteami várás,
 - gilvagiidda, šibihiidda, vuvddiide, guollečáziide ja čázádagaide boahtti duodalaš vahága caggama várás,
 - šattuid ja elliid suodjaleami várás;
- b. dutkan- ja oahpahanulbmilis, náli lasihan- ja ođđasitšaddadanulbmilis sihke dan ovdii vejolažžan bargama ahte dađi várás dáhpáhuvá šaddadeapmi;
- c. suovvat dárkket bearráigehččojuvvon diliin ja válljema mielde dihto lottiid unnis meari bivdima, hálddus doallama dehe eará áššáigullevaš ávkegeavahusa.
Seamma 9 artikla 2 čuoggás mearriduvvojit dat dárkkánuhttimat, maid lahttoriikkat galget váldit oassin spiehkastagaid guoskevaš vuogádagaset.

Loddedirektiivva 9 artikla 1 čuokkis dahká vejolažžan dađi lági mielde lahttoriikkaid mieđihit spiehkastagaid loddedirektiivva 5 artikla vuodul mearriduvvon álbmotlaš buot luonddudilálaš lottiid suodjalanvuogádagas 9 artikla 1 čuoggás mearriduvvon ákkaid mielde. Ovdamearkka dihte ággan spiehkasteapmái lea gilvagiidda, šibihiidda, vuvddiide, guollečáziide ja čázádagaide boahtti duodalaš vahága caggan dainna eavttuin, ahte eará duhtadahtti čoavddus ii leat.

3.2 Luonddudirektiiva

Ráði direktiivva 92/43/ETY, 21.5.1992, luonddutiippaid sihke luonddudilálaš elliid ja šattuid suodjaleamis, dehege nd. luonddudirektiivva ulbmilin lean dan 2 artikla mielde ovddidit luonddu mánggalágánvuoða seailuma nu ahte suodjaluvvojit luonddutiippat sihke luonddudilálaš eallit ja šattut. Direktiivva mielde ollašuttton doaibmabijuiguin viggojuvvojit sihkarastit servoša dehálažžan atnin luonddutiippaid ja luonddudilálaš ealli- ja šattošlájaid oiddolaš suodjalandási seailuheapmi dehe dan ovddešlágáin dagaheapmi. Direktiivva dáfus guovddášdoahpagat merostallojuvvojit dan 1 artiklas. Ovdamearkka dihte servoša dehálažžan atnin šlájat meroštallojuvvojit 1 artikla g čuoggás ja logahallojit čuvvosis II ja/dehe čuvvosis IV dehe V.

Luonddudirektiivva artikla 12 vuođu lahttoriikkat fertejit ollašuttit dárbbášlaš doaibmabijuid čuvvosis IV a čuoggá eallišlájaid čavga suodjalanvuogádaga atnui váldima várás daid lunddolaš leavvanviidodagas ja gielidit:

- a. visot dáid šlájaid oktagasaid vásedin bivdin dehe goddin luonddus;
- b. dáid šlájaid vásedin árrin earenoamážit daid sahkanaan-, manjsoahtti-, dálvádan- ja johtináigge;
- c. moniid vásedin heavaheapmi dehe váldin luonddus;
- d. sahkanaan- dehe vuoinjastanbáikkiid heajudeapmi dehe heavaheapmi.

Čuvvosa IV a šlájaid oasis guovddáščuokkis lea b-čuoggá árringiellu, mii ovdamearkka dihte eastá girdisáhpána árrima daid dálvádeami dehe sahkaneami áigge. Loddedirektiivva 9 artikla 1) čuoggás ja luonddudirektiivva 16 artikla 1) čuoggás mearriduvvo spiehkastaneavttuin. Spiehkasteami mieđiheapmi gáibida artiklas namuhuvvon ákkaid ollašuvvama sihke dan ahte fidnus eai leat molssaeavttut. Luonddudirektiivva spiehkastaneaktun lea dasa lassin, ahte spiehkastat ii oaččo hehttet oiddolaš suodjalandási seailuheami šlájja luonddolaš leavvanviidodagas.

Loddedirektiivva 9 artikla 1) čuoggá mielde spiehkasteami vuođđun lea muhtin čuovvovaš ákkain:

- a. – álbmotdearvvašvuoða ja oktasaš dorvvolašvuoða dorvvasteami várás,
 - girdindorvvolašvuoða dorvvasteami várás,
 - duođalaš vahága caggama várás, mat gártet gilvagiidda, šibihiidda, vuvddiide, guollečáziide ja čázadagaide
 - šattuid ja elliid suodjaleami várás;

- b. dutkan- ja oahpahanulbmilis, máddodaga lasihan- ja ođđasit šaddadanulbmilis sihke danin ahte dahkat vejolažžan bajásgeassima dáid várás;
- c. suovvat hui dárkket bearráigehččojuvvon diliin ja välljemiin dihto lottiid unna mearážiid bivdima dehe muđuid áššáigullevaž ávkegeavahusa

Luonddudirektiivva 16 (1) mielde spiehkasteami vuodđun lea muhtin čuovvovaš ákkain:

- a. luonddudilálaš elliid ja šattuid suodjaleapmi ja luonddutiippa seailuheapmi;
- b. earenoamáš mearkkašahtti vahágiid caggan, mii guoská gilvagiid, oapmedoalu, vuvddiid, guolledoalu sihke čázadagaid ja eará opmodaga;
- c. ágga, mii guoská álbmotdearvvašvuoda ja oktasaš dorvvolašvuoda dehe eará earenoamáš dehálaš beroštumi dáfus bákkolaš ágga, mielde lohkkon sosiála ja ekonomalaš ákkat, sihke juos spiehkasteamis lea vuosttaš sajis mearkkašahtti ávki birrasii;
- d. dáid šlájaid dutkan- ja skuvlen, ođđasitsajuštan- ja ođđasitšaddadanulbmil ja dáid ulbmiliid dáfus dárbbalaš lassánandoaimbijut, mielde lohkkon šattuid dahkulasieapmi;
- e. välljejuvvon ja ja ráddjejuvvon gažaldatvuloš šlájaid oktagasaid mielde váldin ja hálddusdoallan, mii dáhpáhuvvá dárkket bearráigehččojuvvon diliin doaimaválddalaš eiseválddiid meroštallan rájiid siste.

3.3 Luonddusuodjalanláhka

Luonddusuodjalanlága ulbmilin lea: 1) luonddu mánggahápmásašvuoda doalaheapmi; 2) luonddučábbodaga ja duovddaárvvuid gáhtten; 3) luondduriggodagaid ja luonddubirrasa suvdilis anu doarjun; 4) luonddudovdamuša ja oppalaš luonddubuđaldusa lasieapmi; sihke 5) luonddudutkamuša ovddideapmi.

Luonddusuodjalanlágain lea ollašuhhton ráđi direktiiva 1992/43/ETY luonddutiippaid sihke luonddudilálaš elliid ja šattuid suodjaleamis, sihke ráđi direktiiva 1979/409/ETY, manŋelaš 2009/147/EY luonddudilálaš lottiid suodjaleamis, earáid go meahcástanlága (615/1993) 5 §:s namuhuvvon fuođđoelliid ja ráfáiduhkekahtes elliid oasis.

Luonddusuodjalanlága 37 ja 38 §:a vuodul luonddudilálaš eallit ja njiččehasat leat ráfáiduhtton earret meahcástanlága 5 §:s dárkkuhuvvon fuođđoelliid ja ráfáiduhtekeahates elliid. Luonddusuodjalanlága 39 §:a mielde lea gildojuvvon ráfáiduhtton eallišlájaid gullelaš oktagasaid vásedin goddin ja bivdin, besiid ja sihke moniid ja oktagasaid eará čálganmuttuid váldin háldui, sirdin nuppi báikái dehe eará vásedin árrin, ja vásedin muosehuhttin earenoamážit elliid sahkananáigge, dehálaš johtináigge vuoiŋgastanbáikkiin dehe muđuid daid eallingierddu dáfus dehálaš báikkiin.

Luonddusuodjalanlága 48 ja 49 §:s mearriduvvo spiehkastagain ráfáiduhttinjuolggadusaide. Gildojuvvon doaibmabijuide sáhhtá ohcat spiehkastatlobi. Lottiid spiehkastatlohpeohcamušaid gieđahallan lea čohkkejuvvon Varsinais-Suomi EJB-guovddáži.

3.4 Gáibádušat mat bohtet vuodđolágas

Suoma vuodđolága (731/1999) 80 §:s mearriduvvo ásahusa addimis ja láchkamearridanválddi sirdimis. Njuolggadusas lea gažaldat láchkaásahanválddi delegerema muddemis ja das galgágo muhtin áššis mearridit lága dásis, main áššiin ja makkár eavttuid mielde muhtin áššis sáhhtá mearridit stáhtaráđi ásahusain dehe ministeriija ásahusain sihke maiguin eavttuiguin eará eiseváldi sáhhtá fápmuduvvot addit riektenjuolggadusaid.

Vuodđolága 124 §:s mearriduvvo eavttuin, maiguin hálddabus bargu sáhhtá addojuvvot earái go eiseváldái.

Birasministeriija mearráduš (1626/1991) lea mearriduvvon ovdal dáláš vuodđolága fápmui boahhtima. Vuhtii válddedettiin gustojeaddji muddema mearrádušdási, vahágiid buhttenmeannudeami mudden ii sáhte buot osiin gehččot dávistit vuodđolága eavttuide.

3.5 Fuođđovahátláhka

Fuođđovahátlágas mearriduvvo stáhta váriid miediheamis stáhtabušehttii váldojuvvon mearreruđain meahcástanlága 5.1 §:s dárkkuhuvvon fuođđoelliid dagahan vahágiid buhttemii sihke fuođđoelliid dagahan vahágiid caggamii ovddalgihtii. Fuođđovahátláhka ja meahcástanláhka ráhkadit muhtinlágán vásttabára luonddusuodjalanlágain ja boahhtevaš lágain. Dán dihte fuođđovahátláhka ja meannudeamit dan mielde leat dárbblašlaččat almmolaš dásis govvidit dán olis, vaikko luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájat eai gula gažaldatvuloš njuolggadusa guoskadansuorgái. Válljejuvvon

linnjemat ja čovdosat ráfáiduhhton šlájaid vahágiin muddemis eai sáhte mearkkašahtti ládje spiehkastit láhkaásaheami kohereantavuoda ja árrogillájeddjiid ovtaveardásaš meannudeami dihte fuođđovahátlága muddemis.

Fuođđovahátlágas leat sierra meroštallojuvvon sarvaelliid vahágit (3 §), stuorabehtovahágit (4 §) ja eará fuođđoelliid go sarvaelliid ja stuorabeađuid dagahan vahágit (5 §). Buhttenvuloš vahágit leat meroštallon viidáseappot vahátluohkáide, mat leat olmmoš-, gilvin-, ealli-, luvvodat- ja boazovahágit. Dárkilit njuolggadusat sarvaelliid dagahan meahccevahágiid ja stuorabeađuid dagahan boazodoallovahágiid buhttemis leat addojuvvon stáhtaráđi ásašusain (309/2013).

Fuođđovahátlága (6 §) mielde stuorabeađu dagahan olmmoš-, gilvin-, ealli- ja luvvodatvahágit sáhttet buhttejuvvot juohke vahátgillájeaddjái dehe su riektéeaiggádii. Stuorabeađu dagahan boazovahát sáhtta buhttejuvvot boazoeaiggádii ja bálgesii. Sarvaealli dagahan gilvin-, ealli- ja vuovdevahágit leat ráddjejuvvon guoskat priváhta eanangilvi dehe priváhta eananeaiggádiid; jápminbesiid dehe jápminbesiid osolaččaid ráhkadan ovtastumiid; oktasašvuvddiid osolašgottiid dehe priváhta eanangilviid dehe priváhta eananaiggádiid vuodđudan fitnodagaid dehe ovtastumiid.

Fuođđovahátlága (7 §) mielde vahágiid ovddalgihtii caggamii lea vejolaš ohat doarjaga materiálaid háhkamii, dutkamuššii ja ovddidanbargui.

Fuođđoealli dagahan vahágis, galgá vahága áici dahkat ájahalakeahtta vahátimmuhusa vahága gávnaheami ja árvvoštallama várás. Olmmošvahágiin ilmmuhus dahkkojuvvo báikegotti bolesii, vuovdevahágiin vahátbáikegotti doaibmaválddalaš vuovdeguovddáži ja gilvin-, ealli-, luvvodat- ja boazovahágiin vahátbáikegotti dálonguovloeiseváldái.

Fuođđovahátlága nuppástusain (318/2019) spiehkastatlaš stuora boazovahágis sierra buhtadus, mii máksojuvvo sierra muddema mielde gomihuvvui. Dasa lassin stuorabeađu dagahan gilvin-, ealli- ja luvvodatvahágit, mielde lohkkon beanavahágit, earáhuvoje buhttejuvvot dievasmearálažžan. Dasa lassin boazovahágiid duođašteapmi buoriduvvui nu ahte mearriduvvui geatnegahttot govvejuvvot ja merkejuvvot vahátbáiki meahccái sihke ilmmuhuvvot vahátbáikki koordináhtat.

3.6 Eurohpa uniovna stáhtadoarjjamudden

3.6.1 Ákkat

EU:a vuodđosoahpamuša SEUT 107 1 artikla giel dá stáhtadoarjagiid, mat vearistit gilvuu sismárkaniin. Stáhtadoarjagiin dárkkuhuvvo mii beare almmolaš válddi doaibma, mainna dihto fitnodagaid doaibmaevttut buoriduvvojit nu ahte gilvu vearistuvvo. Vai doarjja gehččojuvvo stáhtadoarjjan, de galget visot njeallje čuoovvovaš dovdomearkka ollašuvvat: 1. doarjja lea lahttoriikka mieđihan dehe stáhta ruđain mieđihuvvon; 2. dat oidá muhtin fitnodaga dehe buvttadansuorggi; 3. dat vearista dehe uhkida vearistit gilvuu ja 4. dat váikkuha lahttoriikkaid gaskavuoda gávpái.

Luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiin fitnodagaide (ml. buot fitnodathámit) máksit dárkkuhuvvon buhtadusat gehččojuvvojit vuodđooainnus stahtadoarjjan ja gullat EU:a stahtadoarjjamuddema ollái.

Dihto dáhpáhusain stahtadoarjagat sáhttet goitge leat lobálaččat. SEUT 107 artikla 2 ja 3 čuoggás logahallovvojit dakkár doarjjadoaimmat, mat sáhttet earenoamáš ákkaid ja dihto evtuid ollašuvadettiin gehččot sismárkaniidda heivvolažžan. Dát spiehkastagat gáibidit váldonjuolggadusa mielde ovdailmmuhanmeannudeami komiššuvdnii (SEUT 108 3 artikla). Sismárkaniidda heivvolaš doarjagat leat ovdailmmuhanmeannudeami ollái gullelaš komiššuvdnii *notifiserejuvvon doarjja sihke joavkospiehkastatásahusa miel doarjja* ("De minimis"), mat eai gáibit notifiserema.

Árvvoštaladettiin oppalaččat doarjagiid heivvolašvuoda ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttema várás, guorahallamis galget váldojuvvot vuhtii čuoovvovaš dagaldagat:

- Doarjjadárbu: buncarákkis ii čoavdás márkavuolggalaččat
- Doarjjahápmi: árrá márkaniid nu unnán go vejolaš
- Doarjjamearri: minima ulbmiliid ollašuttima várás
- Insentiivaváikkuhus: doarjjaoažžu galgá dahkat juoidá, maid ii dagale doarjaga haga
- Negatiiva váikkuhusaide minimeren

Ovdailmmuhanmeannudeami ollái gullelaš dehege notifiserejuvvon doarjagiid eaktun lea, ahte evttohuuvon doaibmabidju ii sáhte ollašuttot ovdal go meannudeamis lea dahkkon loahpalaš mearrádus. Dása lassin dat galget deavdit komiššuvnna addin háltelinnjaid almmolaš ja earenoamáš prinsihpaid.³

³ SEUT 108 artikla dárkilis guoskadeami njuolggadusat bohtet Ráđi áshusas (EU) 2015/1589 Eurohpa uniovna doaimmas dahkkon soahpamuša 108 artikla guoskadeami dárkilis njuolggadusain.

Joavkospiehkastagat dahket vejolažžan stáhtadoarjaga mieđiheami ovdailmmuhusa haga, mii galgá dahkkot komisšuvdnii ja komisšuvnna dohkkeheami, muhto dain galgá ilmmuhit komisšuvdnii 10 jándora ovdal ollašuhhtima. Vai doarjja gullá joavkospiehkasteami guoskadansuorgái, de dat galgá deavdit dárkilit joavkospiehkastanasahusa gáibádusaid. Doarjagis joavkospiehkastanasahusa mielde mearriduvvo ráđi ásahusa (EU) 1588/2015 vuosttaš artiklas ja logahallojit dat doarjjahámit, mat heivejit sismárkaniidda.

Unnán mearkkašahtti doarjja dehege de minimis -doarjja lea hálddahuslaš geahppaseamos vuohki váldit vuhtii Eurohpa uniovnna stáhtadoarjjanjuolggadusaid. De minimis –doarjagiin dárkkuhuvvo ovttá fitnodahkii dihto áigodaga áigge mieđihuvvon doarjja, mii ii mana badjel dihto meari. Doarjja ii dán lági mielde gehččojuvvo deavdit visot vuodđosoahpamuša 107 artikla 1 čuoggá ákkaid, man dihte dasa ii guoskaduvvo ilmmuhanmeannudeapmi.

Komisšuvdna lea addán golbma unnán mearkkašahtti doarjaga ásahusaid dehege de minimis -ásahusaid: (EU) N:r 1407/2013, Eurohpa uniovnna doaimmas dahkkon soahpamuša 107 ja 108 artikla guoskadeamis unnán mearkkašahtti doarjagii; komisšuvnna ásahus (EU) N:r 1407/2013, Eurohpa uniovnna doaimmas dahkkon soahpamuša 107 ja 108 artikla guoskadeamis unnán mearkkašahtti doarjagii eanandoallosuorggis sihke komisšuvnna ásahus (EU) 717/2014, Eurohpa uniovnna doaimmas dahkkon soahpamuša 107 ja 108 artikla guoskadeamis unnán mearkkašahtti doarjagii guolástan- ja čáhcegilvinsuorggis.

Dása lassin galgá váldojuvvot vuhtii, ahte ovddabealde namuhuvvon surggiin sáhttet leat eará doarjjahámit, mat leat de minimis -doarjagat, ja maid vejolaš čoggon seamma ohccái galgá váldojuvvot vuhtii. Dát dárkkuha geavadis dan, ahte doarjjamieđiheaddji galggalii álot ovdal juohke doarjjamearrádusa dahkama dárkkistit, ahte ásahusain doarjjaoažžuide mearriduvvon doarjagiid badjerájit eai mana badjel. Dasa lassin ohccái galggalii mearriduvvot geatnegasvuohta ilmmuhit visot iežas ožžon de minimis -doarjagiid nohkavaš ja guovtti ovddit vearrojagi ovddas.

3.6.2 Ráfáiduhhton šlájain šaddan vahágiin máksit dárkkuhuvvon doarjagat eanandoallosuorggis

Eanandoallosuorggi sektorguovdasaš njuolggadusat leat eurohoa uniovnna háltelinnját eanan- ja meahccedoallosuorggi ja dálonguovloviidodagaid stáhtadoarjagis jagiid 2014–2020 (2014/C 204/01), eanan- ja meahccedoallosuorggi joavkospiehkastatásahus (702/2014) sihke eanandoallosuorggi de minimis –ásahus (EU) N:o 1407/2013.

Eanandoallosuorggi háltelinnjain mearriduvvo eavttuin ja vuođuin, ja go dat ollašuvvet, de eanan- ja meahccedoallosuorggi doarjja gehččojuvvo heivet sismárkaniidda, ja nannejuvvojit vuođut daid guovlluid meroštallama várás, maid vuođul doarjjadoaimmat heivejit sismárkaniidda.

Eanandoallosuorggi stáđásnuvvan geavat lea, ahte komisšuvdna dohkkeha duššefal dakkár doarjjaortnegiid, maid bistin lea ráddjejuvvon eanemusat 7 jahkái. Juos stáhta doarjjadoaimbajut sáhttet oažžut maid dálonguovloruhtaráju oasseruhtadeami, doarjjaortnega bistin ferte ráddjejuvnot prográmmaáigodahkii (2014–2020). Vaikko mearreáigásašvuođa gáibádus guoská duššefal eanandoallosuorggi, nu vejolaš láhkaásaheami čielggasvuođa dáfus galggalii oba njuolggadus mearriduvvot mearreáigásažžan.

Ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiin máksojuvvon doarjagat vuođđuduvvet dálonguovllu ovddidandoaimbajuide (1.1) ja doarjagiidda, mat máksojuvvojit riskka- ja kriissahálddašeapmái (1.2). Suodjaluvvon elliid dagahan vahágiid buhttemii dárkkuhuvvon doarjja (1.2.1.5) lea okta doarjagiin, mii máksojuvvo riskka- ja kriissahálddašeapmái.

Suodjaluvvon elliid biergasiidda, infrastruktuurii, elliide ja šattuide dagahan vaháгат lea buncharakkis, mii lassána geažos áigge. Uniovnna suodjalanpolitihkka lihkostuvvan sorjá muhtin muddui suodjaluvvon elliid ja eananbargiid gaskavuođa konflikttaid beaktilis dikšumis. Dán čuovvumuššan ja gorálašvuohtaprinshpa doahttalemiin komisšuvdna geahččá suodjaluvvon elliid dagahan vahágiidda dárkkuhuvvon doarjaga vuođđosoahpamuša 107 artikla 3 čuoggá c vuollečuoggá mielde sismárkaniidda heivvolažžan, juos dat deavdá eanandoallosuorggi háltelinnjain nannejuvvon oktasáš árvoštallanprinsihpaid ja eavttuid, mat dain čuvvot (čuokkis 1.2.1.5).

Komisšuvdna movttiidahtta vahágiid caggamii riskkaid minimiserema bakte. Doarjjaoažžuin gáibiduvvo unnimusossodat, mainna dárkkuhuvvojit govtolaš ovddalgihtii eastadeami doaibmajut, mat leat rievttis goris suodjaluvvon elliid guovllus dagahan vahágiid riskii. Juos govtolaš ovddalgihtii eastadeami doaibmajut eai leat vejolaččat ollašuhhtit, de áššáigullevaš lahttoriika galggalii duodaštit dán, vai doarjja sáhtta gehččot sismárkaniidda heivvolažžan. Doarjaga eaktun lea, ahte vuosttažettiin vaháгат galget viggojuvnot eastaduvvot govtolaš doaibmajuiiguin. Dušše dalle, juos ovddalgihtii caggama doaibmajut eai leat leame dehe dat eai sáhte ollašuhhttojuvnot, de doarjjaortnegis sáhtta mearriduvvot, ahte doarjjaoažžus ii gáibiduvvo ovddalgihtii caggama doaibmajuid ollašuhhtin. Dasa lassin eaktun lea, ahte gillájuvvon vahágiid ja suodjaluvvon elliid meannudeami gaskkas ferte leat njuolggo ágga-čuovvumušgorri.

Doarjjagelbbolaš golut leat vahátdáhpáhusa njuolggoguoovvumuššan dagahan vahágiid golut, maid leat juogo eiseváldi, doarjaga miedihán eiseválddi sorjjasmeahttu áššedovdi dehe dáhkádusfitnodat árvvoštallan. Gaskkalaš doarjjagelbbolaš golut leat omd. lápmauvvan elliid dikšumis šaddan sibiidoavttergolut sihke láchpon elliid ohcama bargofápmogolut. Doarjjagelbbolaš ávnnaslaš golut leat ee.: eanandálu rusttegat, mašiinnat, visttit ja áittit. Ávnnaslaš vahágiid rehkenastin ferte vuodđuduvvat divvungoluide dehe opodateari árvui ovdal vahátdáhpáhusa. Vahága árvu ii oaččo mannat divvungoluid badjel dehe namuhuvvon vahátdáhpáhusa dagahan márkanárvvu njiedjama.

Joavkospiehkastatásahusa guoskadansuorgi lea ráddjejuvvon ug (unna- ja gaskastuora) -doarjagiidda, mat leat dárkkuhuvvon luondduroasuide, eahpeiddolaš dálkediliide, mat leat daidda buohtastahttimis, elliidávddaide dehe šaddoduššadeddjiid vaháguhttin buvttadanvejolašvuodaid máhcaheapmái dehe vahágiid ovddalgihtii caggamii. Joavkospiehkastatásahusa 2 artikla doahpagiid meroštallama vuodul joavkospiehkastatásahus ii oro heiveme ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttemii.

Joavkospiehkastatásahusain ii leat mearriduvvon dakkár doarjjahápmi, mii šattalii ráfáiduhhton šlájain šaddan vahágiin (vaikko ásahusas suodjaluvvon eallit leatge meroštallojuvvon). Dan sadjái ug-fitnodagaid oktan doarjjahápmi lea doarjja dáhkádusmávssuid máksimii dalle, go dáhkádus lea dárkkuhuvvon gokčat eará lassin suodjaluvvon elliid dagahan massimiid (28 artikla 3 čuokkis). Dán čuoggás lea mearkkašupmi dušše dalle, juos gilvinvahágiin sirdásuvvolii muhtin oassái dehe obanaga stáhta njuolggoguoovvovveahkke- ja buhttenvuogádagas dáhkádusvuodđosaš vuogádahkii.

Eanandoalu joavkospiehkastatásahusa mielde eanandáluin eanandoalu álgobuvttadussii laktáseaddji ávnnaslaš dehe ii-ávnnaslaš opmodahkii dahkkojuvvon investeremiidda dárkkuhuvvon doarjagiin (14 artikla) galgá viggojuvvo eará lassin eanandoalu biras- ja dálkkádatulbmiliid ollašuhttimii. Dasa lassin doarjagiin viggojuvvo ollašuhttot šlájaid ja luonddutiippaid mánggahápmásašvuodá suodjaleami dássi sihke Natura 2000-guovllu dehe lahttoriikkaid álbmotlaš dehe guvllolaš dálonguovllu ovddidanprográmmain meroštallanvuloš eará luondduárvvuset mielde mearkkašahtti guovlluid oktasáčat ávkálaš árvvu buorideapmi. Investeremat fertejit leat ii-buvttaduslaččat. Ii-buvttaduslaš investeremiin dárkkuhuvvojit 2 artikla 32 čuoggá mielde investeremat, mat eai lasit mearkkašahtti ládje dálu árvvu dehe gánnáhahttivuodá.

Vejolašvuolta miedihit álbmotlaš buhtadusaid dán doarjjahámi bakte ovdamearkka dihte bárbmolottiid borran- ja vuoinnastanbáikkiid dorvvasteami várás vuodđuduvvon loddebealdduide, galgá čielggaduvvo vejolaš joatkkabarggu olis. Doarjjahámi heivvolašvuolta earenoamážit Natura 2000 -guovllu ráfáiduhhton lottiid dagahan vahágiid unnideami várás orru leame dárkileappot čielggadeami árvosaš. Natura-guovllut,

main gávdnojit mearkkašahtti fárrenáigásaš vaháгат jahkásaččat, leat Davvi-Gárjila Värtsilä leahki ja Värtsilä leagi luondduollisvuohta FI0700004 (SCI ja SPA) ja FI0700025 (SPA) sihke Lulli-Nuortabađađeatnamis Södra Stadsfjärden-Söderfjärden-Öjen FI0800057.

Eanandoallosuorggi joavkospiehkastatásahusa ug-fitnodagaide dárkkuhuvvon doarjaga eanemusintensiteahhta ii-buvttaduslaš investeremiidda eanandoalu biras- ja dálkkádatulbmiliid olaheami várás, mielde lohkkon šlájaid suodjalandási ja Natura 2000 -guovllut, sáhtta leat 100 %.

Eanandoallosuorggi de minimis -ásahusain ovtta fitnodahkii mieđihuvvon de minimis -doarjaga ollesmearri ii oaččo leat badjel 20 000 euro mange golmma vearrojagi áigge (3 artikla 2 čuokkis). Dasa lassin eanandoallobuktagiid álgobuvttadusas doaibmi fitnodagaide (3 artikla 3 čuokkis) mieđihan unnán mearkkašahtti doarjagiid ollislaš mearrái leat mearriduvvon álbmotlaš badjerájit. Mearkkašahttimus vahátguovlluin 20 000 euro ráđji manná badjel eanemus dáhpáhusain, mii ráddje eanandoallosuorggi de minimis -doarjaga heivvolašvuođa ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttemii.

3.6.3 Doarjagat ovddalgihtii caggi doaibmajuiide eanandoallosuorggis

Eanandoalu hálteliiját 2014 dovdet ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii eastadeapmái adnon doarjjahámi, muhto eanandoallosuorggi joavkospiehkastanáhus ii dan identifisere. Investeremiidda, mat laktásit suodjaluvvon elliid dagahan vahágiid ovddalgihtii eastadeami doaibmajuiide, sáhtta máksojuvvot doarjja eanandáluid investerendoarjjan (eanandoalu háltelinnját čuokkis 1.1.1.1). Ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii eastadeapmái dárkkuhuvvon investeremiid ulbmilin sáhtta leat: d) eanandoalu biras- ja dálkkádatulbmiliid ollašuhttin, mas leat mielde šlájaid ja luonddutiippaid mánggahápmásašvuođa suodjaleami dássi sihke Natura 2000 -guovllu dehe eará luondduárvvuset mielde mávssolaš guovlluid oktasaččat ávkkálaš árvvu buorideapmi, go fal investeremat leat ii-buvttaduslaččat ja/dehe e) luondduroasuid; spiehkastatlaš dáhpáhusaid; oiddohis dálkediliid, maid sáhtta buohtastahttit luondduroasuide; eallidávddaid dehe šattuidduššadeddjiid dehe suodjaluvvon elliid vaháguhttin eanandoalu buvttadanvejolašvuođaid máhcaheapmi sihke ovdal namuhuvvon dáhpáhusaid ja dagaldagaid dagahan vahágiid caggan ja riskkaid litnideapmi, mii daidda laktása.

Investerendoarjja, man ulbmilin lea suodjaluvvon elliid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggama investeremat, doarjjagelbbolaš golut sáhttet doallat sisttisteaset goluid doaimmain, maid ulbmilin lea unnidit dákkár dáhpáhusaid čuovvumušaid. Dákkár golut sáhttet leat sierralágán ádjínrusttegat ja biergasat sihke materiálat, mat leat dárbbaslaččat loddebealdduid vuodđudeapmái ja golut, mat šaddet bargguin, dainna eavttuin, ahte šattut leat mánggajahkásaččat.

3.6.4 Guolástan- ja čáhcegilvinsuorgi

Guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi háltelinnjain nannejuvvojit prinsihpat, maid komisšuvdna heiveha árvoštaladettiinis, sáhttago guolástan- ja čáhcegilvinsuorgái mieđihuvvon stáhtadoarjja adnojuvvot sismárkaniidda heivvolažžan SEUT 107 artikla 2 dehe 3 čuoggá vuodul. Dát prinsihpat heivehuvvojit teorijas buot guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi doarjagiidda, sihke doarjjaortnegiidda ja ovttaskas doarjagiidda ja lahttoriikkat fertjeit ilmmuhit buot plánaineaset mieđihit ođđa doarjaga. Dán váldonjuolggadussii leat guokte spiehkastaga. Ilmmuhanmeannudeami ollái eai gula doarjagat, mat devdet guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi joavkospiehkastatásahusa (EU) 1388/2014 gáibádusaid. Nubbi spiehkastat leat doarjagat, mat devdet guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi komisšovvna ásahusa 717/2014 gáibádusaid.

Guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi háltelinnjain meroštallojuvvot doarjjahámit, mat heivejit sismárkaniidda, juos dat čuvvot 3 ráiddus ovdanbuktojuvvon prinsihpaid ja devdet dán ráiddus mearriduvvon sierraeavttuid (čuokkis 4). Komisšovvna lea dohkkehan luondduroassun dehe spiehkastatlaš dáhpáhusaid dagahan vahágiid buhttema dárkkuhuvvon doarjjan eahpedábálaš garra riđut ja dulvvit. Dasa lassin ásahusa (EU) N:r 1388/2014 mielde joavkospiehkastat sáhttá maid heivehuvvot čuovvovaštiipasas luondduroasuide: eanandoarggástagat, muohtaudđasat, eananfirromat, jorristoarpmat, hurrikánat, dollavárrerussumat sihke lunddolaš vugiin šaddan vuovde- ja meahccebuollimat. Dáhpáhusain guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi olggobealde komisšovvna lea dohkkehan spiehkastatlaš dáhpáhusan earret eará sođiid, siskkáldas stuimmiid, streaikkaid sihke dihto várrejumiin dáhpáhusa viidodaga mielde maid duođalaš industriija- ja váimmuslihkohisvuodát sihke dollabárttiid, main šaddet stuora vaháгат. Dasa lassin guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi sierradáhpáhusain leat dohkkehuvvon spiehkastatlaš dáhpáhusan hui viidát leavvan ođđa eallidávdda dávdaburgáseami.

Guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi háltelinnjain eai leat váldon osiid mielde ja namalassii vuhtii ráfáiduhhton šlájaid dagahan vaháгат ja vejolaš doarjja daid buhttemii dehe ovddalgihtii caggamii nuppe ládje go Eanandoallosuorggi háltelinnjain lea dahkkon. Go váldojuvvo vuhtii, ahte komisšovvna dulko luondduroasuid ja spiehkastatlaš dáhpáhusaid doahpágiid gáržžet, de čievččá jahkásaš biebmosálašteapmi guollešaddadanlágádusas ii sáhte adnot dákkár luondduroassun dehe spiehkastatlaš dáhpáhusan, mii ákkastalalii vahágiid buhttemii dárkkuhuvvon doarjaga mieđiheami guolledoalu ja čáhcegilvinsuorggi háltelinnjain (čuokkis 5) dehe guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi joavkospiehkastatásahusas meroštallojuvvon sierra doarjjan, mii sáhttá gehččot sismárkaniidda heivvolažžan. Dáinge doarjjahámiin ii leat ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid máksit dárkkuhuvvon doarjagiidda heivvolaš vuodđu.

Nuppiiguin sániiguin guollešaddadanlágádusaide máksit dárkkuhuvvon doarjagat ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiidda dehe vahágiid ovddalgihtii caggama

doarjjahámit livčče ollašuttimis guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi de minimis -doarjjan, man mielde ovtta fitnodahkii golmma jagi áigge mieđihit dárkkuhuvvon unnán mearkašahtti doarjaga eanemusmearri lea 30 000 euro (3 artikla 2 čuokkis).

3.6.5 Eará vahágat

Birasministeriija mearrádusa (1626/1991) vuodul mieđihuvvon doarjagat ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttema várás leat mieđihuvvon eanandoallovahágiidda sihke guollešaddadeamis šaddan vahágiidda. Doarjagat eai leat mieđihuvvon doaibmasurggiide, mat barget eará ekonomalaš doaimmain. Vistevahágat sihke ovttaskas skárffaid dagahan vahágat muoraide leat čuohcán earáide go beliide, mat barget ruđalaš doaimma.

Priváhtaolbmuide máksojuvvon doarjagat eai gula EU:a stáhtadoarjjamuddema ollái.

Nd. almmolaš joavkospiehkastatásahus (EU) 651/2014 guoská eará doaibmasurggiid go eanandoallosuorggi sihke guolástan- ja čáhcegilvinsuorggi. Juos doarjjameannudeapmi háliduvvo viiddiduvvot eará go eanandoallo- ja čáhcegilvinsurggiide, nd. almmolaš joavkospiehkastanásahusa mudden galgá váldojuvvot vuhtii.

Ráđi áshusa (EU 2015/1588) vuodul komiššuvdna lea addán nd. almmolaš de minimis –ásahusa, (EU) 1407/2013, Eurohpa uniovnna doaimmas dahkkon soahpamuša 107 ja 108 artikla heiveheamis unnán mearkašahtti doarjagii, mii heivehuvvo doarjagiidda, mii mieđihuvvo fitnodagaide, buot surggiin earret eanandoallosuorggis sihke guolástan- ja čáhcegilvinsuorggis. Juos doarjjadoaibmabijut devdet áshusas mearriduvvon eavttuid, nu daidda ii heivehuvvo SEUT 108 artikla 3 čuoggás dárkkuhuvvon ilmmuhangeatnegasvuohta. Almmolaš de minimis –ásahusa mielde lahttoriikka ovtta fitnodahkii mieđihan unnán mearkašahtti doarjaga oktasašmearri ii oaččo mannat badjel 200 000 euro mange golmma vearrojagi áigge (3 artikla 2 čuokkis). Dasa lassin de minimis -doarjagiid eanemusmearrái leat mearriduvvon álbmotlaš badjerájit.

4 Vahágiid ja daidda gullevaš buhttenmeannudeami dálá dilli

4.1 Buhttenmeannudeapmi birasministeriija mearrádusa mielde

4.1.1 Oktasaš prinsihpat

Guvllolaš ealáhus-, johtalus- ja birasguovddážit (dás maŋjel EJB-guovddážit) mieđihit doaibmaguovlluideaset buhtadusaid ráfáiduhtton šlájaid dagahan áruid buhttema várás árus gillájeddjiide. Máksit dárkkuhuvvon buhtadusat vuodđuduvvet birasministeriija mearrádussii ráfáiduhtton hárvanaš elliid dahkan vahágiid buhttema várás máksit dárkkuhuvvon doarjagiin (1626/1991, rievdaduvvon 838/2010).

Birasministeriija mearrádusa 1 §:a mielde buhtadusat mieđihuvvojit jahkásaš stáhtabušeahas čujuhuvvon mearreruđa olis eanan-, vuovde- ja guolledollui sihke visttiide šaddan vahágiid buhttema várás. Doarjja máksujuvvo man beare ráfáiduhtton hárvanaš eallišlája dagahan vahágiin. Doarjjaoažžu eavttut eai leat ráddjejuvvon.

Birasministeriija mearrádusa (2 §) mielde doarjja ii mieđihuvvo, juos vahágis gillájeaddji lea biehttan oassálastimis vahágiid eastadeapmái dehe leamašan iežas buohta sivalaš vahága šaddamii. Mearreruđaid mieđihanmearrádusa mielde doarjagat galggale adnojuvot vejolašvuodaid mielde vahágiid šaddama eastadeami rusttegiid ja ráhkadusaid ovddideapmái. Dasa lassin mearrádusa mielde ohcamušii galgá laktojuvot boleslágádusa cealkámuš.

4.1.2 Meannudeapmi mii laktása buhtadusa ohcamii ja máksimii

Guvllolaš EJB-guovddážit mieđihit buhtadusaid vahága gillájeddjiid ohcamušas. Birasministeriija nanne buhtadusgiddodagaid EJB-guovddážiid doaibmaguovlluide mielde dan maŋjel, go EJB-guovddážit leat doaimmahan ministeriijaide čoahkkáigeasuid ohcamušain. Buhtadusat ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttema várás

máksojuvvojit birasministeriija bušeahta momeanttas. Gustojeaddji birasministeriija mearrádusa mielde buhtadusat máksojuvvojit guđege jagi loahpa rádjái.

Buhtadusmeannudeami vuolggasadjin lea leamaš, ahte buhtadusat mieđihuvvojit birasministeriijai jahkásaččat stáhtabušehtii čujuhuvvon mearreruđa olis. Mearreruđa vátnivuođa geažil dušše eanandoallovaháogat leat viggojuvvon buhttejuvot dievasmearálaččat. Earáid go eanandoallovahágiid oasis vahátgillájeddiin lea gáibiduvvon iežasvástidanossodat ja buhtadusat lea buhttejuvvon vuoliduvvon meari mielde (44 %).

Birasministeriija mearrádusas ii mearriduvvo vahágiid ilmmuheamis, identifiseremis ja árvoštallamis, iige gáibiduvvo vahátilmuhusa dahkan. Dáláš heivehangeavadis eanandoallovahágiid identifiseren ja árvoštallan lea gehččojuvvon gullat gielddaid dálanguovloeiseválddiide.

Heivehangeavada mielde buhtadusat máksojuvvojit dušše njuolggovahágiin, mat šaddet šaddui, eaige dálá áigge váldojuvvo vuhtii bargogoluin šaddan golut.

EJB-guovddáziid buhtadusmearrádusain oažžu gáibidit stáhtadoarjja (688/2001) mielde njulgema ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáziis. Njulgengáibádusas addon mearrádussii oažžu ohat nuppástusa nu ahte váidá hálldahusriektái hálldahuslágageavahanlágas (586/1996) mearriduvvon vuogi mielde. Hálldahusrievtti mearrádussii oažžu ohat nuppástusa váidimiin dušše, juos alimus hálldahusriekti mieđiha váidinlobi.

4.1.3 Eanandoallovaháogat

Buhtadusohcamušii lea gáibiduvvon čuovusin gieldda dálanguovloeiseválddi árvoštallan. Árvoštallan lea gáibiduvvon vuodđuduvvat rievttesaigásaš ja báikki nalde dahkkon vahága duođašteapmái. Ráfáiduhhton šlájain eanandollui šaddan vahágiid buhtadusat vuodđuduvvet Biebmobearráigeahču mearrádusaide ovtadathattiin (€/kg) ja norbmašattuin (kg/ha). Mearrádusat addojuvvojit jahkásaččat gažaldatvuloš šaddojagi čuovvovaš jagi njukča-cuoŋománu loahpas.

Fuodđovahátlága (105/2009) 10.3 §:a mielde šaddošlájja norbmašattu árvu rehkenastojuvvo nu ahte geavahuvvo gerddonin namuhuvvon šaddui Biebmobearráigeahču addin mearrádusa miel ovtadathaddi. Biebmobearráigeahču meroštallá fuodđovahátlága⁴ vuodul gilvinvahágiid buhttemis adnon norbmašattu ja ovtadathattiid gomihuvvon šaddovahátlága 6 § ja 7 §:id prinsihpaid mielde. Ná

⁴ Láhka fuodđovahátlága rievdeamis (318/2019).

ovttadathattit meroštallojuvvojit dávistit namuhuvvon šaddojagi áigge ožžojuvvon gaskamearálaš vuovdinhattiide (6 §), ja norbmašaddu lea vahátjagi ovddit viđa jagi šaddomeriid aritmehtalaš gaskaárvu, man rehkenasttedettiin ii váldojuvvo vuhtii stuorimus iige unnimus šaddomearri. Juos diehtu viđa jagi šaddomearis ii leat geavaheamis, de norbmašaddu rehkenastojuvvo vahátjagi ovddit golmma jagi šaddomeriid aritmehtalaš gaskaárvun (7 §).

Jahkásaš ovttadathaddin ja gaskašaddun Biebmobearráigeahčču atná álohii vuosttažettiin Luondduriggodatguovddáža (Luke) statistihkaid. Luke statistihkat eai govčča goitge buot dieđuid, eandalit ovttadathattiid, man dihte ovttadathattiid meroštallamis adnojuvvojit ávkin industriijas ja suorggi áššedovdiin (Kasvistieto Oy, ProAgria) ožžojuvvon gaskahattit. Daningo ovttadathattit galget ovddastit namuhuvvon šaddojagi, de mearráduš lea sáhttán addojuvvot álohii easka čuovvovaš giđa olles jagi go statistihkat leat gárvánan.⁵

4.1.4 Guolledoallovaháгат

Guollešaddadeapmái šaddan vaháгат árvvoštallojuvvojit Luke guoli buvttadeaddjihattiid (e/kg, namalashaddi árvolassivearu haga) mielde. Čiekčábára ja dan čivggaid bessenáigge golahan guollebiepmu rehkenastojuvvon golahus lea 1,5 kg/jr ja bessenáigodaga guhkkodat s. 150 jándora. Árvvoštallan doallá sistis maid árvvoštallama čievččá vaháguhttin guliin. Rehketbuhtadus rehkenastojuvvo čuovvovaš skoviin: bárramearri X bessenáigodaga guhkkodat X 1,5 kg/jr x €/kg. Ohcamuššii laktojuvvo luonddudiedálaš guovddášmusea dehe molssaevttolaččat guovllus doaibmi riekkisteaddji árvvoštallan vaháга dagahan lottiid mearis.

4.1.5 Boazodoallovaháгат

Sierradáhpáhus ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttemis lea goaskima boazodollui dagahan vahátbuhttenvuogádat, mas buhtadus máksojuvvo bálgesii gávdnon goaskinbesiid meari ja dan mielde, mot goaskima bessen bálgesa viidodagas lihkestuvvá. Buhtadus vuodđuduvvá stáhtaráđi ásaussii⁶ goaskimiid boazodollui dagahan vahágiid buhttemis (8/2002). Vuogádagas bessenreviirrat dárkkistuvvojit jahkásaččat ja čielggaduvvo, bessejuvvo go reviirras (ovttageardán buhtadus) ja lihkestuvvágo bessen, dehege šaddetgo beassái čivggat (golmmageardán buhtadus). Duottar-Sámi viidodagas buhtadusat leat aliduvvon, daningo goaskin atná dutkamusaid mielde bohccuid biebmun gorálaččat eanet go vuovdebálgesiin. Vuogádagain viggojuvvo gaskkalaččat movttiidahttit šlájaid suodjaleapmái ja čivgabuvttadusa vejolažžan dahkamii.

⁵ Dieđut vuodđuduvvet Biebmobearráigeahču alladárkkisteaddji Katriina Mattilas oazžun dieđuide.

⁶ Mearriduvvo stáhta bušeahtas miessemánu 13 beaivve 1988 addojuvvon lága (423/1988) 7 c §:a 1 momeantta vuodul, dakkárin go dat lea lágas 689/2001.

Sámi EJB-guovddáš mearrida oba boazodoalloguovllus buhtadusain birasministeriija dárkkuhussii čujuhan ruđain ja máksá buhtadusaid bálgesiidda. Meahciráđđehus čilge jahkásaččat reviiraguovdasaš gerddoniid rehkenastima várás goaskimiid bessendili ja čivgabuvttadusa sihke čilge ja árvoštallá reviirraid meari, mat leat nuppi riikka guovllus Suoma ráji lahka.

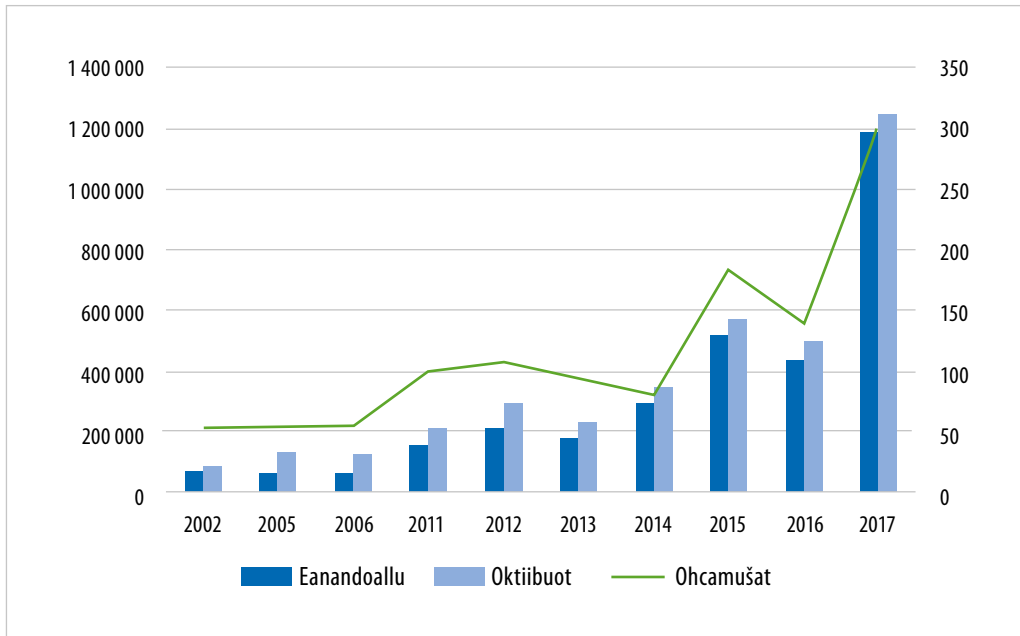
Ásahusain, mii addojuvvo jahkásaččat, nannejuvvo buhtadusa rehkenaston vahága árvvu gerddon, mii lei ovdamearkka dihte 1 009 euro jagi 2018 (25.10.2018/832).
Rehkenastojuvvon árvu rehkenastojuvvo lávain:

- Golmma ovddit boazodoallojagi bohccobierggu kilohatti
gaskaárvu (€/kg) x gerddon, mii lea rehkenaston dutkamiid mielde
vuodđuduvvan goaskima atnin bohccobierggu mearis (kg).

EJB-guovddáža dahkan mearrádusain ohccojuvvo nuppástus hálddahusrievttis hálddahuslágageavahanlága mielde ja ain váidinlohpi alimus hálddahusrievttis.

4.2 Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiin máksojuvvon buhtadusat 2000-logus

Luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid, earenoamážit lottiid, dagahan vahágit ja dain máksojuvvon buhtadusat leat lassánan 2010-logus dássedit (tabealla 1 ja govva 1). Eanemus buhtadusat leat máksojuvvon lottiid dagahan eanandoallovahágiin ja čuovvovaččat eanemus lottiid dagahan guolledoallovahágiin. Jagi 2017 buhtadusat ohccojuvvoje ja miedihuvvoje eanet go goassige oba buhttebmeannudeami vuoimmisorrunáigge. Sivvan dása ledje spiehkastatlaš dálkedilit. Sihke giđđat ja čakčat čoaska ja arvves dálki heajude lottiid biebmooažžuma luonddus. Lottit bisáne borrat Supmii dábálačča guhkit áigái. Čakčat gortnit gordnejuvvoje maŋŋit, mii dagahii báikkuid spiehkastatstuora vahágiid. Danveardásaš diliide šattaš ráhkkanit boahtteáiggesnai, go dálkki ravddamus ráje fenomenaid duođaláhki lassána dálkkádatrievdama mielde.

Govus 1. Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiin máksojuvvon buhtadusat 2000-logus

Ráfáiduhhton šlájaid lunddolaš dihttomis, eallinvugiin ja eallingearddis sihke eará lassin eará gilvvašattuid sierralágán gilvineatnamiid dihte šlájaid dagahan vahágit eai juohkás dássedit Suoma sierra guovlluide. Lohkomearálaččat ja euromearálaččat čielgasit eanemus buhtadusmearrádusat dahkkojuvvojit Lulli-Davvibađeatnama EJB-guovddáža guovllus. Čuovvovaččat eanemusat buhtadusat máksojuvvojit Nuortelulli-Suoma, Davvi-Gárjila ja Varsinais-Suomi EJB-guovddážiid doaibmaguovlluin. Guolledoallovahágit ožžot deattu earenoamážit Gaska-Suoma, Davvi-Savo ja Lulli-Savo guovlluide. Tabeallas 2 leat ovdanbuktojuvvon máksojuvvon buhtadusaid juohkáseapmi EJB-guovddážiid mielde jagiid 2013-2016 gaskkas.

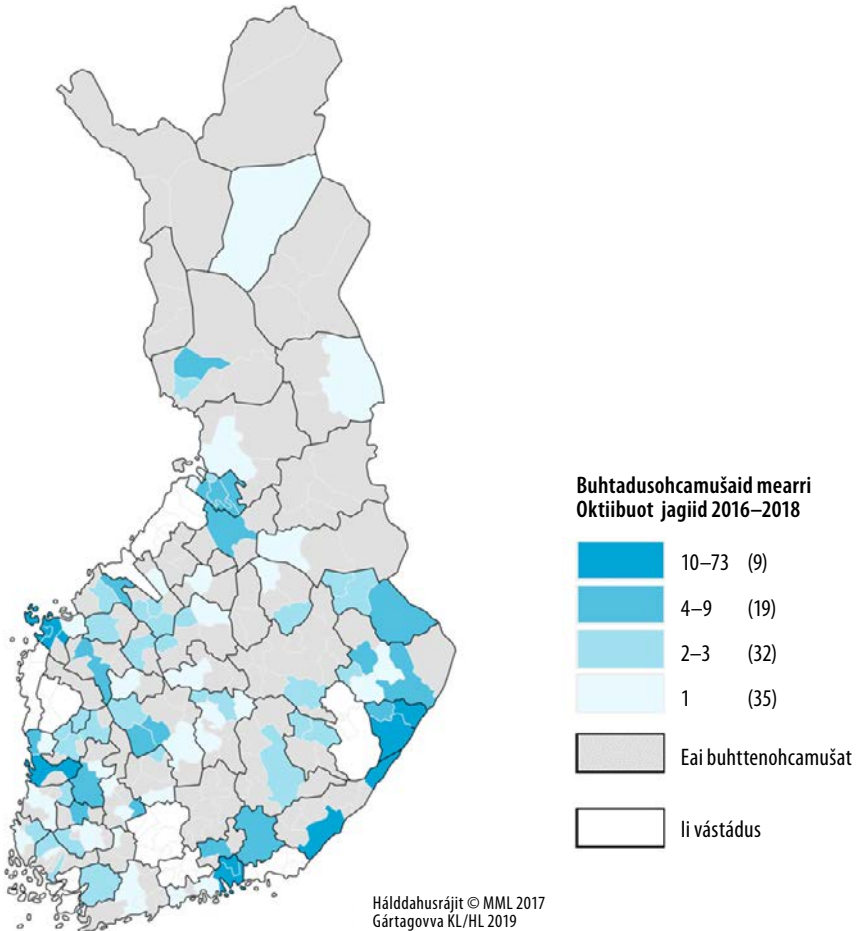
Tabealla 1. Čoahkkáigeassu ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiin máksojuvvon buhtadusain EJB-guovddážiid mielde jagiid 2013–2017

Oažžu	2013	2014	2015	2016	2017
Uusimaa EJB-guovddáš	8 349	12 182	13 529	12 086	17 845
Varsinais-Suomi EJB-guovddáš	12 603	5 737	24 906	99 360	58 104
Häme EJB-guovddáš	13 553	119	69 662	9 419	25 365
Pirkanmaa EJB-guovddáš	8 457	28 569	68 516	12 766	43 947
Nuortalulli-Suoma EJB-guovddáš	6 229	21 389	93 581	55 290	320 300
Lulli-Savo EJB-guovddáš	3 906	2 545	2 094	8 967	5 143
Davvi-Gárjila EJB-guovddáš	20 242	19 387	74 703	74 819	484 796
Davvi-Savo EJB-guovddáš	5 992	14 075	16 092	11 376	15 850
Gaska-Suoma EJB-guovddáš	27 421	27 972	28 858	31 601	31 315
Lulli-Davvibađaeatnama EJB-guovddáš	96 397	113 487	115 279	156 502	143 303
Davvi-Davvibađaeatnama EJB-guovddáš	10 449	8 140	19 566	16 798	70 964
Kainuu EJB-guovddáš	5 380	1 109	1 109	2 864	2 092
Sámi EJB-guovddáš	12 200	16 677	39 484	15 625	28 855
Oktiibuot	231 178	271 388	567 379	507 473	1 247 879

Tabealla 2. Čoahkkáigeassu ráfáiduhhton šlájaid dagahan guolledoallovahágiin máksojuvvon buhtadusain jagiid 2013–2017

EJB-guovddáš	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Häme EJB-guovddáš	0	733	0	0	1158	599
Pirkanmaa EJB-guovddáš	623	0	0	0	0	0
Varsinais-Suomi EJB-guovddáš	0	2 552	0	0	7 522	3716
Nuortalulli-Suoma EJB-guovddáš	0	0	0	1776	1 164	2182
Lulli-Savo EJB-guovddáš	2838	2 082	1 856	2 094	2 614	3396
Davvi-Savo EJB-guovddáš	6 637	5 992	1 276	6 468	7157	9 797
Gaska-Suoma EJB-guovddáš	17 103	24 691	28 086	24 785	26 421	24 968
Lulli-Davvibađaeatnama EJB-guovddáš	5 952	5 987	5054	0	1 778	2443
Davvi-Davvibađaeatnama EJB-guovddáš	0	0	0	0	0	0
Kainuu EJB-guovddáš	776	1 078	1 909	2730	2 730	1257
Sámi EJB-guovddáš	4 115	4 122	4 687	5 496	5 776	4957
	38 044	47 237	43 496	41255	56 320	53 315

Govus 2. Jearahallan "Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vaháгат ja gielddaid dálonguovlodoaimma bargomearri" (ii almmustuhhton), Suoma Giel dalihttu, 2019

4.3 Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vaháгат šlájaid mielde

Eanemusat vaháгат leat máksojuvvon jagiid 2014-2017 gálbбенjučuotnjágiid, bealdogáranasa, guorgga ja njuvčča vahágiin. Vaháгат juohkáse viidáseappot guovlluid mielde, ahte bealdogáranas- ja guorgavaháгат ledje eanet Oarje-Suoma bealde ja gálbбенjučuotnjáгат Nuorta- ja Nuortalulli-Suoma bealde.

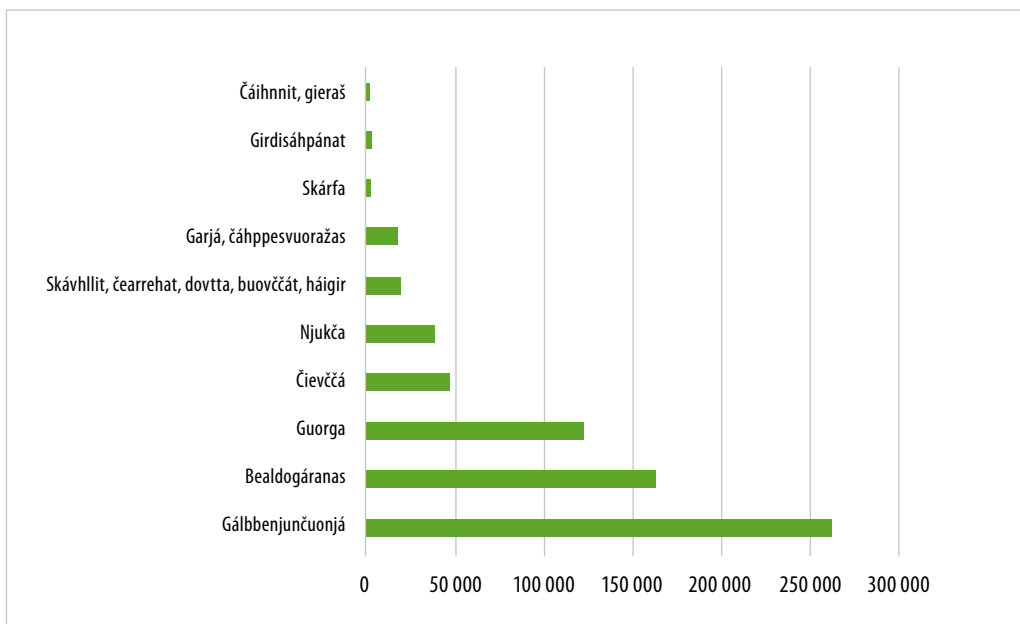
Meacástanlága rievdadusain (555/2018) bealdogáranas lasihuvvui meahcástanlága ráfáiduhhtin lottiid logahallamii. Dán dihte bealdogáranas ii gullan borgemánu 2018 manjel ráfáiduhhton šlájaid vahágiin máksojuvvot dárkkuhuvvon vahágiid buhttenmeannudeami ollái.

Eanemus guolledoallovahágiid dagahe guollešaddadanlágádusaide čievččát ja luonddubiebmoláttuin ee. dovta, ránesbuokča, čáhpesbuokčá, ránesháigir, skávhillit ja čearrehat.

Eará ráfáiduhtton šlájaid dego lottiid dagahan vahágiin dábálemosat leat girdisáhpániid visttiide dagahan vahágit. Girdisáhpánvahágiin leat ohccojuvvon ovttaskas buhtadusat. Buhtadusat leat máksojuvvon lagamusat materiálagoluide ja visttiid čorgemiidda.

Maiddáí ráfáiduhtton loddešlájat, mat gullet meahcástanlága (615/1993) guoskadansuorggi ollái, dagahit muhtin dáluin mearkašahhti ekonomalaš massimiid. Daid dagahan ekonomalaš massimat eai goitge buhttejuvvo.

Govus 3. Ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiin máksojuvvon buhtadusaid njealji jagi gaskaárvvut (2014–2017) šlájaid mielde (euro/šládja/jahki)

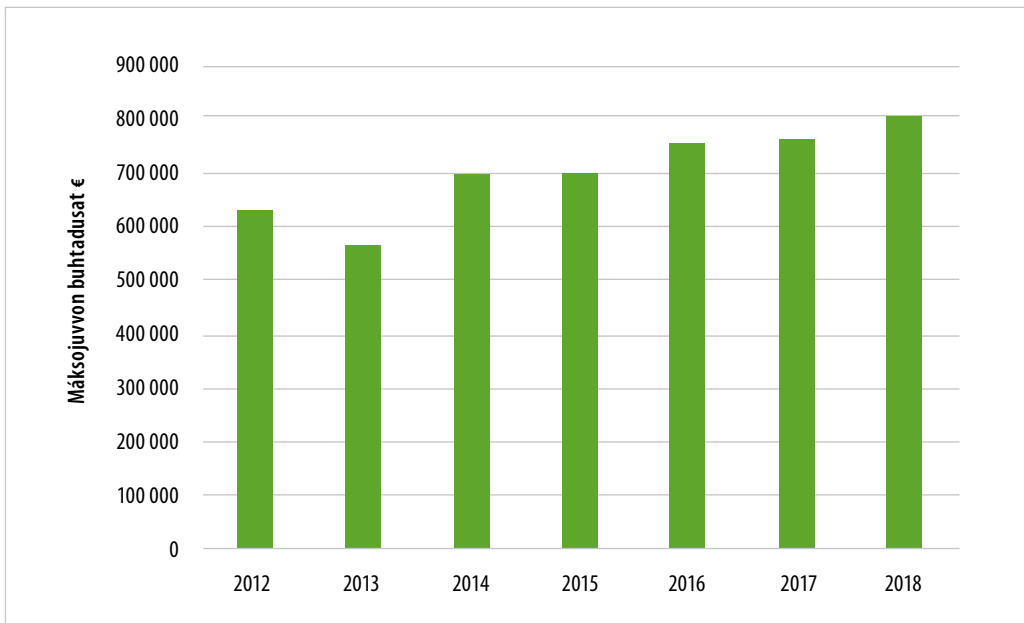

4.4 Buhtadusat goaskima dagahan vahágiin boazodollui

Goaskima boazodollui dagahan vahágiin máksojuvvo buhtadus bálgesii dan mielde, mot goaskima bessen bálgesa viidodagas lihkostuvvá. Buhtadus vuodđuduvvá stáhtaráđi áshussii goaskimiid boazodollui dagahan vahágiid buhttemis 8/2002. Vuogádagas bessenreviirrat dárkkistuvvojit jahkásaččat ja čielggaduvvojit, bessejuvvogo reviirras (ovttageardán buhtadus) ja lihkostuvvágo bessen, dehege šaddetgo beassái čivggat

(golmmageardán buhtadus). Duottar-Sámi viidodagas buhtadusat leat aliduvvon, daningo doppe goaskin atná dutkamušaid mielde bohccuid biebmun gorálaččat eanet go vuovdebálgesiin. Vuogádagain viggojuvvo gaskkalaččat movttiidahttot šlájaid suodjaleapmái ja čivgabuvttadusa vejolažžan dahkamii.

Govus 4. Buhtadusat (€/jahki) goaskima boazodollui dagahan vahágiin 2012–2016

4.5 Soahpamuš guorga-, čuonjá- ja njukčabealdduid dikšumis

Nannan-Suoma dálanguovllu gárgehanprográmma 2014–2020 birasbuhtadusaide gullá doarjjahápmi, mas eanandoalli ja stáhta gaskka dahkkojuvvo viđajahkásaš birassoahpamuš guorga-, čuonjá- ja njukčabealdduid dikšumis. Soahpamušat leat dahkkojuvvon bealdoviidodagaide, main stuora loddedoahkit jeavddalaččat borret dehe vuoŋnastit fárrenmátkkiin. Soahpamuščuozáhagas leat galgan gávdnot mearkkašahtti lottiid, čuotnjágiid dehe njuvččaid massádihttomat dehe lottiid dagahan šaddovaháгат.

Nd. loddebealdosoahpamuša unnimusviidodat lea vihtta hektára. Soahpamušsuorggis galget leat bivge- ja hávvaršaddu sneaidan dehe laiggusin. Šaddu galgá láddjejuvot dehe ráddjojuvot lottiid borrama álkidahttima várás. Bealddut sáhttet duktejuvot ja dat sáhttet ráddjojuvot dábálaš vuogi mielde. Bigedettiin oassi gilvaggis biddjojuvvo beldui.

Soahpamušat leat dahkkon oktiibuot 51 stuhka sulaid 850 bealdohektára viidodahkii Suoma sierra guovlluide. Soahpamušain máksojuvvo buhtadus oktiibuot sulaid 0,5 mil. euro jagis.

Loddebealdosoahpamušaid eavttut vuodđuduvvet birasministeriija Lulli-Davvibađaeatnamii ruhtadan guorgabeallegeahččaleapmái eaige danin leat eavttuideaset mielde heivvolaččat čuotjnágiidda ja njuvččaide. Juos loddebealdosoahpamušat háliduvvojit ollašuttit maid ruhtadanáigodagas 2021–2027, de daid soahpamuševttut galget meroštallojuvvot ođđasit.

5 Vahágiid dagaheaddji loddešlájaid rievdadusat ja guovddášákkat vahágiidda

Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeami gárgeheami áigeguovdilvuhtii váikkuha earenoamážit dihto loddešlájaid populašuvnnaid šaddan.

Suomas čakča- ja giđđafárrenáigge čuotnjágiid vuoinjastanmeriid šaddan lea muhtin muddui čuovvumuš Suomas ja dan lagasguovlluid rievdadusain, mat leat dáhpáhuvván eanandoallobirrasis, muhto fenomena duogážis lea maid loddemáddodagaid šaddan sihke dálkkádaga liegganeapmi. Dálkkádaga liegganeapmi boahteáiggis rievdata ain eanandoallobirrasa bessenloddešlájaid, muhto earenoamážit čuotnjágiid orodeami Suomas bessenáigodaga olggobealde. Mánngaid čuonjášlájaid dálvádanguovllut leat sirdásan mannan logijagiid davás guvlui, ja fenomena lea givron maŋemus jagiid. Dasa lassin loddešlájaid giđđafárren lea oppalaččat árranan.

Beallogáranasmáddodat (*Corvus monedula*) lea šaddan mannan logijagiid. Earenoamáš gievrras šaddama áigodagat leat leamaš 1990-logu loahppageahči ja 2010-lohku. Bessenmáddodat lea árvvoštallon šaddan guovttegeardásažžan badjel 200 000 bárrii ovddit logi jagi áigge. 1980-logu rájes beallogáranasa bessenmáddodat lea šaddan logegeardásažžan ja seammás šlája lávdu lea viidon sakka davás⁷. Šlájja lea lávdumis dáfus lullinboahtti ja lea ávkahuvvan dálkkádaga liegganeamis. Beallogáranas lea oassefárredeadji. Oassi máddodagas dálváda Lulli-Suoma orrunguovddážiid lahkosiin, muhto eatnasat earenoamážit nuorra beallogáranasain fárrejit golggot- (-skábma-) mánus dálvádit Lulli-Ruttii ja Dánmárkui. Beallogáranas borrá buot ja lea dávggas biebmogeavahusastis, ja gávdná hutkás vuogi mielde ođđa biebmočuožahagaid.

⁷ <https://bd.eionet.europa.eu/article12/report?period=1&country=FI>

Beallogáranas dihtto eanemusat kulturbirrasiiin – čeahkkebáikkiin ja gilvineatnamiidda. Beallogáranasat loktet dábálaččat muhtin logiid lottiid dohkiin sadjeguovddážiid lahkosiin. Ekonomalaš vahát lea šaddan eanemusat fuođarbáhkaide, báikkuid maid fuođargubaide sihke hearta-, bivge-, gálla- ja eananmuorješaddansajiide. Šibitdálui leat fuobmájuvvon maid birrajagáš baikkaid dagahan hygieeniijaáru ja ráhkadusaid bieđganeamit. Ruovttudárbogilvimi beallogáranasat leat dahkan vahága ovdamearka dihte hearttaide ja šaddogárdemurjiide. Dasa lassin beallogáranas ohcala guovdnjebessejeaddjin áinnas besset suojehis suovvabiippuide ja áibmomolsunbohcciide. Beasi sáhtta leat hui váttis jávkadit ja gáibida juobe muvremiid burgima.

Gálbbenjunčuonjá (*Branta leucopsis*) bessegođii Nuortamearas 1970-logu. Suomas bessemáddodaga šaddan gievrrui 1990-logu beallemuttos. Dálá lávdu gokčá measta oba Suoma riddoguvllu ja muhtin guovlluid siseatnamis. Suoma čakčamáddodat, mii doallá sisttis maid seamma jagi šaddan čivggaid, lea sulaid 30 oktagasa stuoru. Gálbbenjunčuonjá bessii guhká dušše ártalaš duoddaris, gos máddodat lei eanemus Barentsmeara birrasis. Maiddái ártalaš guovllu populašuvdna lea leamaš garrasit šaddame ja šlájá máilmmimáddodahkan árvvoštallojuvvo juo badjel 1,3 miljovna oktagasa. Populašuvdna, mii besse Ruošša duoddariin, lea šaddan jagi 1980 rájes 30-geardásažžan ja mearkkašahtti oassi dán máddodagas fárra Suoma bakte sihke giđđat ja čakčat. Jeavddalažžan rievdan fárrenáigge vuoŋnastanfenomena lea šaddan easka 2000-logu. Ovdal ártalaš gálbbenjunčuotnjáгат bisáne Supmii dušše deivvolaččat. Dohkiin, mat lea borrame fárrenmátkkisteaset, sáhttet leat čavččaid duháhiid dehe juobe logiid duháhiid mielde lottit Nuorta- ja Nuortalulli-Suoma ja Uusimaa bealdojalgadasain. Maiddái giđaid mearit leat stuorrát earenoamážit Lulli- ja Davvi-Gárjilis. Máddodaga laskama mielde gálbbenjunčuonjá lea bessegoahtán sihke Nuortameara ja Davvimeara birrasis.⁸

Eanas čuotnjáigiin dálvádit Vuolleatnamiin ja Duiskkas. Gálbbenjunčuotnjáгат, mat bessejit Suomas, máhcet giđđat eanas cuoŋománu. Dát lottit boradit dábálaččat earret eará riddogávpogiid sitnoguovlluin, gos baikkain šaddet báikkálaš hygieniijaáru. Ártalaš gálbbenjunčuotnjáга doahkit boradit gilvineatnamiin čavččaid guhkimusat mánu sulaid ja giđaid moadde vahku muhto eai nu jámma. Gálbbenjunčuotnjáгат leat árran ruđalaččat giđaid ja čavččaid go dat leat čoaggán lassibiepmu bessema álgima dehe fárrenmátkki joatkima várás. Giđđat šaddodáhpa lea šaddan miessemánu eanas fuođarsitnui ja sihke čakčarogaš- ja nisuiđuide. Maiddái čuotnjágiid baikkat leat heajudan fuođarsitnuid go dat gártet fuođarbáhkaide. Čakčat šaddodáhpa lea šaddan ankke čakčarohkašii ja muhtin veardde bivgái ja fuođarsitnui. Gálbbenjunčuotnjáга dagahan eanandoallovaháгат

⁸ https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Lajit/Lajien_seuranta/Valkoposkikihanhien_seuranta, <https://www.birdlife.fi/suojelu/lajit/tulokaslajit/valkoposkikihani/valkoposkikihanhilaskennat/>

leat hui seammalágánat go fuođđočuotnjágiid, stuoračuotnjága, mearračuotnjága ja kanadačuotnjága dagahan vahágat. Gálbbenjunchuotnjágat garvet guhkes šattuid, eaige danin seaivvo rájakehtes beldui earret stuoralágán guvvgodan bealdoviidodagaid.⁹

Guorgga (*Grus grus*) lávdu gokčá measta olles Suoma earret davimus Sámi. Lávdanviidodat lea viidon maŋemus logijagiid. Guorgamáddodat lea šaddan sakka 1990-logu rájes. Bessenmáddodaga sturrodahkan árvvoštallojuvvo (j. 2018) sulaid 42 000 bára.

Gordnebealddut leat gurgii mávssolaš biebmočuozáhagat go dat ráhkkaniit bárbmomátkái. Doahkit ádjániit heivvolaš boradanbáikkiin dábálaččat mánggaid vahkuid. Čakčat dat dihttojit buore muddui seamma báikkiin. Mearkkašahhtimus njeallje čavččaáigge čoahkkanansaji, gos sáhttet borrat buoremus muttos duháhat guorggat, leat bealdojalgadasain Lulli-Davvibađaeatnamis Vaasa guovllu Söderfjärdenis, Davvi-Davvibađaeatnamis Muhosis, Davvi-Gárjilis Tohmajärvi guovlluin sihke Satakuntas Puurijärvi-Iso suo álbmotmeahci viidodagas. Álgočavčča gordnekehtes gordne- ja ripsabealdduin boradettiinaset guorggat leat árran ekonomalaččat earenoamážit bivgešaddadansajiin. Árru lea šaddan maid gortni duolmmahallamis ja báikkuid lottiid baikkat leat heajudan ovdamearkka dihte bivge- ja fuođarsitnošattu kvaliteahta. Davvibađaeatnama riddoguovllus mearračuotnjagat (fuođđošládja) boradit dává seamma gittiin go guorggat, goas vahátdahkkiid earuheapmi sáhtta leat váttis. Bessekehtes lahppoguorggat leat giđđat dehe geasset dagahan šaddodáhpaid buđetgilvagiidda sihke dulmodettiin sohkanašpoš-, varasfuodar- dehe gordnešattuide.¹⁰

Njuvččaid (*Cygnus cygnus*) máddodat lea laskan 1980-logu rájes. Dálámáddodat lea 15-geardášaš 1980-logu loahpa dili ektui. Jagi 2014 čilgehusas Suoma njukčamáddodat árvvoštallojuvvui 8 400–11 500 bára sturrosážžan. Čakčamáddodat lea árvvoštallojuvvon loahppačavčča rehkenastimiid mielde sulaid 70 000 oktagassan¹¹. Njuvččat leat árran ekonomalaččat álgogiđa, go njuvččat furkejit biepmu bessema álggaheami várás. Árru lea šaddan go doahkit lea boradan fuođarsitnoeatnamiin dehe ovdamearkka dihte čakčanisubealdduin, -bivgebealdduin ja ripsa- ja rápsašaddoeatnamiin. Loddebaikkat ja duolbmun leat muhtin báikkiin heajudan ovdamearkka dihte fuođarsitnošattu kvaliteahta. Loahppagiđa ja álgogease ekonomalaš áru dagahit earenoamážit bessekehtes lahpponjuvččaid doahkit, mat sáhttet boradit dihto bealdduin mánggaid vahkuid. Dat jávket lápmeguovlluin dábálaččat mihcamáraid rádjái. Čakčafárrema áigge vuoiŋnastan

⁹ https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Rauhoitettujen_lintujen_aiheuttamat_haitat__mita_voin_tehda/Valkoposkianhi

¹⁰ https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Rauhoitettujen_lintujen_aiheuttamat_haitat__mita_voin_tehda/Kurki

¹¹ Lehtiniemi, T. 2014. s. 106-111.

njuvččat bohtet bealdduide easka loahppačavčča šaddorádjama maŋjel. Njuvččaid dagahan árut leat oalle báikkálaččat.¹²

Mearragoaskima (*Haliaeetus albicilla*) máddodat lea šaddan logegeardásažžan 1980-logu rájes. Jagi 2018 Suomas besseje 510 mearragoaskinbára, main 95 besseje boazodoalloguovllus. Mearragoaskin borrá guoli, lottiid ja njiččehasaid. Dat geavaha aktiivvalaččat eará spireelliid goddin ja olbmuid buvttadan ráppiid. Mearragoaskinmáddodat lea šaddan boazodoalloguovllus ja ovdan lea boahtán máddodaga šaddama mielde fuolla das, borretgo mearragoaskimat misiid. Dutkamušaid mielde mearragoaskima váldobiebmun Sámis lea hávga, muhto dat sáhttet atnet biebmun maid misiid. Lulliboazodoalloguovllus dát mearri lea hui unni, davvin veaháš stuorit. Sálašdáhpusat leat goitge hárvanaččat. Dasa, leago gažaldat sálašgoddimis vai rábbeborramis, ii leat vel ožžojuvvon čielggasvuohta.¹³

¹² https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Rauhoitettujen_lintujen_aiheuttamat_haitat__mita_voin_tehda/Laulujoutsen

¹³ Ekblad, C. ee., 2018. s. 22.

6 Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggamii ja vahágiid buhttemii dárkkuhuvvon doarjagiid vuoigatvuođalaš mudden Ruotas, Norggas, Dánmárkkus ja Estteeatnamis

Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid veahkehanmeannudeami gáргеheamis lea dárbu geahčadit eará riikkaid vahágiid buhttema ja vahágiid ovddalgihtii cagamma vuoigatvuođalaš muddema. Dán oktavuodas govviduvvojit Ruota, Norgga, Dánmárkku ja Estteeatnama ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttenvuogádagat almmolaš dásis. Sierračilgehusas¹⁴ leat govviduvvon dáid riikkaid mudden bienasta bitnii.

Ruotas luonddudilálaš ealliid dagahan vahágiid mudden vuođđuvvá viltskadeförordning –njuolggadussii (2001:724). Njuolggadus guoská sihke šlájaid, mat bivdojuvvojit, ja ráfáiduhhton šlájaid ja dán dihte meroštallamiin fuođđovahát, *viltskada* dárkkuhuvvojit sihke fuođđoealli opmodahkii dagahan vaháгат sihke ráfáiduhhton ealliid dagahan vaháгат.

Ruota láhkaásaheami mielde doarjagat ja buhtadusat leat guorahallanvuložat ja vuogádaga vuosttaš ulbmilin lea luonddudilálaš ealliid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggan. Dán ulbmila oažžašuvvama várás galgá vuosttažettiin atnit suodjemeahcásteami, masa lobiid mieđihit leanaráđđehusat. Juos suodjemeahcásteapmi ii lihkostuva (omd. ráfáiduhhton šlájaid buohta) dehe dat ii buvttte sávvojuvvon bohtosa, easka dán muttos

¹⁴ Laakso, Tero 2017. Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggamii ja vahágiid buhttemii dárkkuhuvvon doarjagiid vuoigatvuođalaš mudden Ruotas, Norggas, Dánmárkkus ja Estteeatnamis. Mánnggus. 44 s.

sáhttet miedihuvvot buhtadusat dáhpuhuvvan vahágiin. Suodjemeahcásteapmi lea mearriduvvon vejolažžan dušše meahcástanásahusa (1987:905) čuvvosis 4 namuhuvvon šlájaid oasis. Dán dáhpuhusa mielde mearreruđat vahágiid ovddalgihtii caggamii ja buhttemii leat eanas dárkkuhuvvon ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiidda.

Ruođa muddemis deattuhuvvo eaiggáda iežasovddasvástádus vahágiid ovddalgihtii caggamis, eaige dihto riskahearkkes doaibmasurggiide miedihuvvo doarjagat obanassiige. Dákkár doaibmasuorgin lea gehččojuvvon guollešaddadeapmi, šaddogárdegilvin, skálžoelliid šaddadeapmi ja energiijamuorragilvagat. Eaiggáda iežasovddasvástádusa konkretiserema várás fuođđovahátásahusas lea mearriduvvon vahátgillájeaddji iežasovddasvástádussan unnimusat 20 proseantta doaibmabijuid ollašuhhtima goluin.

Ruođa vuogádagas sierra šlájat leat biddjon sierralágán sajádahkii, eaige ovdamearkka dihte skárffa dagahan vahágiin miedihuvvo doarjagat obanassiige. Ruođas doarjagat miedihuvvojit duššefal ealáhusdoaimmas adnon opmodaga suddjema várás.

Luonddusuodjalandoaimmahat lea addán dárkilit njuolggadusaid doarjagiin vahágiid ovddalgihtii caggama várás ja buhtadusain šaddan vahágiidda. Daid mielde leanaráđdehus meroštallá doarjaga miediheami kriteraid oktasašráđđádallamiin ealáhussurggiin. Nuppiguin sániiguin doarjja- ja buhtadusdásiin ii leat mearriduvvon lága dásis. Eiseválddis lea guđđojuvvon dáhpuhusguovdasaš guorahallanvárra árvoštallat ruhtadeami miedihaneavttuin.

Boazovahágiin máksojuvvo fuođđovahátásahusa mielde gumppe, guovžža, albasa dehe goaskima dahkan vahágiin. Buhtadus máksojuvvo ohcamuša haga čerrui (sameby), earret dain dáhpuhusain, main vahát lea šaddan stuora boazomearrái seamma šlájá oktagasa dehe oktagasaid vahát dahkkin ráddjejuvvon guovllus ja áigemuttu. Jápmán bohccuid buhtadusa sturrodat rehkenastojuvvo bohccuid njuovvanárvvu ja dasa lassín njinnelasbohcco buvttadusárvvu vuodul.

Norggas buhtadusat ráfáiduhtton šlájaid dahkan vahágiin lea vejolaš miedihit stuorabeađuid (albbas, geatki, guovža, gumpe ja goaskin) dahkan ja ásahusas¹⁵ namuhuvvon šibihiidda (sávza, gáica, gussa, heasta ja beana) ja bohccuide šaddan vahágiidda. Maiddái mearragoaskima dahkan vaháгат ásahusas namuhuvvon šibihiidda dehe earenoamáš diliin maiddái eará šlájaid šibihiidda dahkan vahágiidda sáhttet miedihuvvot doarjagat. Vuolggasadjin lea, ahte duššefal vaháгат, mat čuhcet ealáhusdoimmas adnon opmodahkii buhtejuvvojit (spiehkastahkan vaháгат, mat čuhcet hestii ja beatnagii). Norggas eai nappo buhtejuvvo ráfáiduhtton lottiid vaháгат,

¹⁵ Forskrift om erstatning når husdyr blir drept eller skadet av rovdyr, 30.5.2014, nr. 677.

mat čuhcet eanandollui dehe guollešaddadeapmái, eaige maid huksenvaháгат. Vaikko dát vaháгат eai buhttejuvvo, vahágiid ovddalgihtii caggan juogo suodjebivddu dehe spiehkastatlobi vuodul lea vejolaš.

Maiddái Norggas ovddalgihtii caggan ja vahágiid ráddjen lea biddjon deháleamosin. Aitosáš iežasvástádusoassi ii leat ásahuvvon.

Norggas miedihuvvo sierra doarjja stuorabeađuid guohtu buvttadanelliide dahkan vahágiid ovddalgihtii caggama várás sihke konflikttaid unnideaddji doaibmabijuide báikkálašservošiidda ja eará joavkkuide.

Daidda guovlluide, gos gálbbenjunčuotnágiid ja oanehisjunčuotnjágiid guohtumis šaddá deaddu, miedihuvvo fárrenáigásaš guohtoneatnamiid doalaheapmái sierra doarjja. Duogázis leat ulbmilat, mat gusket luonddu mánggahápmásašvuoda, ja daid oažžašuvvama. Dát doarjja máksojuvvo eanandoalu buvttadandoarjagii vuoiggalaš eanandáluide, main namuhuvvon šlájain šaddet vaháгат jeavddalaččat. Doarjja vuodđuduvvá soahpamuššii, mii dahkkojuvvo ovddalgihtii.

Dánmárkkus doarjagat miedihuvvojit luonddudilálaš šlájaid dagahan vahágiid buhttemii earret gumppe ja ruksesgotti, iige stáhta miedit doarjagiid vahágiid ovddalgihtii caggamii earret sarvva (dušše Dánmárkku muhtin oasi). Stáhtadoarjagat vahágiid buhttemii ja ovddalgihtii caggi doaibmabijuide sáhttet miedihuvvot duššefal gumppe omiide dahkan vahágiidda. Buhtadus miedihuvvo dievasmearálažžan, iige iežasovddasvástádusoassi leat. Dán dihte suodjebivdu lea deháleamos vuohki vahágiid ovddalgihtii caggama várás ja vahágiid ráddjema várás. Suodjebivddu eaktun lea goitge dat, ahte anus eai leat eará duhtadahtti čovdosat. Suodjemeahcásteapmi lea vejolaš ovdamearkka dihte šaddui, šibihiidda, guollešaddadeapmái ja guolástussii viiddes vahága duostuma várás. Dain šlájain, maidda suodjemeahcebivdu sáhttá heivehuvvot, bivddu eavttuin mearriduvvo sierranassii.

Estteeatnama luonddusuodjalanlágas (Looduskaiteseadus, 21.4.2004) mearriduvvo luonddudilálaš šlájaid dagahan vahágiid buhttemis sihke doarjagiin daid dagahan vahágiid ovddalgihtii eastadeapmái. Lága mielde áinni, gahte, guovžža, albasa, čáhcebuoidaga (*Mustela lutreola*), mearragoaskima, čievččá ja bárbmoguorggaid, njuvččaid ja čuohtnágiid dagahan vahágiid sihke doaibmabijut daid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggama várás buhttejuvvojit muhtin oassái. Vahágiid buhtten lea ráddjejuvvon vahágiid dagaheaddji šlájaid lassin maid vahágiid čuožáhaga vuodul dušše dihto vaháttiippaide. Viste-, luvvodat- (earret guolástanbiergasat) dehe muorraháгат sihke skárffa, sarvaelliid ja girdisáhpániid dagahan vaháгат leat ráddjejuvvon doarjagiid guoskadansuorggi olggobeallái.

Buhtadusat sáhttet vuodđuduvvat juogo rehkenaston árvvoštallamii (omd. čievččá guollešaddadeapmái dagahan vahágat) dehe duođalaš goluide. Buhtadusa oassi šaddan goluin molsašuddá vaháttiippa mielde.

Doarjja miedihuvvo dasa lassin dihto lágas namuhuvvon šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggi doaibmajuiide, mat sáhttet máksojuvvot 50 % doarjjagelbbolaš goluin ja eanemusat 3 200 euro ovttá olbmo guovdu/jahki.

Vahágiid buhtadusdásiin mearriduvvo sierra luonddusuodjalanlágas vaháttiippaid mielde. Ovdamearkka dihte bárbmoguorggaid, njuvččaid, čuotnjágiid ja gálbbenjunčuotnjágiid dahkan vahágat buhttejuvvojit eanemusat 3 200 euro rádjái ovttá olbmo guovdu šaddobajis. Guovžža, gumppe ja albasa dahkan vahágiin buhttejuvvo 100 % dan manjel, go eaiggáda iežasovddasvástádusoassi (64–128 euro) lea unniduvvon.

Luonddusuodjalanlágain mearriduvvo maid vahátilmmuhusas, vahága árvvoštallamis ja eará doarjjameannudeamis. Mearragoaskimiid ja čievččá guollešaddadeapmái dagahan vahágat buhttejuvvojit guovllus boradeaddji lottiid áššedovdiárvvoštallamii, mii vuodđuduvvá bessenmenestuvvama vuodul.

7 Stivrenjoavkku bargu

Luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeami láhkaásaheami válmmaštalli fidnu váldoulbmilin lei ovddidit ja čielggasmahttit ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttema muddema. Dasa lassin ulbmilin lea ovddidit eiseváldi- ja eará meannudemiid, mat laktásit buhtadusa miediheapmái, máksimii ja bearráigehččui. Stivrenjoavkku bargogohččosa mielde galgá válmmaštallojuvvot evttohus vahágiid ákkain ja meannudemiin sihke lágas mearriduvvon linnjemiin ja ollašuttinmolssaevttuin. Barggus galgá dárbbatlaš osiid mielde váldujuvvot vuhtii vejolašvuolta caggat vahágiid ovddalgihtii.

Stivrenjoavkku lahtuid ja sin ovddasteaddji organisašuvvna bargui ásahan deháleamos ulbmilat ja vuordámušat ledje dáláš buhttenmeannudeami čielggasmahttin ja dan vuoiggalašvuoda gárgeheapmi. Maiddái vahágiid ovddalgihtii caggama vugiid gárgeheapmi sihke fidnus gieđahallanvuloš gažaldagaid oktavuolta eanandoallopoltiikkii gehččui mávssolažžan.

Stivrenjoavku ásahii barggus vuolggasadjin, ahte vahátdoarjagat, vahágiid ovddalgihtii caggan ja vejolaš eará vuogit adnojuvvot rahpasit ságastallamis mielde ovddalgihtii ásahuvvon válljema dehe vuoruheami haga. Stivrenjoavku dagai bargogohččosa olis evttohusa, mii doalai sisttis molssaevttolaš árvalusaid buhttenmeannudeami ovddideamivárás. Molssaevttut eai leat vuoruhuvvon.

Stivrenjoavku čoačkkanii oktiibuot logi háve njukčamánu 2018 ja skábmamánu 2019 gaskkas vuosttaš čoačkáma ráhkaduvvon doaibmaprogramma mielde.

Njukča-geassemánu čoačkámiin oahpásnuvvui ráfáiduhtton šlájaid ja stáhtadoarjagiid guoskevaš Eurohpa uniovnna muddemii sihke gieđahallojuvvoje visot vahátluohkáid

dálágeavadiid miel buhttenmeannudemiid vuodut. Borgemánu čoakkámis gieđahallui vahágiid ovddalgihtii caggan. Čakčamánu čoakkán dollojuvvui Parikkalas, gos stivrenjoavku beasai oahpásnuvvat geavadis eanandoallovahágiidda, eanandoallovahágiid ovddalgihtii caggamii ja vahágiid duođašteapmái. Oahpásnuvvama ulbmilin lei dasa lassin ságastallat eanandoallofitnodatolbmuiguin, gieldda virgehálldašeddjiiguin sihke EJB-guovddáža vahátbuhtadusaid gieđahalli virgeolbmuiguin. Stivrenjoavkku čoakkáma fáddán lei vahágiid ilmmuheapmi, identifiseren ja árvvoštallan sihke meannudeapmi, mii laktása buhtadusa ohcamii ja máksimii. Gieldda eanandoalločáli doalai vuodđoságaid ja gárgehanevttohusaid dáin fáttáin.

Guolledoallovahágit ja guolledoallovahágiid ovddalgihtii caggan gieđahallui stivrenjoavkku golggotmánu čoakkámis. Juovlamánu oahpásnuvvui boazodoallovahágiidda ja earenoamážit mearragoaskima mearkkašupmái boazodoallovahágiid dagaheaddjin.

Stivrenjoavku lea barggus áigge gullan bargogohččosa mielde čuovvovaš áššedovdiid: láhkaášanráđđeolmmoš Heikki Korpelainen birasministeriijas, ráđđádalli virgeolmmoš Vesa Kahilampi eanan- ja meahccedoalloministeriijas, eanandoallofitnodatolmmoš Heikki Raerinne Tohmajärvis, Harri Kontkanen Davvi-Gárjila ealáhus-, johtalus- ja birasguovddážiis. Boazodoallovahágiin ja earenoamážit mearragoaskima mearkkašupmái boazodoallovahágiid dagaheaddjin muitale Turku universiteahta dutki Camilla Ekblad, Luondduriggodatguovddáža Toni Laaksonen, Bálgessiid ovtastusa ovddasteaddji Antti Äärelä, Sámedikki ovddasteaddji, Sámi bálgesat rs:a ovddasteaddji Veikko Feodoroff sihke Meahciráđđehusa alladárkkisteaddji Tuomo Ollila. Guolledoallovahágiin muitale Jani Virtanen ja Marko Jäntti Jyväskylän universiteahtas sihke Savon Taimen Oy:a doaimmajodiheadji Yrjö Lankinen.

Buhtadusaid máksimii sihke vahágiid identifiserema ja árvvoštallama vugiin ja vugiid ovddideamis muitale fas Parikkala gieldda dálonguovločálliguovttos Maija Sairanen ja Hanna Parikka, sihke luonddusuodjalanbiologa Tuula Tanska Nuortalulli-Suoma EJB-guovddážiis.

Bargobádji, mii laktása buhtadusortnega váikkuhusaid árvvoštallamii, lágiduvvui 26.2.2019 stivrenjoavkku čoakkáma olis. Bargobáji fasilítáhtorin doibme Jorma Jantunen, Aili Jukarainen ja Markku Mikkola-Roos Suoma birasguovddážiis.

8 Molssaeavttut mat ovdanbuktojit ja daid ákkat

8.1 Oppalaš vuolggasajit

Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttemis lea dárbu mearridit sierra lágain.

Gustojeaddji buhttenvuogádat vuodđuduvvá birasministeriija mearrádussii (1626/1991), mii lea ollašuhhton ministeriija addin ásahusa dásis. Stivrenjoavku evttoha, ahte luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttemis mearriduvvo lágain boahte ráđdehusbajis. Lágas galgá maid mearriduvvot dain ovttaskas olbmo vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid ákkaide gullelaš áššiin, mat eai gustojeaddji birasministeriija mearrádusas giedahallo.

Boahttevaš muddema ollašuhhtinmolssaeaktun leat duogáščilgehusas¹⁶ ovdanbuktojuvvo golbma molssaeavttu, mat leat: iežas sierra láhka, muddema ovttaiduhttin luonddusuodjalanlága oassin iežas lohkun dehe muddema ovttaiduhttin fuođđovahátlága oassin. Muddema ovttaiduhttin fuođđovahátlága dehe luonddusuodjalanlága oassin ii gehččojuvvo vejolažžan ee. muddemiid sierralágán ulbmiliid ja systematihka dihte. Dása lassin stahtadoarjaga muddema mearreáigásaš doarjjavuogádat ii gehččojuvvo heivet luonddusuodjalanlága vuogádahkii.

Buhttenvuogádaga gárgeheamis galggalii háhpohallojuvvot hálddahušlaččat ovttagardánis vahátgillájeddjiid/vahátluohkáid/doaibmasurggiid hárrái vuoiggalaš meannudeapmi. Vuogádat galggalii leat maid dárbahassii soddjil daningo boahttevaš vahágiid lea váttis noahkut.

¹⁶ Laakso, T., Miettinen, E., Kosunen, N., Ratamáki, O ja Määttä, T. 2017, s. 62-65.

Buhtadusaid mieđiheami eaktun lea anihahtti doaibmabijuid geavaheapmi, maiguin sáhtta caggat govtolaččat ovddalgihtii.

Buhtadusaid mieđiheami eaktun lea, ahte vahátgillájeaddji lea viggan dohkálaš govtolaš doaibmabijuiguin caggat vahága šaddama dehe dan viiduma dáláš geavadiin dávisteaddji vuogi mielde. Ovddalgihtii caggan ii goitge oidnojuvvo evttohis buhtadusa oážžuma eaktun, daningo muhtin vahágiid ii sáhte árvidit ovddalgihtii. Buhtadusaid eaktun galggalii leat maid boahttevaš vahágiid viiduma caggan govtolaš doaibmabijuid mielde, mat leat geavaheamis.

Mearrádusa oppalaš ulbmilin lea buhttenvuogádaga bakte ovddidit šlájajidsuodjaleami ja luonddusuodjaleami dohkálašvuoda.

Birasvuodđovuogátvuoda mielde (vuodđoláhka 20 §) ovddasvástádus luonddus ja dan mánggahápmásašvuodas, birrasis ja kulturárbbis gullá buohkaide. Daningo ráfáiduhtton šlájajid dagahan vajágiid ovddalgihtii caggan šlájaja máddodagaid sturrodaga muddemiin dehe daid árrin lea láchkamearrádusaiguin ráddjejuvvon, lea dehálaš, ahte golut, mat saddet šlájajidsuodjaleamis, eai šatta meariheapmen ovttaskas árogillájeddiide. Buhtadusaid máksimiin viggojuvvojit buoridit luonddusuodjaleami dohkálašvuolta ja ovddidit šlájajidsuodjaleapmi sihke dihto ealáhusaiguin bargan ja luonddusuodjaleami oktiisoabaheapmi.

Buhttenvuogádaga gárgeheamis galgá guorahallojuvvo opmodatsuoji ja birasvuodđovuogátvuoda gaskavuolta. Vuodđolága guoskadangeavada mielde (omd. PeVL 69/2018 vp, PeVL 55/2018 vp, PeVL 10/2014 vp, PeVL 36/2013 vp ja PeVL 6/2010 vp) eananeaggádii sáhtta ásahuvvot vahágiid gierdangeatnegasvuolta. Ráfáiduhtton šlájajid dagahan vahágiid oasis gierdangeatnegasvuolta dárkkuhivččii govtolažžan adnon árron ja vahátdiliid gierdama. Buhttenvuogádaga oktan vuolggasadjin lea, ahte stáhta máksá eavttuid ollašuvadettiin eananeaggádii dehe vahátgillájeaddjái buhtadusa mearkkašahhti ráfáiduhtton šlájajid dagahan vahágiin. Ovdamearkka dihte dábálaš luonddudilálaš šlájajid dagahan vahágat ekonomijavuvddiin eai gula buhttenvuogádaga ollái.

Buhtadusa oažžuma eaktun ii leat luonddusuodjalanlága dárkkuhan spiehkastatlága ohcan.

Luonddusuodjalanlága dárkkuhan spiehkastatlohpi lottiid árrimii ja goddimii ii leat eaktun buhtadusa oažžumii, iige vejolaš spiehkastatlobiin galggale leat váikkuhus buhtadusaid mearrái. Dáládilli ii dán osiin rievdaduvvo. Ruoŧas doarjaga oažžuma eaktun lea spiehkastatlobi vejolažžan dahkama geavaheapmi luonddusuodjalanlága mielde sihke doarjaga ohcan doaibmabijuide, maiguin sáhhtá caggat ovddalgihtii. Ruoŧa málle ii goitge gehččojuvvo heivet luonddusuodjalanlága spiehkastatlága eaktogaskavuoda dáfus Suoma luonddusuodjalanlága systematihkkii.

Vejolašvuohta máksit sierra doarjaga ovddalgihtii caggi doaibmabijuid čađaheamis galgá čilgejuvvot joatkkabargun.

Suomas ovddalgihtii cagganvuogit áruid eastadeami várás dehe lottiid dihttoma stivrema várás dovdojuvvot oalle hejot. Dálkkádatrivedan boahtá lasihit vahágiid earenoamážit giđđadihttoma oasis, man dihte eanandoallovahágiid hálddašeapmái galggalii bidjat deattu boahtteáiggis dáláža eanet. Vahágiid unnideapmi galggalii vuodđuduvvat dihtui ja dutkamuššii elliid meannudeamis sihke áiggálaš ja guvllolaš lávddus.

Ođđa ovddalgihtii caggi doaibmabijuide dárkkuhuvvon doarjjahámi vejolašvuohta galggalii čilgejuvvot lánkaásaheami válmmaštallama olis. Doarjja livččii dárkkuhuvvon dakkár doaibmabijuid ollašuhhtimii, mat mannet badjel geatnegahtton govttolaš ovddalgihtii caggi vugiid geavaheami, mat juo leat leame. Suodjalanvuloš čuožáhaga ja vahágiid ovddalgihtii cagganvuogit galggale leat rievttis gaskavuodas vahágiid riskka ektui nu, ahte ovddalgihtii caggan lea beaktiil goluid dáfus. Dánveardásačča tiipasaš doarjja gullá fuođđovahátlága 7 §:ii, man vuodul eanan- ja meahccedoalloministerija sáhhtá mieđihit doarjaga sarvaeallivahágiidda, stuorabehtovahágiidda ja eará fuođđoelliid go sarva- ja stuorabehtovahágiid caggamii bušehtas čujuhuvvon mearreruđa rájiid siskkobealde. Doarjja sáhhtá mieđihuvvot materiálaid háhkamii, dutkamuššii ja ovddidanbargui.

Ráfáiduhhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttema várás lea dovđajuuvon vejolašvuohta sirdit buhttenmeannudeapmi muhtin šlájaid ja/dehe vahátluohkáid oasis dáhkádušaid ollái. Dán raporttas ii goitge evttohuvvo dáhkádušmeannudeami atnuiváldin boahttevaš buhttenvuogádaga oassin.

Nuorta-Suoma universitehta čilgehusas¹⁷ dát molssaeaktu lea čilgejuvvon gokčevaččat ja čilgehusa čoahkkáigeassun gávnnavuvvon dáhkádusvuđđosaš vuogádahkii sirdáseamis leat olu hástalusat. Dáhkádusbuktagat eai leat leamege ja gánnáhahtti ja doaibmi vuogádaga ovddideapmi váldá áiggi. Dáhkádusfitnodagain ii maid leat dárbblaš máhttu dehe beare stuora beroštupmi vuogádaga ovddideapmái. Dáhkádusvuđđosaš vuogádahkii sirdáseapmi ja stáhtabuhtadusaid máksima heaittiheapmi, mii maid muosáhuvvo vuogálažžan, daningo dalle ráfáiduhtton golut ja vahátriskkat, mat šaddet šlájaid suodjaleamis, sirdujuvvojit stáhtas vahátgillájeddjiide ja dáhkádusfitnodagaide. Vaikko dáhkádusmeannudeapmi ii evttohuvvo gullat lágain mearriduvvon buhttenvuogádaga oassin, evttohusa vuolggasadjin lea, ahte dáhkádus lea visot vahátluohkáid oasis deháleamos buhtadusgáldu.

8.2 Buhttenvuloš vahágit

MOLSSAEAVTTUT BUHTTENVULOŠ VAHÁTLUOHKKÁN:

- 1) Gilvinvahágit, eallivahágit, boazovahágit, guollešaddadanvahágit, luvvodatvahágit, huksenvahágit ja muorrahahágit. Dát vahátluohkát galgale meroštallojuvvoit boahhtevaš lágas bienasta bitnii.
- 2) Gilvinvahágit, eallivahágit, boazovahágit, guollešaddadanvahágit, luvvodatvahágit ja muorrahahágit (huksenvahágit ráddjejuvvon buhttenvuogádaga olggobeallái).
- 3) Gilvinvahágit, eallivahágit, boazovahágit, guollešaddadanlágádusain dáhpáhuvvan vahágit, luvvodatvahágit ja muorrahahágit (huksenvahágit ja ja vahágit, mat dáhpáhuvvet luonddubiebmoláttožiin, leat ráddjejuvvon buhttenvuogádaga olggobeallái).

Molssaeavttus 1) evttohuvvo, ahte buhtadusat máksojuvvole buot vahátluohkáin dehege buhttenvuloš vahágit sáhtále leat: gilvinvahágit, eallivahágit, boazovahágit, guollešaddadanvahágit, luvvodatvahágit, huksenvahágit ja muorrahahágit. Dáláš vuogádaga mielde buhtadusat máksojuvvojit eanan- ja meahcce- ja guolledollui sihke visttiide šaddan vahágiin.

Molssaeavttus 2) evttohuvvo, ahte buhtadusat eai máksojuvvole huksenvahágiin. Huksenvahágit dáhpáhuvvet dušše hárve ja dáidda vahágiidda leat leame

¹⁷ Niina Kosunen, Linnunmaa Oy 2017, s. 9-11.

dáhkádusbuktat. Eanemus huksenvahágat leat ohccojuvvon bealldogáranasa suovvabiippuide dahkan besiid ja girdisáhpániid visttiide dahkan vahágiin.

Dáin vuohččan namuhuvvon vahágiin eai borgemánu 2018 maŋŋel máksojuvvo buhtadusat, daningo šládja ii leat šat ráfáiduhhton.

Molssaeavttus 3) evttohuvvo, ahte vahágiin, mat dáhpáhuvvet luonddubiebmoláttožiin eai máksojuvvo buhtadusat. Guliid, mat šaddaduvvojit luonddubiebmoláttožiin, duššamii váikkuhit mánggat dagaldagat, eaige dat sáhte gehččojuvvot duššefal lottiid dagaheaddjin. Luonddubiebmoláttožiin suddjen ja vahágiid duođašteapmi lea maid hui váttis. Dán dihte buhtadusat máksojuvvojit dálášge vuogádagas dušše goalmmásas ohccojuvvon buhtadusas.

Boazovahágat gieđahallojuvvojit iežas ollisvuohtan raporttas maŋŋelaš.

8.3 Buhtadussii vuoigadahtton vahága dagahan šlájat

Buhtadusat leat guorahallanvuložat ja dat sáhttet buhtaduvvot stáhtabušehtti jahkásaččat váldojuvvon mearreruđa rájiid siskkobealde.

Luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájat leat ráfáiduhkeahates ja fuoddošlájaid ektui mihá eanet, man dihte vahágiid dagaheaddji šlájaid ráddjen ii oidnojuvvo vejolaš boahttevaš vahágiid noahkuma váttisvuođa geažil.

8.4 Eavttut mat gusket buhtadusa oažžu

MOLSSAEAVTTUT EAKTUN MAT GUSKET BUHTADUSA OAŽŽU:

- 1) Buhtadusat sáhttet máksojuvvo lunddolaš olbmuid, ealáhusbargiide ja almmosorganisašuvnnaide (gielddat, gielddaid koalšuvnnat).
- 2) Buhtadusat sáhttet máksojuvvo lunddolaš olbmuid ja ealáhusbargiide (gielddat ja gielddaid koalšuvnnat ráddjejuvvojit buhtadusvuogádaga olggobeallái).
- 3) Buhtadusat sáhttet máksojuvvo ealáhusdoaimma bargama olis šaddan vahágiidda. Dasa lassin maid lunddolaš olbmui livččii vuoigatvuohta ohcat buhtadusaid eallivahágiin, huksenvahágiin ja muorrahahágiin.

Molssaeaktu 1) dávista dálá buhttenvuogádaga dillái buhtadusa oažžu eavttuid oasis.

Almosorganisašuvdnii sáhtá gehččojuvvot gullat earenoamáš ovddasvástádus luonddu suodjaleamis, man dihte molssaeavttus 2) evttohuvvo, ahte stáhtas, gielddain, gielddaid koališuvnnain livččii vuoigatvuohta ohcat stáhtas buhtadusa ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiin.¹⁸

Molssaeavttus 3) buhtadusa oažžu eavttut leat ráddjejuvvon ain. Ealáhusdoaimma lassin buhtadusat máksojuvvole lunddolaš olbmuide dađi lági mielde, ahte vahátluohkát ráddjejuvvot dihto vahátluohkáide, mat livčče eallivaháogat, huksenvaháogat ja muorravaháogat. Dálá áigge buhtadusat leat mieđihuvvon lunddolaš olbmuide lagamusat huksenvahágiin, eallivahágiin sihke ovttaskas eará vahágiin (omd. skárffaid dagahan muorravaháogat).

8.5 Buhtadusa mieđiheami eavttut

Buhtadusat leat guorahallanvuložat ja dat sáhttet buhtaduvvot stáhtabušehttii jahkásaččat váldojuvvon mearreruđa rájiid siskkobealde.

Ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenvuogádagas lea gažaldat stáhtabušehttii váldojuvvon guorahallanvuloš buhtadusas, mii mieđihuvvo mearreruđa olis. Buhtadusat eai leat priváhtavuoigatvuođalaš vahátbuhtadusat, maidda vuoiggalaččain livččii subjektii vuoigatvuohta oažžut buhtadusaset dievasmearálažžan.

Buhttenvuogádaga vuolggasadjin lea, ahte dušše njuolggobuhtadusat buhtejuvvot.

Buhtadusa oažžuma oppalaš eaktun lea, ahte vahága dagaheadji oažžu áigái vahága čuožahagas dihto čuoovumuša, ja gillájuvvon vahágiid ja ráfáiduhtton šlájaid meannudeami gaskkas lea njuolgo ágga-čuoovumušgorri. Dát gáibádus dávista maid eanandoalu háltelinnjáide, maid mielde (báiki 396) doarjjagelbbolaš golut leat vuolggasaji mielde vahátdáhpáhusa njuolgočuoovumuššan šaddan vahágiid golut.

¹⁸ Ks, Suvantola 2004, s. 468: Luonddusuodjalánlága 53.4 §:a mielde stáhta buhttegeatnegasvuođa olggobeallái leat ráddjejuvvon árrogillájeddiin stáhta, gielddat ja gieldaovttastumit.

Buhttenvuogádaga ráddjen njuolggovahágiidda lea maid hálddahaslaš vuogádaga čielggasvuođa dihte dehálaš. Eahpenjulges vahágiid árvvoštallan lea hui hástaleaddji, iige vahágiid sturrodaga árvvoštallan luohtehahtti vugiin lea álot oba vejolašge.

8.6 Buhtadusa mearri

Vahágiin, mat máksojuvvojit visot vahátluohkái, gullá jahkeguovdasaš vahátšielbmá.

Eará doarjagat dehe veahkit galget unniduvvot máksit dárkkuhuvvon buhtadusas.

Buhtadusa mearri ii oaččo mannat vahága árvvu badjel.

Buhttenvuogádaga vuolggasadjin lea, ahte buhtadusa ohccái máksojuvvojit buot vahátluohkái buhtadusat, juos buhtadusa ohccái šaddan vahágiid oktiirehkenastojuvvon mearri kaleandarjagi guovdu manná badjel dihto šielbmáárvvu. Daningo buhtadusášši giedahallamis šaddet hálddahaslaš golut, de dán minimasupmi vuollái báhcci buhtadusat eai leat stáhtaekonomiija dáfus jierpmálaččat buhttet. Buhtadusaid buhtadusšielmmá meroštallamis lánkaásaheami kohereantavuođa geažil veardidanvuodđun sáhttet adnojuvvo eará vuogádagaid iežasovddasvástádusossodagat. Fuodđovahátlágas šielbmáárvun lea (9 §) mearriduvvon 170 euro.

Eará doarjagat dehe buhtadusat galget unniduvvot máksojuvvo dárkkuhuvvon buhtadusas, iige buhtadusa mearri oaččo mannat badjel vahága árvvu (liigekompenasašuvvna gieldu). Eará doarjjan dehe buhtadussan váldojuvvo vuhtii eará lánkaásaheami, soahpamuša dehe dákádusa vuodul buhtadus, mii ožžojuvvo vahátdáhpáhusas.

Daningo sierratiipasaš vahágiidda ja vahátluohkáide eai sáhte meroštallojuvvo oktilis buhtadusa meari árvvoštallanvuodut, de lánkaásaheami vámmaštallama olis galgá meroštallojuvvo dárkileappot dat, man dihtui dehe árvvoštallamii buhtadusa mearri guđege vahátluohka oasis vuodđuduvvá.

Vahágiid árvvoštallan sáhtta vuođđuduvvat ovdamearkka dihte norpmaid miel standárdaárvvuide (omd. Biebmobearráigeahču meroštallan norbmašattut ja ovtadathattit) ja dihto vahátluohkaid oasis maid dáhpáhusguovdasaš vahágiid árvvostallamii.

Joatkkabarggus galggalii čilgejuvvot vejolašvuohta ovdamávssu máksimii buhtadusaid mieđiheami oktavuođas. Ášši čilgen livččii dárbbášlaš, daningo ovdamávssu máksin sáhtálii unnidit šaddan vahága dáhpáhuvvanaigemuttu ja loahpalaš buhtadusa máksinaigemuttu gaskkas ruhtadanhástalusaidda, mat vahátgillájeaddjis leat.

1) Golut, mat šaddet bargogoluin, eai leat doarjjagelbbolaččat.

2) Golut, mat šaddet bargogoluin, leat doarjjagelbbolaččat.

Molssaeavttus 1) golut, mat šaddet bargogoluin, eai evttohuvvot buhttejuvvot. Dát dávista dálá geavadii.

Daningo dihto vahátluohkái bargogolut ráhkadit stuorimus golloeari, de molssaeavttus 2) evttohuvvot, ahte maidái golut, mat šaddet bargogoluin, sáhtá leat doarjjagelbbolaččat. Bargogoluid doarjjagelbbolašvuođas galggalii goitge mearriduvvot dárkileappot ovdamearkka dihte vahátluohkáid mielde. Árvvoštallanákkat galggale leat nu ovttagardánat ja buohtastahttojuvvon go vejolaš. Bargogoluid árvvostallamis sáhtá adnot ávkin ovdamearkka dihte Bargobeaktovuoduid statistihkat.

Vahátluohkáid gaskkas buhtadusaid eanemusdoarjjaintensitehtta lea seamma.

Buhtadusat galggale máksojuvvot seamma gori mielde visot vahátluohkái doaibmasurgiid ovtaveardásašvuođa dihte. Dasa lassin doarjjaintensitehtta galggalii dávistit nu bures go vejolaš šaddan vahágii. Mearreruđa vátnivuoda geažil dálávuogádagas dušše eanandoallovahágit lea leamaš vejolaš buhtaduvvot dievasmearálažžan. Earáid go eanandoallovahágiid oasis vahátgillájeaddjiin lea gáibiduvvot iežasovddasvástádusoassi ja vahágit leat buhttejuvvon vuoliduvvot meari mielde.

8.7 Buhtadusa ohcama ja máksima meannudanvuohki

Lágas mearriduvvo eiseválddiin ja daid bargguin.

Meannudeamis, mii laktása buhtadusaid ohcamii ja máksimii, mearriduvvo lágas.

Lágas galggalii meannudeami oasis mearriduvvot bienasta bitnii vahátluohkáid mielde ee. čuovvovaš muttuin: vahátillmuhus, árvvoštallangirjji ráhkadeapmi, buhtadusohcamuša giedáhallas, buhtadusmearrádusa addin, mávssiheapmi sihke vejolaš njulgengáibádus ja rievdadusohcan.

Birasministeriija bearráigeahčalii ođđa lága ollašuttima ja čujuhivččii EJB-guovddážiid mielde mearreruđa buhtadusaid máksima.

Boazovahágiid oasis lágas mearriduvvot, ahte Sámi ealáhus-, johtalus-, birasguovddáš mearrida goaskimiid boazodollui dagahan vahágiid buhtadusain, mat máksojuvvojit, ja ollašuttá buhtadusaid bálgesiidda birasministeriija ulbmilii čujuhan ruhtaváriin. Meahciráđđehus čilgelii jahkásaččat goaskimiid bessendili ja čivgabuvttadusa 3 §:a 1 momeanttas dárkkuhuvvon reviraguovdasaš gerddoniid rehkenastima várás sihke čilge ja dárbbu mielde árvvoštallá Suoma ráji lahkosiin revirraid meari, mii lea nuppi stáhta viidodagas. Juos boahttvuodas mearriduvvo váldjuvot dálávuogádaga baldii mearragoaskimii iežas buhttenvuogádat, mii vuodđuduvvá rehkenastima mielde duođaštuvvon bessemii, de Meahciráđđehus čilgelii seamma meannudemiin maid mearragoaskimiid bessendili ja čivgabuvttadusa sihke Suoma viidodagas ja Suoma ráji lahkosiin. Mearragoaskimiid besiid dárkkisteapmi dáhpáhuvalii goaskimiid besiid dárkkisteami oktavuodas.

Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeapmi vuodđuduvvá šleađgaáššedikšumii.

Buhttenmeannudeami gárgeheami dáfus lea dehálaš, ahte vahátillmuhus ja buhttenohcamuš lea vejolaš bargojuvvot šleađgahámis. Šleađgavuogádahkii sáhtále furkejuvot ovdamearkka dihte gárttat ja dieđut gilvinviidodagain sihket furkejuvot govat vahágiin. Šleađgavuogádat seastá eiseválddiid resurssaid sihke jođálnuhtta buhtadusaid máksima.

Buhtadusa oažžuma eaktun lea vahátillmuha dahkan.

Vahágiid dovdán ja árvvoštallan galgá mearriduvvot eiseválddi dehe eará eiseválddi dohkkehan beali bargama várás.

Vahátillmuhusa dahkan evttohuvvo buhtadusa oažžuma eaktun. Danveardásaš meannudeapmi gullá fuođđovahátláhkii (23 §) sihke Estteeatnama, Norgga ja Ruota luonddudilálaš ealli dagahan vahágiid buhttenvuogádahkii.

Vahágiid duođašteapmi ja árvvoštallan galggalii leat buhtadusa mieđiheami eaktun, iige doarjja sáhte mieđihuvvot duššefal ohcci ilmmuhusa vuodul.

Vahágiid duođašteapmi ja goluid árvvoštallan livččii váldonjuolggadusa mielde buhtadusa máksi eiseválddi bargu dehe dat sáhtá addojuvvot eiseválddi dohkkehan áššedovdi, konsultta dehe dáhkádusfitnodaga bargun. Eaktun lea vahátárvvoštalli doarvái buorre máhttu, ii dihto ámmát- dehe virgenamahus. Maiddái eanandoalu háltelinnjái (báiki 396) gáibiduvvo, ahte eiseváldi, doarjaga mieđiheaddji eiseválddi dohkkehan áššedovdi dehe dáhkádusfitnodat lea árvvoštallan vahága.

Vahágiid duođašteapmi ja árvvoštallan evttohuvvo gullat vuosttažettiin virgebargguide sierra mávssu haga doarjjaoažžui. Juos vahágiid duođašteami ja árvvoštallamis šaddet golut, de golut leat doarjjagelbbolaččat ja dat buhttejuvvole vahátgillájeaddjái buhttenmearrádusa olis.

Eanandoallovahágiid duođašteami lagasvuohta ja áššedovdamuš bealuštit dan, ahte vahágiid duođašteami ja árvvoštallama dahká gieldda eanandoalloeiseváldi. Govas 2. ovdanbuktojuvvojit Giieldalihtu jearahallama bohtosat das, man stuorisin gieldda eanandoalloeiseválddit árvvoštallet ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid duođašteami ja árvvoštallama bargomeari.

Earáid go eanandoallovahágiid duođaštan- ja árvvoštallanbealli molsašuválii vahátluohkáid mielde. Eallivahágis sáhtá ovdanbuktojuvvo čilgehussan šibitdoaktára cealkamuš ja šaddan vahága dikšumis bohtán golut ovdamearkka dihte šibitdoaktáris oažžun gollusieranastimin. Huksenvahágiid oasis vahágiid duođašteami lea geavadis dahkan gieldda huksendárkkisteaddji dehe eará huksema áššedovdi. Vahágiid árvvoštallan

ii leat goitge luonddus dáfus veardideamis huksenberráigeahču lágas mearriduvvon bargguide.

Ruhtadanprinsihpa mielde dán barggus šaddan vaháгат visot vahátšlájain galget buhttejuvvot gielddaide.

8.8 Boazodoallovaháгат

Goaskima boazodollui dagahan vahágiid buhttemis addojuvvon stáhtaráđi áshusa (8/2002) njuolggadus evttohuvo váldojuvvot ođđa mearriduvvon lága oassin. Dáláš meannudeapmi ja rehkenastinvuođut leat iešalddes adnojuvvon doaibmin, eaige dasa evttohuvo rievdadusat.

Goaskima boazodollui dagahan vahágiid buhttemis addojuvvon stáhtaráđi áshusa (8/2002) njuolggadus evttohuvo guorahallojuvvot ođđa lága oassin.

MOLSSAEAVTTUT GOASKIMIID (GOASKIN JA MEARRAGOASKIN) DAGAHAN BOAZOVAHÁGIID BUHTTEMA VÁRÁS:

- 1) Goaskima dagahan vahágiid reviiaguovdasaš buhtadus, mii vuodđuduvvá rehkenastimii, seailluhuvvo. Mearragoaskimiid dagahan vahágiid buhtten duođašteami vuodul dego eará luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid dagahan vaháгат.
- 2) Goaskima dagahan vahágiid reviiaguovdasaš buhtadus, mii vuodđuduvvá rehkenastimii, seailluhuvvo. Ja dasa lassin maiddái mearragoaskima dagahan vaháгат buhttejuvvojit rehkenastima vuodul, gávnnavuvvon bessema lihkostuvvama mielde.
- 3) Goaskimiid ja mearragoaskimiid boazodollui dagahan vahágiid buhtten vahágiid duođašteami vuodul, dego eará luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid dagahan vaháгат.

Molssaeavttus 1) goaskima dagahan vaháгат vuodđudivčče dás duohkonai reviiaguovdasaš buhtadussii rehkenastima vuodul. Dasa lassin duođaštuvvon mearragoaskinvaháгат sáhtále buhttejuvvot seamma ákkaid mielde go earetge ráfáiduhhton šlájaid dagahan vaháгат.

Dutkamušaid mielde mearragoaskima mearkašupmi boazovahágiid dagaheaddjin lea dán muttos unni.¹⁹ Evttohuuvon molssaeavttus 1) reviiirakeahtes goaskimiid (goaskin sihke unnánaš meari mielde mearragoaskimiid) dagahan vahágit gehččojuvvojit gullat reviiiravuđđosaš buhtadussii, mii lea rehkenastimis.

Molssaeavttus 1) buhttenvuogádat vuodđuduvvá goaskima oasis reviiiraguovdasaš buhttenvuogádahkii, mii lea rehkenastimis ja mearragoaskima oasis vahágiid duođašteapmái. Dán molssaeavttus riskan lea, ahte vuogádagas, mii mieigá guovtti sierra vuđđui, sáhtálii šaddat eahpádus vahágiid guovttegeardán buhttemis.

Molssaeavttus 2) dálávuogádaga báldii evttohuuvvo mearragoaskimii iežas buhttenvuogádat, mii vuodđuduvalii rehkenastimiin duođaštuvvon bessemii. Buhtadus mearrahuvalii mearragoaskimiid bessendili vuodul rehkenaston reviiiraguovdasaš gerddona mielde danveardásaččat go goaskinbuhtadusat. Maiddái dán molssaeavttus reviiirakeahtes goaskimiid (sihke goaskimiid ja mearragoaskimiid) vahágit gulale reviiiraguovdasaš rehkenastojuvvon buhtadussii.

Molssaeavttus 3) goaskimiid ja mearragoaskimiid dagahan vahágiin máksojuvvolii buhtadus duođaštuvvon vahágiid vuodul. Ráđđehusa evttohusas riikkabeivviide lánkan fuodđovahátlága rievdadeami várás evttohuuvvo, ahte boazovahágiid duođašteami čájeheapmi buoriduvvolii mearridemiin geatnegasvuodas govvet ja merket vahátbáikki meahccái sihke ilmmuhit vahátbáikki koordináhtaid. Molssaeaktu 3) livččii ovttalágán fuodđovahátlága rievdadusain. Mearragoaskimiidnai dagahan vahágit sáhttet prinsihpas buhttejuvvot juo dálávuogádaganai olis, muhto galgá bastit duođaštit, ahte vahágiid lea dahkan mearragoaskin. Buhtadusat mearragoaskinvahágiin eai leat dán rádjái ohccojuvvon.

Molssaeavttus 3) earenoamážit nuorra reviiirakeahtes mearragoaskimiid dagahan vahágiid gávnaheapmi báikki nalde sáhtálii goitge čájehit iežas geavadis oalle hástaleaddjin, juobe veadjemeahtumin. Mearragoaskima goddin misiin eai beare dávjá báze luottat, goas ii sáhte duođaštuvvot, ahte vahága lea dahkan mearragoaskin.

Lea buktojuvvon ovdan čáhkadit mearragoaskima dagahan boazovahágiid buhtadusaid fuodđovahátlága 14 §:a miessejámuid buhttenvuogádaga oassin. Namuhuvvon vuogádat guoská stuorabeađuid dagahan boazovahágiid. Vuogádat ii goitge gehččojuvvo heivet ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttemii.

¹⁹ Ekblad, Tikkanen ja Laaksonen 2018, s. 12.

8.9 Neavvun ja eará kommunikašuvdna

Ovddiduvvo ráfáiduhttton šlájaid dagahan vahágiid buhhtenvuogádaga dieđu oazžašuvvan nu ahte gárghevuvvojit šleađganeavvun- ja doarjjabálvalusat.

Dorjovuvvo vahágiid ovddalgihtii cagganvugiid atnu neavvuma ja kommunikašuvnna vugiiguin ovttasráđiid eará doaibmiiguin.

Nuorta-Suoma universitehta ollašuhttin čanusjoavkojearahallamis²⁰ deháleamos ja hohpolaččamus gárgehančuozáhahkan dovđájuvvui vahátgillájeddjiide ja čanusjoavkkuide čuozihuvvon neavvuma ja oahpisteami gárgheheapmi. Jearahallamiin loktejuvvoje ovdan dárbu oazžut dieđu šládjaráfáiduhttima vuđuin, vugiin, maiguin lottit sáhttet ja oazžu headuštuvvot sihke gilvima vuogáiduvvanvugiin, maiguin vaháгат sáhttet unniduvvot sihke luonddusuodjalanlága spiehkastatlobiin. Neavvuma ja kommunikašuvnna lassin čanusjoavkojearahallamiin deattuhuvvui vuorrováikkuhusaid nannen sierra doaibmiid gaskka. Sierra eiseválddiid gaskka dárbbahuvvo ovttasbargu ja vuorrováikkuhus sektorrájiid (eanadoallu-, fuođđo- ja birashálddahus) sihke eiseválddiid ja árrogillájeddjiid gaskkas. Guvllolaš loddeovttasbargojoavkkuin leat buorit muosáhusat Gaska-Gárjila ja Lulli-Davvibađaeatnma guovlluin.

Ráfáiduhttton šlájaid dagahan vahágiin leat ráhkaduvvon iežaset fierbmesiiddut: https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Lajit/Rauhoitetut_lajit/Rauhoitettujen_lajien_aiheuttamat_vahingot. Dása lassin ođđa lága mearrideami olis lea dehálaš ráhkaduvvot dárkilit rávvagat buhhtenmeannudeamis sihke šleađgahápmasaš buhtadusaid ohcanskovvi.

8.10 Eará gárgehanevttohusat

Váikkuhuvvo aktiivvalaččat boahttevaš CAP-plána válmmaštallamii nu ahte ovddiduvvo birasbuhhtenvuogádaga guorga-, čuonjá- njukčabealdu -doaibmabiju doaibmivuohta boahtte prográmmabajis.

²⁰ Ratamáki, O. 2017, s. 10.

Stivrenjoavkku mielde doarjjahápmi guorga-, čuonjá- ja njukčabealdduid dikšumis, mii gullá Nannan-Suoma gárgehanprográmma birasbuhtadusaide, galggalii seailuhuvvot ja soahpamuštiipa gárgehuvvot čuovvovaš CAP-ruhtarádjoáigodahkii. Loddevahágiid oktan deháleamos hálddašavugiin boahtteáiggis livčče doarvái stuora loddebealddut. Loddebealddut doibmet viidodahkan, gosa lottit sáhttet sirdásit boradit muosis eret dain bealdduin, gos dat gávnnejaid ja eará diekkár headušteami mielde háliiduvvojit eret. Vai loddebealdduid doarjjahápmi ožžojuvvolii geasuheaddjain, dárbbahuvvojit soddjilis soahpamuševttut ja movttiidahtti doarjjadássi. Gilvinvugiid váikkuhusas loddevahágiidda ja daid garvimii galggalii ožžojuvvot lasi diehtu. Dihto diliin vearrámus čuolbmaguovlluin vahágiidda lea vejolaš váikkuhit maŋjit jorguma, čakčagortni gilvima čohkkema dehe das luohpama bakte. Aktiiva vahágiid unnidanvuogit leat sierralágán oaidninárut ja gávnnejaid atnu.

Fidnu áigge leat loktanán ovdan earret eará čuovvovaš gárgehan- ja dutkanfáttát:

- Čuotnjágiidda, guorggaide ja njuvččaide heivvolaš boradanguovlluid vuodđudeapmi ja doaibmivuohta sihke daid bajásdoallama ruhtadeapmi galggalii čilgejuvvot.
- Lassidiehtu dárbbahuvvo ovdamearkka dihte das, man stuora mearkkašupmi misiin lea mearragoaskima biepmus ja mii mearkkašumiid mearragoaskimis lea boazodoallovahágiid dagaheaddjain.
- Guolledoallovahágiid oasis dárbbahuvvojit geahččaleamit “geasuhanáldáid” anus. Dáinna dárkkuhuvvojit áldát, mat ceggejuvvot šaddadanáldáid lahkosis, main čievččát ja háigirat sáhtále fitnat goddime ovdamearkka dihte ekonomalaččat unnitárvosaš guollešlájaid.
- Loddebealdu (Lulli-Davvibađaeatnama EJB-guovddáš) ja Molssaeavttut guorgabealdodoaibmabiju gárgeheami várás (Suoma birasguovddáš) -fidnuid ulbmilin lea analyseret dovdojuvvon vigiid guorgabealdodoaibmabiju doaibmivuođas ja gárgehit evttohusaid dáid váilliid divvuma várás čuovvovaš prográmmaáigodahkii. Fidnut válmmasnuvvet čavčča 2019 rádjái.
- Bird Life “Riikkaidgaskasaš čilgehus ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggama doaimmain” -fidnus čilgejuvvot eará riikkaid muosáhusat vugiin, maiguin sáhttet eastaduvvot ja unniduvvot ráfáiduhtton loddešlájaid dagahan ekonomalaš vahágit.
- Luonddurigodatuovddáša LUKE “Gálbbenjuncuotnjágiid dagahan eanandoallovahágiid ovddalgihtii caggan” -fidnus (VAME-fidnu) čilgejuvvot ja gárgehuvvojit gálbbenjuncuotnjágiid dagahan eanandoallovahágiid ovddalgihtii caggama vuogit.

9 Váikkuhusaid árvvoštallan

9.2 Árvvoštallama ulbmilat ja ollašuhttin

Birasministeriija (BM) dingui Suoma birasguovddážiis 5.9.2018 luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid vuoduid, láhkaásaheami linnjemiid ja ollašuhttinmolssaeavttuid váikkuhusa árvvoštallama. Árvvoštallama vuodđun leat fidnu stivrenjoavkku loahpparaportta evttohusat.

Árvvoštallan ollašuhttui Suoma birasguovddážiis, SYKEs, joavkobargun, ovddasvástideaddji hoavdan barggai ovddidanhoavda Jorma Jantunen ja eará árvvoštallanjoavkku lahttun boarrásit dutki Markku Mikkola-Roos ja dutki Aili Jukarainen. Maiddái ovddidanhoavda Jukka-Pekka Jäppinen oassálasttii árvvoštallama plánemii. Árvvoštallanjoavku lea mannan čađa čálalaš materiálad, bargobáji bohtosiid, stivrenjoavkku loahpparaporttas addojuvvon ceaalkámušaid ja lea dahkan daid vuodul árvvoštallamiid.

9.2 Árvvoštallama diehtogáldut ja metodat

9.2.1 Vuodđodieđut ja materiálat

Fidnu stivrenjoavkku loahpparaportii leat čohkkejuvvon varraseamos vuodđodieđut luonddusuodjalanlága vuodul ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiin, láhkaásaheamis ja buhttenmeannudeamis, mat dasa laktásit. Dát leat leamaš árvvoštallama vuodđomateriálan. Duogášmateriálan lea adnon luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlája dagahan buhttenmeannudeami ovddideapmi -čilgehus (Tero Laakso ee. 2017) duogášmateriálainis. Árvvoštallanjoavkkus leat leamaš anus maid stivrenjoavkku čoakkánmuittuhančállosat, vahátgillájeddiid buhttenohcamušat, eanandoalloeiseválddiid vahágiin addin ceaalkámušat ja EJB-guovddážiid buhttenmearrádusat.

Árvvoštallanjoavku ráhkadii árvvoštallanráma, man mielde čohkkejuvvoje álgoárvvoštallamat evttohuvvon doaibmabijuid váikkuhusain ja mávssolašvuodas. Árvvoštallanrápma (čuovusin) ii leat árvvoštallama loahppaboađus, muhto árvvoštallama bargoneavvu.

Luonddusuodjalanlága vuodul ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiin leat máksojuvvon ovdalge buhtadusat birasministeriija mearrádusa (1626/1991, rievdaduvvon 838/2010) vuodul. Goaskima boazodollui dagahan vahágat leat buhttejuvvon stáhtaráđi ásahusa (8/2002) vuodul. Fidnu stivrenjoavku evttoha buhttenvuogádaga láhkaásaheami fápmui bidjama.

Árvvoštallama čuožáhahkan lea vuolggasaji mielde dat, makkár rievdadusa bargujoavkku evttohus dagaha dálágeavadii. Vaikko geavat ii rievddale, earáhuhtá buhttenvuogádaga láhkaásaheami fápmui bidjan dili, mii maid lea árvvoštallojuvvon. Dasa lassin čoahtkáigeassun lea árvvoštallon, mot evttohus ollašuhtá ođastussii biddjon ulbmiliid. Fidnu stivrenjoavku lea evttohan muhtin doaibmabijuid oasis molssaevttuid. Dát molssaevttut lear veardádallon gaskaneaset daid guovddáserohusaid vuodul.

Árvvoštallamis lea čuvvojuvvon heivvolaš osiid meilde vuoigatvuohtaministeriija ráva njuolggadusevttohusaid váikkuhusaid árvvoštallamis ja birasministeriija ráva njuolggadusevttohusaid birasváikkuhusaid árvvoštallamis. Rávvagiid mielde árvvoštallamis vuojulduvvo mearkkašahtti váikkuhusaide. Earenoamážit ekonomalaš árvvoštallama várás čilgejuvvoje buhttenvuogádaga hálddahušlaš golut daid mearkkašahttivuođa árvvoštallama várás.

9.2.2 Diehtovuodu eahpesihkarvuodát

Loddemáddodagaid lassáneapmi

Loddešlájaid populašuvnnat, mat dagahit eanandoallovahágiid, leat leamaš lassáneame mánggaid logijagiid áigge. Vahátšlájat leat sihke dain, mat bessejit Suomas ja dain, mat bárbmomátkkisteaset vuoinjastit Suomas (loahpparaportta lohku 5.) Loddemáddodagaid lassáneapmi sáhtá árvvoštallojuvvot populašuvnamáliid mielde oalle luotehahtti vuogi mielde. Dákkár árvvoštallan galggalii dahkkot ráfáiduhtton šlájain gálbbenjunčuotnjága, stuoragiljá, njuvčča ja guorgga buohta. Ráfáiduhkekahtes šlájain málledahkandárbu guoskkalii čuotnjága rossicus-vuollešlája.

Loddešlájaid meannudeami rievdan

Árktalaš čuotnjágiin (gálbbenjunčuotnjá, čuotnjága rossicus-vuollešládja ja stuoragilljá), mat bessejit Ruošša duoddariin, mearkkašahtti oassi lea mutkon Suoma bakte sihke giđđat ja čakčat. Muotkunmeannudeapmi lea earáhuvvan 2000-logus, go árktalaš čuotnjáгат

orustišgohte bárbmomátkkistis Suomas. Ovdal ártkalaš čuotnjáogat oruste Suomas dušše soaitáhagas. Dálá áigge sáhtta oaidnit juobe duháhiid ja juobe logiid duháhiid čuotnjágiid bárbmomátkkisteaset boradeaddji dohkiid Lulli-Suoma ja earenoamážit Nuortalulli-Suoma gittiin. Giđđamearit leat stuorrát earenoamážit Lulli- ja Davvi-Gárjilis ja lassáneame aivve maŋemus jagiid maid Lulli-Suomas.

Eatnasat ártkalaš čuotnjágiin dálvádit Oarje-Eurohpas, Davvimeara birrasis. Čuotnjáogat máhccet giđđat eanas cuoŋománu, muhto dálkkádatrievdama mielde giđđafárren lea árranan dás. Čuotnágat ádjánit Suomas guhkit go ovdal, daningo bessenviidodagain giđđa ii leat ovdánan dár bahassii, vai dat beasale álggahit bessema doppe árabut.

Čakčat doahkit boradit guhkimussan mánu sulaid, muhto dálkkádatrievdama váikkuhusas vuoiŋŋastanáigi sáhtta guhkkut čakčat, juos dálvan ádjána. Čuotnjáogat jotket čakcamuotkuma vuosttaš borggaid ja garrasit buollašiid mielde.

Mearragoaskin

Dutkamušaid mielde mearragoaskima váldobiebmu Sámis lea hávga, muhto dat sáhttet atnit biebmun maid misiid. Lulli boazodoalloguovllus dát mearri lea hui unni, davvin veaháš stuorit. Sálašdáhpusat leat goitge hárvanaččat. Dasa, leago gažaldat goddimis vai ráppi borramis, ii leat vel ožžojuvvon čielggasvuolta. Mearragoaskima buohta revii raguovdasaš buhtadusa meroštallan gáibida lassidutkamušaid mearragoaskima biepmu geavaheamis sihke besseváigge ja besseváigge olggobealde earenoamážit boazodoalloguovllu davviosiin.

9.2.3 Ekonomalaš váikkuhusat

Gieldalihttu lea čilgen fidnu stivreŋjoavkku atnui gielddaid dálonguovloiseválddiid atnin bargomeari vahátárvoštallamiid dahkamii. Dán ja vahátáhpusaid mearri lea adnon vuodđun árvoštalladettiin váikkuhusaid eiseválddiid doibmii nu bargguid go ekonomiijage oasis.

Árvoštallamis lea guorahallon dilli, mas dálonguovloiseválddit leat fitnan dárkkisteame dá bálacčamus vahátluohká dehege gilvinvaháigiid báikki nalde. Dálonguovloiseválddi bálkádiehtun lea adnon gieldabargoaddiid bálkástastihkka golgotmánus 2017. Bargoáigegollu lea rehkenaston 80 %:a beaktilis bargoáiggi, 55 %:a bargiid oalgegoluid ja 63 % oppalašgoluid mielde. Dalle dálonguovločáli beaivebarggu iežasgollohaddin šaddá 345 €/beaivi.

9.2.4 Vuorrováikkus

Árvvoštallanjoavku oassálasttii fidnu stivrenjoavkku guovtti manemus čoakkámii ja ordnii stivrenjovkui bargobáji, mas identifiserejuvvoje evttohusa váikkusat ja árvvoštallojuvvui daid mávssolašvuohta. Árvvoštallanjoavkku ovddasteaddji oassálasttii maid stivrenjoavkku oahpásnuvvanfitnamii Parikkalai, gos gielda ja EJB-guovddáš bukte geahčastaga guovllu loddevaháigiidda ja oahpásnuvvui meahcis ovttá vahátčuozáhahkii. Birasministeriija bivddii loahpparaporttas viidát cealkámušaid sierra čanusjoavkkuin, maidái dát ledje árvvoštallanjoavkku anus.

9.3 Árvvoštallama bohtosat

9.3.1 Evttohusaid molssaevttolaš ollašuttinvugiid veardádallan

Tabealla 3. Molssaevttut buhttenvuloš vahátluohkkán

BARGOJOAVKKU EVTTOHUS MOLSSAEAKTUN	ÁRVVOŠTALLAN
1) Gilvinvahágit, eallivahágit, boazovahágit, guollešaddadanvahágit, luvvodatvahágit, huksenvahágit ja muorrahágit. Dát vahátluohkát galggale meroštallojuvvot boahtte lágas bienasta bitnii.	1. Dávista molssaevttuin eanemusat dáládillái. Ekonomalaš ja eará váikkusat leat dan duohken mot vahátluohkát meroštallojuvvojit ja makkárin heivehangeavat šaddá. Vahátgillájeddiid oaidninvuogis vuosttaš molssaektu lea evttohuvvon molssaevttuin eanemus objektiivá.
2) Gilvinvahágit, eallivahágit, boazovahágit, guollešaddadanvahágit, luvvodatvahágit, ja muorrahágit (huksenvahágit ráddjejuvvon buhttenvuogádaga olggobeallái).	2. Molssaevttu ekonomalaš váikkus almmosekonomiijai lea govttolaččat go vuosttaš molssaevttus. Huksenvahágit sáhttet čuočcat buot buhtadusoazžuovkkuide. Huksenvahágit leat leamaš ollislaččat unnit, muhto ovttaskas ekonomalaččat mearkkašahhtinai vahágit leat buhtejuvvon.
3) Gilvinvahágit, eallivahágit, boazovahágit, guollešaddadanlágádusain dáhpáhuvvan vahágit, luvvodatvahágit ja muorrahágit (huksenvahágit ja luonddubiebmoláttožiin vahágit, mat dáhpáhuvvet, ráddjejuvvon buhttenvuogádaga olggobeallái).	3. Almmosekonomiijai goalmát molssaektu lea evttohuvvon molssaevttuin govttolaččamus. Molssaektu gieđahallá guollešaddadanhámiid iešguđiid vugiid mielde: šaddadanlágádusaid máksojuvvole buhtadusat vahágiin, muhto luonddubiebmoláttožiidda eai. Guliid šaddadeapmi luonddubiebmoláttožiin leat luonddudiliid mielde šaddadanlágádusaid riskahearkkibut. Huksenvahágiid ja luonddubiebmoláttožiid máksojuvvon buhtadusat leat ollislašžan leamaš unnánaččat. Jagiid 2013-2017 guollešaddadeamis máksojuvvon buhtadusat ledje gaskaárvvu mielde 46 645 euro jagis.
	1-3. Dáláža čielgasit vuogádat sáhttá lasihit buhttenohcamušaid meari buot molssaevttuin.

Tabealla 4. Molssaeavttut eaktun mat gusket buhtadusoazžu

BARGOJOAVKKU EVTTOHUS MOLSSAEAKTUN	ÁRVVOŠTALLAN
<p>1) Buhtadusat sáhttet máksojuvvot lunddolaš olbmuid, ealáhusbargiide ja almmošorganisašuvnnaide (gielddat, gielddaid, gielddaid koalšovnnat ja eará almmošorganisašuvnnat).</p>	<p>1. Dávista dálá geavadii. Molssaeaktu lea evttohuvvon molssaeavttuin eanemus objektiivá árrogillájeddjiiid oaidninvuogis. Gielddat ja almmošorganisašuvnnat eai leat dán rádjái ohcan buhtadusaid, vaikko dat lea leamaš vejolaš. Čuonjáčuolmmat párkkain leat ovdal árut go ekonomalaš vaháгат (vahátluohká meroštallangažaldat).</p>
<p>2) Buhtadusat sáhttet máksojuvvot lunddolaš olbmuid ja ealáhusbargiide (gielddat ja gielddaid koalšovnnat ja eará almmošorganisašuvnnat ráddjejuvvot buhtenvuogádaga olggobeallái).</p>	<p>2. Gielddat ja eará almmošorganisašuvnnat eai leat dán rádjái ohcan buhtadusaid. Ovttaskas dáhpáhusas sáhttet lihkká gildiinai / eará almmošorganisašuvnnii šaddat mearkašahhti vahát. Čuonjáčuolmmat párkkain leat ovdal árut go ekonomalaš vaháгат (vahátluohká meroštallangažaldat). Gielddain ja eará almmošorganisašuvnnain sáhttet gehččot leat alit gierdangeatnegasvuohhta ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid oasis.</p>
<p>3) Buhtadusat sáhttet máksojuvvot ealáhusdoaimmain bargama olis šaddan goluide. Lunddolaš olbmui livččii vuoigatvuohhta ohcat buhtadusaid eallivahágiin, huksenvahágiin ja muorrvahágiin.</p>	<p>3. Molssaeavttus eavttut, mat gusket buhtadusoazžu, leat ráddjejuvvon ain, gielddat ja eará almmošorganisašuvnnat leat ráddjejuvvon dánnai molssaeavttus olggobeallái. Lunddolaš olbmot eai sáhttále ohcat buhtadusaid gilvinvahágiin, boazovahágiin ja guollešaddadanvahágiin, juos dat eai laktás ealahusain bargamii. Molssaeaktu lea unnimus objektiivá árrogillájeaddji oaidninvuogis.</p> <p>Almosekonomiija dáfus govttoláččamus, váikkuhus ii goitge leat mearkašahhti.</p> <p>Lunddolaš olbmuid máksojuvvon buhtadusa submi lea ollislaččat leamaš unni ja buhtadusat leat máksojuvvon lagamusat vulobealde namuhuvvon vahágiin oktiibuot jagiid 2012-2016 čuovvovaččat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eallivaháгат 216 000 € • huksenvaháгат 93 000 € • muorrvaháгат 2 100 € • luvvodat 6 700 €

Tabealla 5. Molssaeavttut goaskimiid (goaskin ja mearragoaskin) dagahan boazovahágiid buhttema várás

BARGOJOAVKKU EVTTOHUS MOLSSAEAKTUN	ÁRVVOŠTALLAN
<p>1) Goaskima dagahan vahágiid reviraguovdasaš buhtadus rehkenastima vuodul seailuhuvvo. Mearragoaskimiid dagahan vahágiid buhtten duođašteami vuodul, dego eará luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vaháгат.</p>	<p>1. Dávista dáládillái maid buhtadusa ohcci oaidninvuogis.</p> <p>Dutkamušaid mielde mearragoaskima mearkkašupmi boazovahágiid dagaheaddjin lea dálá dilis unni. Mearragoaskima dagahan vahága duođašteapmi lea váttis ja áddjái, mii dagahivččii eatnat goluid duođašteaddjái (Meahciráđđehus).</p> <p>Goaskima dagahan vahát guoská lagamusat misiid ja reviraguovdasaš buhtten váldá buorebut vuhtii miesi duođalaš árvvu.</p>
<p>2) Goaskima dagahan vahágiid reviraguovdasaš buhtadus rehkenastima vuodul seailuhuvvo ja dasa lassín maid mearragoaskima dagahan vaháгат buhttejuvvojit rehkenastima vuodul, gávnnavuvvon bessema lihkestuvvama mielde.</p>	<p>2. Lasiha buhtadusmeriid, muhto ii jur olus eiseválddiid hálldahuslaš barggu. Buorida buhtadusoazžu dásseárvvu.</p> <p>Goaskimiid beassedárkkisteami golut Meahciráđđehusas, mearragoaskimiid bessema dárkkisteapmi lea ollislaččat unni dáláš goaskimiid bessema ja revirraid čilgemii.</p> <p>Eahpečielggasvuohta bessekehtes mearragoaskimiid dagahan vahágiin.</p> <p>Mearragoaskima dagahan vaháгат gáibidit lassidutkama.</p>
<p>3) Goaskimiid ja mearragoaskimiid boazodollui dagahan vahágiid buhtten vahágiid duođašteami vuodul dego eará luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vaháгат.</p>	<p>3. Lasihivččii eiseválddiid ja vahátgillájedjii bargomeari ja goluid. Váttis čájehit vahágiid ja daid dagaheaddji. Sáhttá lasihit suollemas bivddu.</p> <p>Molssaeaktu lea ovttalágán fuođđovahátláhkii evttohuuvvon rievdadusain.</p>

9.3.2 Ekonomalaš váikkuhusat

Luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid, earenoamážit lottiid, dagahan vahágit ja dain máksojuvvon buhtadusat leat lassánan 2010-logu dásseedit (loahpparaportta tabealla 1 ja govus 1). Loddevahágiid lassáneapmi bohtá sihke loddešlájaid máddodagaid ahtanuššamis, ja lottiid muotkunjohtolagaid ja muotkunmeannudeami rievdadusain. Eanemus buhtadusat leat máksojuvvon lottiid dagahan gilvinvahágiin ja čuovvovaš eanemus lottiid dagahan guolledoallovahágiin. Jagi 2016 buhtadussubmi lei ollislaččat sulaid 0,5 M€ ja jagi 2017 sulaid 1,2 M€.

Ráfáiduhhton šlájaid lunddolaš dihttomis, eallinvugiin ja eallingearddis sihke eará lassin sierra gilvinšattuid sierralágán gilvinguovlluid dihte šlájaid dagahan vahágit juohkásit dásitmeahttumit Suoma sierra guovlluide. Maiddái sierra jagiid earut leat mearkkašahttit. Lohkomearálaččat ja euromearálaččat buhttenmearrádusat dahkkojit čielgasit eanemusat Lulli-Davvibađaeatnamis. Čuovvovaš eanemus buhtadusat máksojuvvojit Nuortalulli-Suomas, Davvi-Gárjilis ja Varsinais-Suomis. Guolledoallovahágit leat earenoamážit Gaska-Suoma, Davvi-Savos ja Lulli-Savo guovlluin. Loahpparaportta tabeallas 2 lea ovdanbukton máksojuvvon buhtadusaid juohkáseapmi guovlluid mielde. Eanemusat buhtadusat leat máksojuvvon jagiid 2014–2017 gálbbenjunčuotnága, bealdogáranasa, guorgga ja njuvčča vahágiin. Bivdolága rievdadusain (555/2018) bealdogáranas lasihuvvui meahcástanlága ráfáiduhtheahtes lottiid logahallamii. Dán dihte bealdogáranas ii leat gullan borgemánu 2018 maŋjel ráfáiduhhton šlájaid vahágiin máksojuvvon buhttenmeannudeami ollái.

Ekonomalaš váikkuhusat vahátgillájedjiide

Luonddusuodjalanlága vuođu ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágit juohkásit guvllolaččat eahpedásseedit, muhto maid guovllu siskkobealde eahpedásseedit. Ovttaskas árogiillájedjái vahát sáhtta leat hui mearkkašahtti. Dábálaččamus buhtadussupmit vahága guovdu leat 1000–5000 euro (BM raporttat 24/2017), muhto stuorimus ovttaskas vahágiin máksojuvvon buhtadusat leat leamaš logiid duháhiid euroid.

Bargojoavku evttohusa mielde buhtadusa mieđiheami eaktun (ii evttoheapme) livččii govttolaš ovddalgihtii eastadeami doaibmabijuid atnu. Dálá áigge dat ii leat eaktun, muhto ávžžuhussan. Juos ovddalgihtii eastadeami doaibmabijuide ii ožžojuvvo doarjja, dat lasiha árogiillájedjiid goluid dehe dat eastá buhtadusa oážžuma/unnida buhtadusa.

Bargojoavku evttoha buhtadusaide, mat máksojuvvojit buot vahátluohkái, buhtadusšielmmá. Dálá áigge buhtadusšielbmá ii gávdno, nu ahte buhtadusšielbmá sáhtálii jávkadit unnimus vahágiin buhtadusaid sorjádettiin dan sturrodagas.

Sierra vahátluohkáid eanemusdoarjjaintensiteahtha evttohuuvvo seamman. Dálávuogádagas dušše gilvinvaháгат ja boazodoallovaháгат leat viggojuvvon buhtejuvvot dievasmearálažžan. Eará vahágiid oasis vahátgillájeddjiin lea gáibiduvvon iežasovddasvástádusoassi ja buhtadusat leat buhtejuvvon vuoliduvvon dásis. Juos čujuhuvvon mearreruđat, mat leat anus, eai reahkká, de evttohusa miel geavat sáhtta unnidit muhtin veardde buhtadusaid, mat máksojuvvojit boazodoallo- ja gilvinvahágiin ja šaddadit eará vahágiid buhtadusaid, mat máksojuvvojit. Vahátluohkáid ovttáigásaš giedahallan dagalii ovttalágánin vahátluohkkái eanemusdoarjjaintensiteahtha, juos mearreruhta ii daga vejolažžan buhtadusaid máksima dievasmearálažžan.

Váikkuhusat almmolaš ekonomiijai

Buhtadusain mearrideapmi gulalii dás duohkonai dálágeavada mielde EJB-guovddážiidda. Stivrenjoavkku evttohusa mielde vahágiid dovđan ja árvvoštallan galgá mearriduvvot eiseválddi dehe eará eiseválddi dohkkehan beali bargun. Dat, ahte EJB-guovddáš dohkkehivččii olggobeal áššedovdi, konsultta dehe dáhkádušfitnodaga buhtadusárvoštallama dahkkin, livččii odđa bargu EJB-guovddáži, muhto volyma dáfus ille mearkkašahhti, daningo eanas vahágiin leat gilvinvaháгат, main árvvoštallama dahkki lea gieldda eanandoalloeiseváldi. Vahágiid duođašteapmi ja árvvoštallan galggalii evttohusa mielde leat buhtadusa mieđiheami eaktun, iige doarjja sáhte mieđihuvvot dušše ohcci ilmuhusa vuodul. Vahágiid duođašteapmi ja goluid árvvoštallan livččii evttohusa mielde váldonjuolggadusa mielde eiseválddi bargu dehe dat sáhtta addojuvvot eiseválddi dohkkehan áššedovdi, konsultta dehe dáhkádušfitnodaga bargun. Vahágiid duođašteapmi ja árvvoštallan evttohuuvvo gullat vuohččan virgebargguide sierra mávssu haga doarjjaoažžui. Juos vahágiid duođašteamis ja árvvoštallamis šaddet ohccái golut, de golut livčče doarjjagelbbolaččat ja dat buhtejuvvole vahátgillájeaddjai buhttenmearrádusa oktavuodas.

Eanandoallovahágiid duođašteamis lagasvuohta ja áššedovdamuš bealuštit evttohusa mielde dan, ahte vahágiid duođašteami ja árvvoštallama dahká gieldda eanandoalloeisáváldi. Ruhtadanprinsihpa mielde golut, mat dán barggus šaddet, buot vahátšlájain galget lihkká buhtejuvvot gielddaide.

Gieldalihtu čilgehusa mielde gielddaid eanandoalloeiseválddit ledje dahkan jagi 2016 árvvoštallama 110 vahátdáhpáhusas ja jagi 2017 áigge 249 vahátdáhpáhusas. Dát ovddastit maid eatnasa visot vahátdáhpáhusain (jagi 2016 buhtejuvvon oktiibuot 140 vahátdáhpáhusa ja jagi 2017 buhtejuvvon 303 vahátdáhpáhusa), daningo gilvinvaháгат leat dábálaččamus vaháttiipa. Dáin dálonguovloeiseválddiid dahkan árvvoštallamiin šadde jagiid 2016–2018 gaskamearálaččat 153 beaktilis olmmošbargobeavivi, mii dávista sulaid 50 700 euro ruhtameari persovdnoalgegollo- ja oppalašgollogerddoniin dálonguovločálii báلكkái rehkenastimiin. Ovtta vahátdáhpáhusa árvvoštallama olmmošbargogollu lei

ovdal namuhuvvon rehkenastinprinsihpain jagi 2016 gaskamearálaččat 238 euro ja jagi 2017 gaskamearálaččat 262 euro. Dálonguovloeiseválddiid mielde measta beali bargoáiggis leat váldán meahccefitnamat ja nubbi vádjit beali doaimmahatbargguit, mat laktásit vahágiidda. Neavvuma ja eará bargguid oassi bargoviidodaga adnon bargoáiggis lea leamaš vuollel 10 %. Daningo gažaldagas livččii dás duohkonai barggus, man vuodđun lea láhka, de galgá ruhtadanprinsihpa mielde dán barggus boahtti goluid buhttet gielddaide.

Juos vahágiid duođašteamis ja árvvoštallamis šaddet ohccai golut, de dat livčče evttohusa mielde doarjjagelbbolaččat, ja dat gokčojuvvole vahátgillájeddiide dievasmearálažžan buhttenmearrádusa olis. Evttohus ii váldde beali dasa, buhttejuvvolego dát goasttádusat dievasmearálažžan, vai heivehuvvoliigo dáiddanai goasttádusaide seamma eanemusdoarjjaintensiteahta go vejolaččat ieš vahágis šaddan goasttádusaide.

Obanassii evttohusa miel organiseren sirddálii vahága árvvoštallangoluid eanas gielddain stáhtii. Ovddabealde lea govviduvvon golluváikkukhus gilvinvahágiid oasis, mat leat eanas buot vahágiin (jagiid 2012–2016 sulaid 80 %, BM 24/2017). Duođaštuvvon golluváikkukhus ii leat goitge stáhtaekonomiijai mearkkašahtti, muhto ferte lihkká fuobmát, ahte vaháгат leat lassánan ja duođalági mielde lassánit ain.

Luonddusuodjalanlága vuodul ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiin lea máksojuvvon buhtadus eanemus meari mielde jagi 2017, goas dat lei 1,2 M€. Vahágiid árvvoštallamii gielddain adnon hálddahaslaš gollu lei sulaid 65 000 euro. Árvvoštallamis eai čilgejuvvon buhttenmearrádusain EJB-guovddážiidda šaddan golut, muhto daidda fidnu stivrenjoavkku evttohusain ii leat leamaš mearkkašahtti rievdadus. Obanassii buhttenvuogádaga váikkukhus almmolaš ekonomiijai ii leat mearkkašahtti.

Ođđa elemeantan vuogádahkii evttohuvo vahátillmuhusa dahkan. Dálá áiggenai vahátgillájeaddji illmuha vahágis mañemusat go ohcá buhtadusa. Vahátillmuhusa dahkama ja gieđahallama várás galgá huksejuvvot ollásit ođđa ortnet, mii vuodđuduvvá elektrovnnalaš gieđahallamii.

9.3.3 Eiseváldiváikkukhusat

Evttohusa miel vuogádat bidjá láhkaásaheapmái eiseválddiid áššái gullelaš bargguid.

EJB-guovddážiidda gullá ruhtadanmearrádusaid gieđahallan ja ođđa bargun dohkkehit vahátárvvoštallama dahkki, juos dat ii leat eiseváldi. Eanas buhttenvuloš bargguin leat gilvinvaháгат ja dain vahátárvvoštallama dahkin lea váldonjuolggadusa mielde gieldda dálonguovloeiseváldi. Eará árvvoštallama dahkki sáhtálii fidnu loahpparaportta mielde

leat dáhkádusfitnodat, konsulta dehe eará áššedovdi. Eaktun livččii vahátárvvoštalli doarvái buorre máhttu.

Gielddaide barggu bidjan láhkaásaheami vuollásažžan máksá vejolašvuoda oažžut stáhtas buhtadusa vahágiid duođašteapmái ja árvvoštallamis šaddan goluin. Evttohus ii váldde dárkkileappot beali mot goasttádusat buhttejuvvole gielddaide. Golut, mat buhttenvuogádagas šaddet gielddaide, leat gieđahallon ovddabealde logus 9.3.2 ekonomalaš váikkuhusat / almmolaš ekonomijja.

Juos mearragoaskimiid dagahan vahágiid buhtadus livččii reviiaguovdasaš, de evttohus attálii Meahciráđđehussii bargun čilget jahkásaččat mearragoaskimiid bessendili ja čivgabuvttadusa reviiaguovdasaš gerddoniid rehkenastima várás. Dálá áigge meahciráđđehus čilge goaskimiid bessendili goaskimiid boazodollui dagahan vahágiid buhttemis addojuvvon ásahusa (8/2002) vuodul. Juos boahttevuodas mearriduovo váldojuvvot dálávuogádaga báldii mearragoaskimii iežas rehkenastima mielde duođaštuvvon buhttenvuogádat, mii vuodđuduvvá bessemii, de meahciráđđehus čilgeli seamma meannudemiin maiddái mearragoaskimiid bessendili ja čivgabuvttadusa sihke Suoma guovllus ja Suoma ráji lahkosiin. Mearragoaskimiid besiid dárkkisteapmi dáhpáhuvalii besiid dárkkisteami oktavuodas iige gažaldat lea mearkkašahtti ládje bargomeari lasiheamis.

Buhttenvuogádat, mii vuodđuduvvá goaskimiid ja mearragoaskimiid dagahan boazovahágiid duođašteapmái, livččii barggaheadji, dat čanalii bargovuoimmi dárkkistanfitnamiidda bievlla áigge. Duođašteapmi lea maid váttis dehe veadjemeahttu, daningo goaskin doalvu misiid mielddistis.

9.3.4 Birasváikkuhusat

Ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid ovddalgihtii caggan šlája máddodagaid sturrodaga muddemiin dehe daid árrimiin lea láhkaásahemiin ráddjejuvvon. Dán dihte buhtadusaid máksimiin leat váikkuhusat, mat dorvvastit luonddu mánggahápmásašvuoda. Čuotnjágiid, guorgga ja njuvčča buohta ráfálaš boradeapmi bessema ovddit áigge ja bárbmui vuolgima ráhkkaneami olis váikkuha oktagasaid ceavzimii ja bessemenestupmái. Dáláš suodjeguovlofierpmádat ii dorvvas dáidda šlájaid doarvái olu vuoinjastanáigásaš boradanviidodagaid. Viiddes mihttolávas váikkuhusat ollet populašuvnadássái. Buhttenvuogádaga haga lottiid árrin, spiehkastatlobiin ja daid haga, livččii mihá dábálaččat.

Goaskima suodjaleami dáfus reviiaguovdasaš buhttenvuogádat lea doaibmi čovddus. Vuogádat lea movttiidahtán šlája suodjaleapmái ja čivgabuvttadusa vejolažžan dahkamii.

Mearragoaskima buohta reviraguovdasaš buhttenvuogádat dagalii vejolažžan šlája dorvvolaš gávdnoma boazodoalloguovllus.

Vahágiid buhttenvuogádat lasiha luonddusuodjaleami dohkálašvuoda. Dan váikkuhus luonddu mánggahápmásašvuhtii lea goitge váttis mihtiduvvot dehe oba árvoštallojuvvot. Ovddalgihtii caggi vugiid geavaheapmi, omd. loddebealddut lasihivčče duođalagi mielde luonddu mánggahápmásašvuoda ja ovddidivčče šládjasuodjaleami.

9.3.5 Eará servodatlaš váikkuhusat

Stáhta lea máksán buhtadusaid ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiin 1990-logu álgogeaži rájes. Doarjagat, mat máksojuvvot, vuodđuduvvet birasministeriija mearrádussii: doarjagat ráfáiduhhton hárvanaš elliid dahkan vahágiid buhttemis (1626/1991, rievdaduvvon 838/2010). Goskima boazodollui dagahan vahágiid buhttemis addojuvvon stáhtaráđi ásahusa (8/2002) mudden evttohuvvo váldojuvvot ođđa ásahuvvon lága oassin.

Go váldá vuhtii dálá vuodđolága ja eará láhkaásaheami gáibadusaid ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttemis, de lea dárbu mearridit sierra lágain. Vaikko gažaldagas lea hálddahuslaš rievdadus, de dat lea mearkkašahtti, daningo buot meannudeamit vuodđuduvvet láhkaásaheapmái. Lágalaš meannudemiin lea stuorit deaddoárvu veardidettiin birasministeriija mearrádussii, mainna sáhtta leat maid váikkuhus oažžut buhtadusruđaid stáhta bušehtti. Láhkaásaheapmái bidjan maid dahká vejolažžan/geatnegahtta vahátdárkkisteami buhttema stáhtas gielddaide.

Láhkaásaheapmái bidjan sáhtta lasihit buhttenvuogádaga dohkálašvuoda, sihke šládjasuodjaleami ja obanassii luonddusuodjaleami dohkálašvuoda. Láhkaásaheapmái bidjan lasiha ášši oinnolašvuoda, ja dakko bakte dat sáhtta lasihit vahátimmuhusaid. Vejolaččat dárbbalaš rievdadusaid dahkan láchkii lea gággadit go birasministeriija mearrádusa rievdadeapmi, muhto álgoálgosaš birasministeriija mearrádus háhppehii leat vuoimmis measta 20 jagi ovdal dan rievdadeami ja rievdaduvvon mearrádusnái lea leamaš vuoimmis juo 9 jagi. Vahágat leat lihkká dálkkádatrievdama, loddemáddodaga šaddama ja meannudanrievdadusaid geažil šaddame ja sáhttet earáhuvvat vugiin, mii gáibida vahágiid ja buhttenvuogádaga doaibmivuođa čuovvuma ja dárbbu mielde dan áiggedássái bidjama johtilit áigedávvaliin.

Dásseárvvu dáfus evttohusa miel vuogádat sorjá das, mat molssaeavttuid loahpparaporttas ovdanbuktojuvvon molssaeavttuin válljejuvvojit ollašuttuojuvvot. Juos huksenvahágat ja luonddubiebمولáttožiidda boahtti vahágat ráddjejuvvojit eret buhttenvuogádaga olis, de muosáhit dát vahátgillájeaddjit ođastusa eahpevuoiggalazžan. Juos golut, mat šaddet bargogoluin, eai leat doarjjagelbbolaččat, de dát sáhtta dahkat eahpedásseárvosažžan muhtin diliin buhtadusa oažžuid, ovdamearkka dihte juos vahágii

ii leat meroštallamis "šaddoárvu" omd. luonddubiebmoláttožiid beallešaddi guolit. Sierra vahátluohkáid buhtadusaid eanemusdoarjjaintensitehtta evttohuvo seamman. Árrogillájeddjiid dáfus dát lea dáláš geavada dásseárvosaččat meannudeapmi.

9.4 Čoahkkáigeassu ja ávžžuhusat

Čoahkkáigeassu

Dálá vuodđolága ja eará lánkaásaheami bidjan gáibádusaid geažil ráfáiduhtton šlájaid dahkan vahágiid buhttemis lea ágga mearridit lágain. Meannudemiin, mii lea lága mielde, lea stuorit deaddoárvu go dan veardida birasministeriija mearrádussii. Lánkaásaheapmái bidjan maid geatnegahtta vahátdárkkisteami dagahan barggu buhttema gielddaide. Lánkaásaheapmái bidjan sáhtta lasihit šládjasuodjaleami ja obanassiige luonddusuodjaleami dohkálašvuoda sihke unnidit soahpameahttunvuodaid, mat dáidda laktásit.

Evttohusa ekonomalaš váikkuhusat sorjájit das, mat evttohusa molssaeavttuin válljejuvvojit joatkkabarggu vuodđun. Buhtadusaid mearrái váikkuha dat, mas buot vahátluohkain buhtadus máksojuvvo ja geaidda buohkaide dat máksojuvvo. Buhtadusaid sturrodahkii váikkuha maid buhtadusšielbmá ja eanemusbuhtadusintensitehtta. Dát leat guorahallojuvvon dárkileappot ovddit vuollelogus.

Doaimmat evttohusa mielde buvttále EJB-guovddážiidda ja Meahciráđđehussii dušše unnán ođđa barggaid. Evttohus čielggasmahtálii gielddaide eanandoalloeiseválddiid rolla vahágiid duodašteaddjin ja árvvoštallin.

Buhttenvuogádaga stahtaekonomalaš ja álbmotekonomalaš váikkuhusat lea unni, muhto ovttaskas vahátgillájeddjiide buhtadus sáhtta leat mearkašahtti.

Luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan buhtadusaid buhttenmeannudeami lánkaásaheami válmmaštalli fidnu váldoulbmilin lea dan ásanareivve mielde leamaš ovddidit ja čielggasmahttit ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttema muddema vuhtii válddedettiin vuodđolága ja eará lánkaásaheami ásan gáibádusaid. Dasa lassin ulbmilin lea ovddidit eiseváldi- ja eará meannudemiid, mat laktásit buhtadusa mieđiheapmái, máksimii ja bearráigeheččui.

Meannudeapmi evttohusa mielde čohkke dálánjuolggadusaid oktii ja dahká daid ovttalágánin. Meannudeamit, mat laktásit buhtadusa gieđahallamii ja bearráigeheččui, leat maid čielggasmahtton, eaige buhttenvuogádaga hálddahuslaš golut almmolaš ekonomijai leat buhtadusmeriid ektui govttoheamit.

Ávžžuhusat

Evttohusa miel buhttenvuogádat sáhttá árvoštallojuvvot ollašuhttit ođastussii ásahuvvon ulbmiliid oalle unna ekonomalaš bidjosaččaiguin ja govttolaš hálddahaslaš goluiguin. Buhtadusvuogádaga gárgeheapmi gánnáha jotkojuvvot evttohusa háltelinnjáid mielde.

Evttohusaide gullá buhtadusa oažžuma eaktun ovddalgihtii eastadeaddji doaibmabijuid atnu, ii duođaid eavttoheapmen. Joatkaválmmaštallamis gánnáha dárkkánuhttit dán go váldojuvvo vuhtii, ahte vahágat leat nuppe vuoro ovddalgihtii árvitmeahttumat ja daid gárganeapmái gullet olu eahpesihkarvuodát. Gánnáha maid čielggadit vejolašvuoda mieđihit doarjaga ovddalgihtii eastadeaddji doaimmaide, daningo go dat leat bures ollašuhhton, de dain sáhttá ávaštallat ovdamearkka dihte loddebealdduin leat vahágiid unnideaddji váikkuhus.

Vuogádaga dohkálašvuoda ja dásseárvvu oaidninvuogis buot vahátluohkát gánnáhit váldojuvvot buhttenvuogádaga ollái. Seamma ákka mielde lea gánnáhahtti oažžut buhttenvuogádaga ollái dasa lassin lunddolaš olbmuid. Dáid ekonomalaš váikkuhus lea goitge unni. Gielddain ja eará almosorganisašuvnnain sáhttá geahččojuvvot leat viiddit gierdangeatnegasvuoha ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid oasis.

Almmolaš buhtadusvuodđun njuolggovahágat lea buorre prinsihppa, muhto muhtin sierradáhpáhusain gánnáha váldojuvvot vuhtii buhtadus, mii vuodđuduvvá bargogoluide. Bargogoluid meroštallan ferte leat nu ovttáčielggolaš go vejolaš ja dat gáibida joatkkačielggadeami.

Dásseárvoággaid mielde lea ákkastallamis máksojuvvot buhtadus seamma eanemusdoarjjaintensitehta mielde visot vahátluohkáin ja visot vahátgillájeddiide, juos mearreruđat eai daga vejolažžan dievasmearálaš buhtadusa. Buhtadusšielmmá meroštaladettiin gánnáhit geahčaduvvot maid golut, mat šaddet hálddahaslaš buhtadusas.

Vuogádaga dohkálašvuoda ja dan ulbmiliid oažžašuvvama dáfus lea ákkastallamis máksit buot luonddusuodjalanlágain ráfáiduhhton elliid dagahan vahágiin. Goaskin nugo mearragoaskimiid dagahan boazovahágiid buhtten lea ovttageardáneamos ja objektiivalaččamus dahkkot reviiaguovdasaš vuogádaga vuodu nalde, man sáhttá rehkenastit. Dát lea maid šládjasuodjaleami dohkálašvuoda dáfus govttolaččamus. Daningo Meahciráđdehus rehkenastá juo dál goaskimiid reviiiraid, de mearragoaskima váldin mielde reviiirahkenastimii buktá dušše unnánaš lassibarggu. Mearragoaskima oasis reviiaguovdasaš buhtadusa meroštallan gáibida goitge lassidutkamušaid mearragoaskima biepmu borramis sihke bessenáigge ja bessenáiggi olggobealde earenoamážit boazodoalloguovllu davviosiin.

Šleađgavuogádaga ovddideapmi vahátilmmuhusaid ja buhtadusaid gieđahallamii ovddidivččii maid buhtadusohcama njuovžilvuođa ja jođánvuođa. Buhtadusaid gieđahallama čohkken ovttá EJB-guovddáži beavttálmahtálii daid gieđahallama ja lasihivččii mearrádusaid ovttalágánvuođa. Maiddái birasministeriija rolla galggalii guorahallojuvvot badjálašvuođaid burgima váste. Dáláš vuogádagas maiddái birasministeriija gieđahallá ovttaskas buhttenáššiid mieđihettiin EJB-guovddáži mearreruđaid guorahallanvuloš buhtadusmearrádusaid várás.

Suorggi neavvuma ja kommunikašuvnna gárgeheapmi ovddida vuogádaga doaibmivuođa ja lea dehálaš dannai dihte, ahte luonddusuodjаланlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid mearri sáhtá navdojuvvot lassánit ja dat sáhttet čuohcit ovddibu ektui eará spiehkasteaddji ládje ja dalle buhttenvuogádaga ollái sáhttet boahit ođđa vahátgillájeaddjit, geain ii leat ovddit muosáhus vuogádagas.

Vahágiid čuovvun ja suorggi dutkamuš gánnáha ovddiduvvot, vai vahágat sáhtále caggojuvvot ovddalgihtii ja vai loddemáddodagaid ja daid meannudeami rievdadusat livčče dieđus nu bures go vejolaš vahágiid, daid ovddalgihtii caggama ja buhttema ráhkkaneari várás sihke buhttenvuogádaga ovddideami várás ain ovddos.

Loddemáddodagaid sáddan sáhtá árvvoštallojuvvot málle ráhkademiin. Dákkár málle ráhkadeapmi galggalii dahkkot ráfáiduhtton šlájain gálbbenjuncuotnjága, stuoragiljá ja guorgga buohta. Fuođđošlájain málle ráhkadeapmi guoskkalii čuotnjága rossicus-vuollešlájá.

Čuovus 1.

Árvvoštallanrápma

Bargojoavkku evttohus	Rievdadus dáládillái	Mearkkašupmi	Fuomášumit
Ráfáiduhntton šlájaid dagahan vahágiid buhttemis lea dárbu mearridit sierra lágain.	Rievdadus. Dál birasministeriija mearráduš (1626/1991, rievdaduvvon 838/2010 ja stáhtarádi ásašus (8/2002).	++	Hálddahaslaš rievdadus. Rievdadus mearkašahhti, daningo visot meannudeami vuodduvvet láhkašahepmái. Rievdadusaid dahkan láhkii gággadit go BM:a mearrádussii. Nuppe dáfus BM:a mearráduš ii leat earáhuhtton dávjá. Lágalaš meannudemiin stuorit deaddoárvu BM:a mearrádusa ektui, maiddá buhtadusrušaid oažžun BM:a bušehttii. Lasiha buhttenvuogádaga, šlájajasadjaleami ja luonddusodjaleami dohkálašvuoda. Lasiha ášši oinnolašvuoda ja dakko bakte sáhtá lasihit buhtadusohcamušaid. Dahká vejolažžan vahátdárkkisteami buhttema stáhtas gielddaide.
Buhtadusaid miediheami eaktun leat govttolaš ovddalgihtii eastadeaddji doaimbajiid, mat leat geavaheamis, atnu. (li eavttoheapme)	Dálá áigge ii eaktun muhto ávžžuhussan.	++	Deattuha áruid ovddalgihtii caggama dehálašvuoda.
Mearrádusa oppalaš ulbmilin lea buhttenvuogádaga bakte ovddidit šlájajasadjaleami ja luonddusodjaleami dohkálašvuoda.		++	Lasiha buhttenvuogádaga dohkálašvuoda. Sierra vahátgillájeddjiiquin objektiivva meannudeami sorjá bargojoavkku evttohan molssaevttuid válljemis.
Buhtadusa oažžuma eaktun ii leat luonddusodjaleami dárkkuvvon spiehkastatlobi ohcan.	li rievdadus.	+	Ovddida šlájajasadjaleami.
Vejolašvuoda máksit sierra doarjaga ovddalgihtii eastadeaddji doaimbajiid ollašuttimis galgá čielggaduvvot joatkkabargun.	Rievdadus.	+++	Ovttalágánvuoda fuođđovahátláhkii. Ovddida ovddalgihtii eastadeaddji doaimbajiid. Gáibida hálddahaslaš gieđahallama, daningo doarjaga miediheami galgá lihkká vuodduvvet hálddahaslaš mearrádussii.

Bargojoavkku evttohus	Rievdadus dáládillái	Mearkka-šupmi	Fuomášumit
<p>Molssaeavttut buhttenvuloš vahátluohkkán:</p> <p>1) Gilvinvaháгат, eallivaháгат, boazovaháгат, guollešaddadanvaháгат, luvvodatvaháгат, huksenvaháгат ja muorraháгат. Dát vahátluohkát galggale meroštallojuvvot boahhte lágas bienasta bitnii.</p> <p>2) Gilvinvaháгат, eallivaháгат, boazovaháгат, guollešaddadanvaháгат, luvvodatvaháгат, ja muorraháгат (huksenvaháгат ráddjejuvvon buhttenvuogádaga olggobeallái).</p> <p>3) Gilvinvaháгат, eallivaháгат, boazovaháгат, guollešaddadanlágádusain dáhpáhuvvan vaháгат, luvvodatvaháгат ja muorraháгат (huksenvaháгат ja vaháгат, mat dáhpáhuvvet luonddubiebmoláttožiin ráddjejuvvon buhttenvuogádaga olggobeallái).</p>	<p>Molssaeaktu:</p> <p>1. li rievdadus.</p> <p>2. Rievdadus.</p> <p>3. Rievdadus.</p>	<p>+</p> <p>++</p> <p>+++</p>	<p>1. Váikkus sorjá das, mii vahátluohkáid sisdoallun váldojuvvo ja mot dat váikkuha geavadis.</p> <p>2. Ekonomalaš váikkus almmolaš ekonomijai unnit go vuosttaš molssaeavttus. Huksenvaháгат sáhttet čuohtet buot buhtadusa oazžunjoavkkuide.</p> <p>3. Ekonomalaš váikkus. Almmolaš ekonomijai govttoláččamus. Guollešaddadanhámiid sierralágán meannudeapmi, šaddadanlágádusaide máksojuvvole buhtadusat, luonddubiebmoláttožiidda eai. (Guolledoallovahágis buhttejuvvon gaskaárvvu mielde 46 645 € jagis áigodagas 2013–2017)</p> <p>1.–3. Dáláža čielgasit vuogádat sáhttá lasihit buhtadusohcamušaid meari buot vahátluohkái.</p>
Buhtadus máksojuvvo visot ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiin.	li rievdadus.	+	Ovddida šlájasuodjaleami.

Bargojavkku evttohus	Rievdadus dáládillái	Mearkkašupmi	Fuomášumit
<p>Molssaeavttut eaktun, mat gusket buhtadusa oažžu:</p> <p>1) Buhtadusat sáhttet máksojuvvot lunddolaš olbmuid, ealáhusbargiide ja almmošorganisašuvnnaide (gielddat, gielddaid, gielddaid koaliisuvnnat ja eará almmosorganisašuvnnat</p> <p>2) Buhtadusat sáhttet máksojuvvot lunddolaš olbmuid ja ealáhusbargiide (gielddat ja gielddaid koaliisuvnnat ja eará almmosorganisašuvnnat ráddjejuvvojit buhttenvuogádaga olggobeallái).</p> <p>3) Buhtadusat sáhttet máksojuvvot ealáhusdoaimmain bargama olis šaddan vahágiidda. Dasa lassin maid lunddolaš olbmuid livččii vuoigatvuohta ohat buhtadusaid eallivahágiin, huksenvahágiin ja muorrvahágiin.</p>	<p>Molssaeaktu:</p> <p>1. li rievdadus.</p> <p>2. Rievdadus.</p> <p>3. Rievdadus.</p>	<p>+</p> <p>+</p> <p>+</p>	<p>Objektiivvalaččamus árrongillájedjiid dáfus. Gielddat ja almmosorganisašuvnnat eai leat dán rádjái ohan buhtadusaid.</p> <p>Ovttaskas dáhpáhusas sáhtta giidiinai/ eará almmosorganisašuvdnii šaddat mearkkašahtti vahát.</p> <p>Luonddusuodjalanlága (6§) mielde luonddusuodjaleami ovddideapmi gullá gieldda bargguide.</p> <p>Čuonjáčuolmmat párkain leat eanetge árut go vahágat (vahátluohká meroštallangažaldat).</p> <p>3 Dálá áigge lunddolaš olbmuid leat máksojuvvon lagamusat čuovvovaš vahágiin.</p> <p>Okb.2012–2016: eallivaháгат 216 000 huksenvaháгат 93 000 muorrvaháгат 2 100 lurvodat 6 700</p>
<p>Buhtadusat leat guorahallanvuložat ja dat sáhttet buhttejuvvot stáhta bušehtti jahkásaččat váldojuvvon mearreruđa rájiid siste.</p>	<p>li rievdadus.</p>	<p>++</p>	<p>Juos eiseváldi sihtá árvvoštallma, dat buhttejuvvo dievasmearálaččat. Juos vahátgillájeaddji sihtá árvvoštallama, nu evttohusas ii čielgga máksojuvvogo árvvoštallan dievasmearálažžan (fuom. eanemusbuhtadusintensehtta).</p>
<p>Buhttenvuogádaga vuolggasadjji lea, ahte dušše njuolggovaháгат buhttejuvvojit.</p>	<p>li rievdadus.</p>	<p>++</p>	<p>Dávista eanandoalu háltelinnjáide, maid mielde doarjjagelbbolaš golut leat vuosttažettiin vahátdáhpáhusa čuovvumuššan šaddan vahágiid buhtadusat.</p>
<p>Buot vahátluohkain buhtadusaide, mat máksojuvvojit, gullá jahkeguovdasaš buhtadusšielbmá.</p>	<p>Rievdadus. Ovdal ii leat leamaš buhtadusšielbmá. Ovttalágánvuohta fuođđovahátláhkii.</p>	<p>+</p>	<p>Ovttalágánvuohta fuođđovahátlágain.</p> <p>Buhtadusšielbmá jávkadivččii buot unnimus vahágiid buhttenvuogadaga olis.</p>
<p>Eará doarjjagat dehe veahkit galget unniduvvot máksojuvvot dárkkuhuvvon buhtadusas.</p>	<p>li rievdadus.</p>	<p>+</p>	<p>Almmolaš prinsihppa.</p>

Bargojoavkku evttohus	Rievdadus dáládillái	Mearkka-šupmi	Fuomášumit
Buhtadusa mearri ii oaččo mannat badjel vahága árvvu.	li rievdadus.	+	Almmolaš prinsihppa.
Molssaeavttut buhtadusa meari árvvoštallan-vuođđun: 1) Golut, mat šaddet bargogoluin, eai leat doarjjagelbbolaččat. 2) Golut, mat šaddet bargogoluin, leat doarjjagelbbolaččat.	1. li rievdadus. 2. Rievdadus.	+	Joatkkabargun galget čilgejuvot earut, juos vahát meroštallojuvvo tabeallaid vuođul vs. njuolga duođalaš vahága meari vuođul.
		++	Molssaeaktu 2 lea duođalági mielde divrasit. Dihto diliin livččii ákkastallamis váldit maid bargogoluid vuhtii, juos vahágii ii sáhte meroštallat "šaddoárvvu" omd. Luonddubiebmoláttožiid beallešaddi guolit. Maiddái huksenvahágiin barggu oassi sáhtta leat stuorimus gollu.
Vahátluohkáid gaskkas buhtadusaid eanemusdoarjjaintensitehtta lea seamma.	Rievdadus. Dálá vuogádagas dušše boazodoallo- ja gilvinvahágit leat viggon buhttejuvot dievasmearálažžan. Earáid go gilvinvahágiid oasis vahátgillájedjiin lea gáibiduvvon iežas ovddasvástáduoassi ja buhtadusat leat buhttejuvvon vuoliduvvon dásis.	+++	Ekonomalaš váikkuhus vahágis gillájeaddjái. Vahátgillájedjiid dáfus dásseárvosaš. Unnida boazodoallo- ja gilvinvahágiid buhtadusaid, mat máksojuvvojit, juos mearreruđat eai ole dievasmearálaš buhtadussii ja sáhtta stuorrudat eará vahágiid máksit dárkkuhuvvon buhtadusaid.
Lágas ášahuvvo eiseválddiin ja daid bargguin.	Rievdadus.	++	Hálddahaslaš ja ekonomalaš rievdadus. Árvvoštallojuvvo hálddahaslaš barggu mearri ja gosa dat čuohcá.
Meannudeamis, mii laktása buhtadusaid ohcamii ja máksimii, mearriduvvo lágas.	Rievdadus.	++	Hálddahaslaš rievdadus Ferte váldojuvot vuhtii hálddahasu ovddideami buktin vejolašvuođat dego digitalisašuvdna ja vuogádaga gollobeaktivuohta ollisvuohtan. Digitalisašuvdna ovdána juohke dáhpuhusas.
Ráfáiduhhton šlájajd dagahan vahágiid buhttenvuogádat vuođđuduvvá elektrovnnalaš áššiidikkumii.	Rievdadus.	+++	Jodánuhtta buhtadusa ohcama ja oažžuma. Lasiha buhttenvuogádaga doaibmivuoda. Prinsihppan lea leamaš, ahte dásseárvóákkaid dihte galgá leat vejolašvuohta maiddái elektrovnnalaš áššiidikkumii.
Buhtadusa oažžuma eaktun lea vahátimmuhusa dahkan.	Rievdadus.	+	Ilmmuhus lea dálá áiggenai gáibiduvvon, vai ožžojuvvo buhttenproseassa johtui. Ovttalágán fuođđovahátlágain.

Bargojavkku evttohus	Rievdadus dáládillái	Mearkkašupmi	Fuomášumit
Vahágiid identifiseren ja árvvoštallan galgá mearriduvvot eiseválddi dehe eará eiseválddi dohkkehan beali bargun.	Rievdadus.	+++	Lasiha eiseváldibargguid. Ekonomalaš váikkus. Veardiduvvo dálá geavadiidda. Bargomearri ja golut sierra beliide.
Goaskima boazodollui dagahan vahágiid buhttemis addojuvvon stáhtarádi ášahusa (8/2002) mudden evttohuvo guorahallojuvvo odđa lága oassin.	Rievdadus.	+	Hálddahaslaš rievdadus.
Molssaevtut goaskimiid (goaskin ja mearragoaskin) dagahan boazovahágiid buhttema várás:			
1) Goaskima dagahan vahágiid reviraguovdasaš buhtadus rehkenastima mielde seailuhuvvo. Mearragoaskimiid dagahan vahágiid buhtten duođašteami vuodul dego eará luondusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágit.	1. Jua. Dáláš stáhtarádi ášahusa (8/2002) mudden evttohuvo váldojuvvot odđa ášahanvulošš lága oassin. Sidoallu lea lihkká seamma.	+	1. Hálddahaslaš rievdadus Mearragoaskima dagahan vahága duođašteapmi lea váttis ja das lea olu bargu, mii dagahivččii eatnat goluid duođašteaddjái (Meahciráđđehus). Goaskima dagahan vahát guoská misiid. Reviraguovdasaš buhtten váldá buorebut vuhtii miesi duođalaš árvvu.
2) Goaskima dagahan vahágiid reviraguovdasaš buhtadus rehkenastima mielde seailuhuvvo ja dasa lassin maid mearragoaskima dagahan vahágit buhttejuvvojit rehkenastima mielde, gávnnavuvvon bessema lihkestuvvama mielde.	2. Jua.	++	2. Hálddahaslaš ja ekonomalaš rievdadus. Lasiha buhtadusmeriid. Lasiha vuoiggalašvuoda. Goaskimiid beassedárkkisteami buhtadusat Meahciráđđehusas. Mearragoaskimiid bessema dárkkisteapmi lea ollislaččat unna lasáhusaš dálá goaskimiid bessema ja revirraid čilgema várás.
3) Goaskimiid ja mearragoaskimiid boazodollui dagahan vahágiid buhtten vahágiid duođašteami vuodul dego earáge luondusuodjalanlágain ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágit.	3. Jua.	+++	3. Ekonomalaš ja hálddahaslaš rievdadus. Šaddada mearkkašahti ládje eiseválddiid ja vahátgillájeddiid bargomeari. Váttis čujuhit vahágiidda, sáhtta lasihit suollemaš bivddu. 1.-3. Mearragoaskima dagahan vahágit eai leat sáhtán šiitemehttumit duođastuvvot. Eahpečielggasvuolta bessekeahces mearragoaskimiid dagahan vahágiin. Mearragoaskima dagahan vahágit gáibidit lassidutkamuša.

LUONDDUSUODJALANLÁGAIN RÁFÁIDUHTTON ŠLÁJAIÐ DAGAHAN VAHÁGIID BUHTTENMEANNUDEAMI
 JA OVDDALGIHTII CAGGAMA LÁHKAÁSAHEAMI VÁLMMAŠTALLI FIDNU LOAHPPARAPORTA

Bargojoavkku evttohus	Rievdadus dáládillái	Mearkka- šupmi	Fuomášumit
Ovddiduvvo ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeapmái gullelaš dieđu oázžašuvvan nu ahte ovddiduvvojit elektrovnnalaš neavvun- ja doarjjabálvalusat.	Jua.	++	Ovddida buhttenvuogádaga anolašvuoda. Lasiha šlájjasuodjaleami dohkálašvuoda.
Dorjojuvvo vahágiid ovddalgihtii cagganvugiid atnu neavvuma ja kommunikašuvnna vugiid mielde ovttasráđiid eará doaibmiiguin.	Jua.	++	Unnida buhtendárbbu.
Váikkuhuvvo aktiivvalaččat boahttevaš CAP-plána válmmaštallamii nu ahte gárguhuvvo birasbuhttenvuogádaga guorga-, čuonjá- ja nukčabealdo-doaibmabiju doaibmivuohta boahttevaš prográmmaáigodagas.	Jua.	+++	Unnida buhtendárbbu. Ovddida šlájjasuodjaleami.

Čuovus 2.

Sámediggelága 9 §:a ráđđádallan

Luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid buhttenmeannudeami ja ovddalgihtii caggama láhkaásaheami válmmaštalli fidnu

Áigi:	Gaskavahkko 13.2.2019, klo 13.00–14.00	
Paikka:	Skype-videotelefovdna	
Mielde:	Tiina Sanila-Aikio	sámediggi
	Heikki Paltto	sámediggi
	Sarita Kämäräinen	sámediggi
	Ari Niiranen	birasministeriija
	Hanne Lohilahti	birasministeriija
	Johanna Korpi	birasministeriija

1. Čoakkáma rahpan

Ari Niiranen rabai čoakkáma ja sávai oasseváldiide buresbohtima čoakkámii. Mearriduvvui, ahte Ari Niiranen doaibmá čoakkáma ságadoallin ja Johanna Korpi čállin.

Ságadoalli gávnnaheai, ahte čoakkámis lea gažaldat sámediggelága 9 §:a ráđđádallamis. Sámediggelága 9 §:a mielde eiseválddit ráđđádallet sámedikkiin láchkabáikkis dárkkuhuvvon viidát váikkuheaddji ja mearkašahtti doaibmabijuin, mat sáhttet dakkaviđe ja earenoamáš vuogi mielde váikkuhit sápmelaččaid sajádahkii álgoálbmogin. Ráđđádallan, mii dál dollojuvvo, guoská luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeami ja ovddalgihtii eastadeaddji láhkaásaheami válmmaštalli fidnu, earenoamážit dan boazodoallovahágiid buhttema dáfus. Geatnegahtton ráđđádallama ollašuhttima várás birasministeriija lea várren sámediggái dilálašvuoda šaddat gulaskuddojuvvot ja šiehtadallat áššis. Ráđđádallama ulbmilin lea čielggadit sámedikki oainnuid ráfáiduhtton šlájaid dagahan boazodoallovahágiid buhttemis čielggadanfidnu oassin.

Gávnnaheai, ahte ráđđádallama duogášmateriálan lea ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeami ja ovddalgihtii caggama láhkaásaheami válmmaštalli fidnu loahpparaporta. Raportaárvalus lea doaimmahuvvon ovddalgihtii ráđđádallama oasseváldiide (šleađgaboastta bakte 6.2.2019).

2. Áššelisttu dohkkeheapmi

Čoakkáma áššelistu dohkkehuvvui.

3. Fidnu ja raportaárvalusa ovdanbuktin, BM

Hanne Lohilahti mitalii, ahte fidnu váldoulbmilin lea ovddidit ja čielggasmahttit ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid muddema sihke eará meannudemiid, mat laktásit buhtadusa miediheapmái, máksimii ja bearráigehččui. Fidnui lea ásahuvvon stivrenjoavku, man bargun lea válmmaštallat ráportta luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágiid ákkain ja meannudemiin sihke linnjemiin láhkaásaheami mielde ja ollašuttinmolssaeavttuin. Stivrenjoavkkus ii leat sámedikki ovddasteaddji, muhto bovdejuvvon áššedovdin boazodoalloáššiid gieđahallama oasis lea doaimman Veikko Feodoroff sámedikkis.

Hanne Lohilahti buvttii ovdan buhttenmeannudeami dálá dili ja raportaárvalusa sisdoalu earenoamážit boazodoallovahágiid buhttenmeannudeami ovddideami oasis.

Raportaárvalusas buktojuvvo ovdan stivrenjoavkku oaidnu molssaeaktun goaskimiid (goaskin ja mearragoaskin) dagahan boazovahágiid buhttemis. Molssaeavttus 1) goaskima boazodollui dagahan vahágit vuodđuduvale dás ovddosge reviraguovdasaš buhtadussii rehkenastima mielde. Mearragoaskimiid dagahan vahágiid buhtten dáhpáhuvalii duođašteami vuodul dego eará luonddusuodjalanlágain ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágit. Dutkandieđu (Ekblad, Tikkanen, Laaksonen 2018) mielde mearragoaskima mearkkašupmi boazovahágiid dagaheaddjin lea dálá áigge unni. Evttohuuvon molssaeavttus 1) revirakehtes goaskimiid (goaskin ja unnánaš mearis mearragoaskimiid) dagahan vahágit gehččojuvvole gullat reviravuđđosaš buhtadussii rehkenastima mielde. Duođaštuvvon mearragoaskinvahágit sáhtále buhtejuvvot seamma ákkaiguin go earátnai ráfáiduhtton šlájaid dagahan vahágit. Raportaárvalusa molssaeavttus 2) dálá vuogádaga báldii evttohuuvvovlii mearragoaskimii iežas buhttenvuogádat, mii vuodđuduvvovlii rehkenastima mielde duođaštuvvon bessemii. Buhtadus vuodđuduvvovlii mearragoaskimiid bessendili vuodul rehkenaston reviraguovdasaš gerddona mielde dávisteaddji ládje go goaskinbuhtadusat. Molssaeavttus 3) goaskima ja mearragoaskima dagahan vahágiin máksojuvvovlii buhtadus duođaštuvvon vahágiid vuodul.

Tiina Sanila-Aikio diđoštalai, mot sámiid árbevirolaš diehtu goaskimiid dagahan vahágiin sáhtálii adnojuvvot ávkin čilgehusas. Gávnnahuvvui, ahte Ekblad jna. dutkamuš vuodđuduvvá oasistis bálgesiidda čujuhuvvon jearahallandutkamuššii. Sohppojuvvui, ahte sámediggái doaimmahuvvo Camilla Ekblada dutkamuš.

Gávnnahuvvui, ahte raportaárvalusa dárkilis kommenteren dahkko áššečuoggás.

4. Ságestallan ja jurddabohtosat

Sámediggi buvttii ovdan čuovvovaš mearkkašumiid ja kommeanttaid raportta deavsttas ja evttohuvvon molssaeavttuin.

Goaskimiid dagahan vahágiid buhtten muosáhuvvo sámedikki mielde eahpevuoiggalážžan, daningo gustojeaddji goaskinbuhttenvuogádat ii váldde vuhtii mearragoaskimiid. Sámediggi buvttii ovdan, ahte mearragoaskimat bessejit áinnas earenoamážit Norgga bealde buoret bessenguovlluid geažil. Guottetáigge norgalaš siiddat dolvot ealuideaset guhkkelii, goas goaskimiin lea oaneheamos mátki Suoma beale ealuide ja rádjebálgesiid buohta goaskimat bohtetnai dávjá Norgga bealde (earenoamážit Várjavuona mearragoaskimat). Sámediggi evttohii, ahte rádjebálgesiid gánnáhivččii gullat válmmaštallama oktavuodas.

Birasministeriija gávnnašii, ahte dálá meannudeamis Meahciráđđehus čilge ja árvvoštallá maid nuppi riikka viidodagas Suoma ráji lahkosiin goaskinreviirra meari. Árvvoštallan Ruota ja Norgga bealde bessejeaddji goaskimiin vuodđuduvvá rehkenastimii ja Ruošša beale goaskinmearit árvvoštallamii.

Sámedikki mielde earenoamážit reviirakeahtes mearragoaskimat áicojuvvojit maid siseatnamis. Bohccuid njuovvama olis leat fuobmájuvvon gorudiin eanet ah´eanet goaskima guođđin gazzaluottaid.

Sámediggi geahčai, ahte dáláš goaskinbuhttenvuogádat lea doaimbi, ja ahte reviiraguovdasaš buhttenmeannudeapmi rehkenastima mielde galggalii sealluhuvvot. Dása galggale goitge bastit ovttahttot maid mearragoaskima dagahan vaháгат. Buktojuvvui ovdan, ahte goaskimiid ja mearragoaskimiid dagahan vahágiid duođašteapmi lea váttis. Sámedikki mielde raportaárvalus 3 lea dán ákka vuodul geavadis veadjemeahttun. Luottat borrojuvvon misiin eai beare dávjá báze obanassiige, goas vahát ii sáhte duođaštuvvot goaskima dehe mearragoaskima dagaheaddjin.

Sámedikki oainnu mielde raporttas ovdanbuktojuvvon molssaeavttuin 2 lea deháleamos. Das galggalii goitge váldojuvvo vuhtii maid riikkarájiid olggobealde (Norga, Ruotta, Ruošša) bessejeaddji goaskimat (rádjebálgesat sierrasajádagas).

Birasministeriija gávnnašii, ahte ráđđádallamis ožžojuvvon oainnut váldojuvvojit vuhtii fidnu loahpparaporttas. Sámediggi evttohii, ahte dat ii atte áššis dán muttos sierra čálalaš cealkámuša, muhto birasministeriija fuolaha dán ráđđádallama muittuhančállosa laktimis loahpparaportii dehe molssaeavttu mielde ollašuttun ráđđádallamis ráhkaduvvo čoahkkáigeassu raportii. Sámi bálgesat rs:a gullojuvvo dárbbu mielde maiddái fidnu joatkkamuttuin.

Dasa lassin gávnnavuvui, ahte juos ráfáiduhhton šlájaid dagahan vahágiid buhttenmeannudeami ovddideami várás mearriduvvo álggahuvvot lánkaásahanfidnu, de dan muttos ordnejuvvo nubbi ráđđádallan sámedikkiin.

5. Čoakkáma loahpaheapmi

Ságadoalli giittii ráđđádallamii oassálastiid ja loahpahii čoakkáma d. 13:50.

Gáldut

- Camilla Ekblad, Hannu Tikkanen ja Toni Laaksonen 2018: Merikotkan merkitys porotalousvahinkojen aiheuttajana. Selvitys merikotkien pesimäaikaisesta ravinnosta ja esiaikuisten merikotkien liikkeistä poronhoitoalueella.
- Ekblad, C., Tikkanen, H. ja Laaksonen, T. 2018: Merikotkan merkitys porotalousvahinkojen aiheuttajana. Selvitys merikotkien pesimäaikaisesta ravinnosta ja esiaikuisten merikotkien liikkeistä poronhoitoalueella. Mánggus, 51 s.
- Kosunen, N. 2017: Vakuutusjärjestelmän mahdollisuudet ja haasteet lajivahinkojen näkökulmasta. Selvitysraportti ympäristöministeriölle. Mánggus, 15 s.
- Laakso, T. 2017. Rauhoitettujen lajien aiheuttamien vahinkojen ennaltaehkäisemiseen ja vahinkojen korvaamiseen tarkoitettujen avustusten oikeudellinen sääntely Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Virossa. Selvitysraportti ympäristöministeriölle. Mánggus, 44 s.
- Laakso, T. 2017. Euroopan unionin valtiontukisäännöt sekä kansalliset avustukset rauhoitettujen eläinten aiheuttamien vahinkojen ennaltaehkäisemiseksi ja korvaamiseksi. Oikeudellinen tarkastelu. Selvitysraportti ympäristöministeriölle. Mánggus, 29 s.
- Laakso, T., Miettinen, E., Kosunen, N., Ratamáki, O. ja Määttä, T. 2017. Luonnonsuojelulla rauhoitettujen lajien aiheuttamien vahinkojen korvausmenettelyn kehittäminen. Ympäristöministeriön raportteja 24/2017, s. 94.
- Lehtiniemi, T. 2014: Kuinka paljon laulujoutsenia pesii Suomessa? - Linnut vuosikirja 2015: 106-111.
- Minna Mättö. Kuntaliiton selvitys kuntien maatalousviranomaisille tehdystä kyselystä. Buktojuvvon ovdan fidnu stivrenjoavkkus 26.2.2019.
- Ratamáki, O. 2017. Sidosryhmähaastattelujen tulokset. Luonnonsuojelulla ympäristöministeriölle. Itä-Suomen yliopisto. Selvitysraportti ympäristöministeriölle. Mánggus, 12 s.
- Suvantola, L. 2004. Vaaran vyöhykkeellä – Luonnonsuojelun ja ympäristönkäytön konkurrenssista. Oikeustiede-Jurisprudentia 2004:XXXVII s. 433.
- Tero Laakso, Eija Miettinen, Niina Kosunen, Outi Ratamáki ja Tapio Määttä. Luonnonsuojelulla rauhoitettujen lajien aiheuttamien vahinkojen korvausmenettelyn kehittäminen, Ympäristöministeriön raportteja 24/2017.
- Säädösehdotusten vaikutusten arviointi. Ohjeet. Oikeusministeriön julkaisu 6/2007. Säädösehdotusten ympäristövaikutusten arviointi. Opas. Ympäristöministeriö, gehččojuvvon 3.4.2019. <https://www.ym.fi/download/noname/%7B6723FE86-A1D0-4AA2-93CD-CE007F5181ED%7D/144902>

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment